T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI

DOĞU AKDENİZ'DE ENERJİ KEŞİFLERİNİN KIBRIS SORUNUNA ETKİLERİ

NACİYE YÜRÜK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DOÇ.DR. DENİZ KUNDAKÇI

OCAK - 2023
KASTAMONU

TAAHHÜTNAME

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu; ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını, bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini bildirir ve taahhüt ederim.

Naciye YÜRÜK

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DOĞU AKDENİZ'DE ENERJİ KEŞİFLERİNİN KIBRIS SORUNUNA ETKİLERİ

NACİYE YÜRÜK

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI

DANIŞMAN:DOÇ. DR. DENİZ KUNDAKÇI

Kıbrıs, geçmişten günümüze gelen sorunlu bir alanı ifade etmektedir. 1960 yılında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti altında Rum ve Türklerin barış içerisinde yaşayamamaları ve Türklere yönelik artan şiddet olayları adanın Güney ve Kuzey olarak ikiye bölünmesi ile sonuçlanmıştır. Yaşanan sorunlara yönelik diplomatik arayışlar, Türk ve Rum topluluklarının bir arada yaşama veya ortak yönetim konusunda anlaşamamalarıyla sonuçsuz kalmıştır. Küresel aktörlerin Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunlara müdahil olmasıyla Kıbrıs sorununun çözümü duraksamış, Kıbrıs'ın hidrokarbon kaynakları, ülkenin devam eden sorununa enerji kaynak paylaşımı sorununun da eklenmesine neden olmuştur. Bu çalışmada Doğu Akdeniz'deki enerji keşiflerinin Kıbrıs sorununa olası etkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Amaca ulaşmak için konu ile ilgili yerli ve yabancı literatür taranmış, konuya yönelik güncel tablo ve haritalardan faydalanılmış ve geçmişten günümüze süreci açıklamak için olabildiğince en güncel kaynaklardan faydalanılmıştır. Çalışma sonucunda; Doğu Akdeniz'deki enerji keşiflerinin Kıbrıs sorununa olası etkilerine yönelik yaşanan gelişmeler doğrultusunda çıkarımlar yapılmıştır.

ANAHTAR KELİMELER:Kıbrıs Sorunu, Doğu Akdeniz, Enerji Keşifleri

Ocak 2023, 115 Sayfa

ABSTRACT

MSC THESIS

THE EFFECTS OF ENERGY DISCOVERIES IN THE EASTERN MEDITERRANEAN ON THE CYPRUS PROBLEM

NACİYE YÜRÜK

KASTAMONU UNIVERSITY INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCE
DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE AND PUBLIC AFFAIRS

SUPERVISOR:ASSOC. DR. DENİZ KUNDAKÇI

Cyprus refers to a problematic area that has come from the past to the present. The inability of Greek and Turkish Cypriots to live in peace under the Republic of Cyprus, which was established in 1960, and the increasing violence against Turks resulted in the division of the island into Southern and Northern. Diplomatic searches for the problems experienced have been fruitless with the inability of the Turkish and Greek communities to agree on coexistence or joint management. Dec. With the intervention of global actors in the problems between Turkey and Greece, the solution of the Cyprus problem Decayed, Cyprus' hydrocarbon resources caused the addition of the problem of energy resource sharing to the ongoing problem of the country. In this study, it is aimed to examine the possible effects of energy discoveries in the Eastern Mediterranean on the Cyprus problem. In order to achieve this goal, domestic and foreign literature related to the subject has been scanned, current tables and maps have been used for the subject and the most up-to-date sources have been used as much as possible to explain the process from the past to the present. As a result of the study; Conclusions were made in line with the developments regarding the possible effects of energy discoveries in the Eastern Mediterranean on the Cyprus problem.

KEYWORDS: The Cyprus Problem, the Eastern Mediterranean, Energy Discoveries

January 2023,115 Page

TEŞEKKÜR

Kıbrıs sorunu geçmişten günümüze Türkiye'nin dış politikasında önde gelen konulardan birisidir. Özellikle son yüzyılda yaşanan gelişmeler sorunun derinleşmesine neden olmuştur. Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik izlenen diplomatik çalışmalar sorunun çözüme kavuşturulmasını sağlayamamıştır. Doğu Akdeniz'de enerji keşiflerinin yapılmaya başlamasıyla birlikte sorun daha farklı bir boyuta taşınmıştır. Doğu Akdeniz enerji keşiflerinin bölgesel işbirliği ve siyasal sorunların çözümünde katalizör işlevi göreceği ve Kıbrıs sorununun çözülmesine olanak sağlayabileceği düşünülmektedir. Bu tez çalışmasının hazırlanmasında; konunun belirlenip şekillenmesinde her türlü katkıyı ve özveriyi gösteren danışman hocam Doç. Dr. Deniz KUNDAKÇI'ya teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca çalışmam boyunca beni destekleyerek yanımda olan aileme, zamanlarından çaldığım çocuklarım Eymen Ali ve Ege Han'a sonsuz teşekkür ederim.

NACİYE YÜRÜK

Kastamonu, 2023

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TAAHHÜTNAME ii
ÖZET iii
ABSTRACT iv
TEŞEKKÜR v
İÇİNDEKİLER vi
ŞEKİLLER VE GÖRSELLER DİZİNİ viii
TABLOLAR DİZİNİ ix
KISALTMALAR DİZİNİ x
1. GİRİŞ 1
2. TARİHSEL SÜREÇTE KIBRIS SORUNU VE DOĞU AKDENİZ 4
2.1 Kıbrıs'ın Kısa Tarihi ve Kıbrıs Sorununun Siyasal Süreci 4
2.1.1 Kıbrıs'ın Siyasi Tarihi 4
2.1.2 Türkiye Cumhuriyeti'nin Kurulmasından Sonra Kıbrıs 7
2.2 Bölünme Süreci ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kurulması 11
2.3 1980'den Günümüze Yaşanan Gelişmeler 13
2.4 Kıbrıs'ın Stratejik Konumu 16
2.4.1 Doğu Akdeniz Hakkında Bilgiler 18
2.4.2 Doğu Akdeniz'in Coğrafyası 18
2.4.3 Doğu Akdeniz ve Stratejik Önemi 21
2.5 Kıbrıs Etrafında Tespit Edilen Hidrokarbon Yatakları 23
3. DOĞU AKDENİZ'DE ENERJİ KEŞİFLERİ VE TARAFLARIN POLİTİKALARI 29
3.1.1 Münhasır Ekonomik Bölge 29
3.1.2 Kıta Sahanlığı 30
3.2.1 Yunanistan 33
3.2.2 Güney Kıbrıs Rum Kesimi (GKRY) 36
3.2.3 İsrail 39
3.2.4 Suriye 41
3.2.5 Mısır 42
3.2.6 Lübnan 46
3.2.7 Filistin 47
3.2.8 Libya 48
3.2.9 İngiltere 50
3.2.10 Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) 52
3.2.11 Türkiye 54
3.3 Doğu Akdeniz'de Küresel Aktörlerin Politikaları 59
3.3.1 Rusya 59
3.3.2 Amerika Birleşik Devletleri (ABD) 62
3.3.3 Çin 63
3.3.4 Avrupa Birliği 65
4. TÜRKİYE'NİN DOĞU AKDENİZ ENERJİ POLİTİKASI 68
4.1 Türkiye'nin Genel Enerji Stratejileri 68
4.2 Enerji Politikaları Açısından Doğu Akdeniz ve Kıbrıs Adası 73

4.3 Türkiye ve GKRY'nin Doğu Akdeniz Üzerindeki Uyuşmazlık Alanları 75
4.3.1 Kıbrıs Sorunu 76
4.3.2 Enerji Kaynakları Paylaşım Sorunu 77
4.3.3 Enerji Kaynaklarının Transferi Sorunu 83
4.4 Türkiye-Libya Münhasır Ekonomik Bölge Sınırlandırılması 88
5. SONUÇ VE ÖNERİLER 91
KAYNAKLAR 99
EKLER 115
Ek-1: Benim İki Bayrağım Var Şiiri 115

ŞEKİLLER VE GÖRSELLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 2.1 Kıbrıs Haritası 16
Şekil 2.2 Kıbrıs'ın ülkelere uzaklığını gösteren harita 17
Şekil 2.3 Doğu Akdeniz ve kıyıdaş devletleri 19
Şekil 2.4 Doğu Akdeniz'de keşfedilen enerji sahaları 25
Şekil 2.5 Doğu Akdeniz'de keşfedilen enerji kaynaklarının yıllara göre dağılımı (2009-2019) 26
Şekil 2.6 Doğu Akdeniz enerji haritası 28
Şekil 3.1. Münhasır ekonomik bölge 30
Şekil 3.2. Kıta sahanlığı ve MEB arasındaki fark 31
Şekil 3.3. Türkiye ve Yunanistan'ın münhasır ekonomik bölge görüşleri 35
Şekil 3.4 Kıbrıs çevresindeki enerji rezerv sahaları 37
Şekil 3.5 İsrail MEB'inde keşfedilen doğalgaz yatakları 40
Şekil 3.6 Mısır ve Yunanistan'ın 2020'de imzaladıkları MEB anlaşması sınırlarını gösteren harita 44
Şekil 3.7 Mısır-Yunanistan ve GKRY arasında imzalanan MEB anlaşması sınırları ve Mısır'ın kayıplarını gösteren harita 45
Şekil 3.8 Gazze Şeridi ve Batı Şeria 48
Şekil 3.9 Kıbrıs adasında yer alan İngiliz üstleri (Ağrotur -Dikelya EAÜA) GKRY ve KKTC arasında yer alan yeşil hat (NATO) haritası 51
Şekil 3.10 EastMed boru hattı projesinin geçiş güzergâhı 66
Şekil 4.1 Akdeniz'de Türkiye'nin münhasır ekonomik bölge alanlarını gösteren harita 71
Şekil 4.2 Türkiye ve KKTC arasında 21 Eylül 2011 yılında New York'ta imzalanan kıta sahanlığı sınırlandırma anlaşması 72
Şekil 4.3 İsrail-GKRY sınırlandırma antlaşma sınırlarını gösteren harita 79
Şekil 4.4 Doğu Akdeniz'deki ihtilaflı parseller 80
Şekil 4.5 Kıbrıs'ın güneyindeki 13 parselde yer alan petrol şirketleri 81
Şekil 4.6. Türk münhasır ekonomik bölgesi ve Sevilla haritasının karşılaştırılması 82
Şekil 4.7 Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının muhtemel ihracat rotaları 84
Şekil 4.8 East Med Projesi (Doğu Akdeniz Boru Hattı Projesi) 86
Şekil 4.9 Türkiye ve Libya anlaşmasının harita üzerinde görünümü 90

TABLOLAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 2.1 Doğu Akdeniz ve bölge ülkelerinin kıyı uzunlukları (1) 20
Tablo 2.2 Doğu Akdeniz ve bölge ülkelerinin kıyı uzunlukları (2) 20
Tablo 2.3 Doğu Akdeniz'de yapılan doğalgaz keşifleri (2000-2019) 24
Tablo 3.1 Türkiye'nin arama ve sondaj gemileri 57

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BM	Birleşmiş Milletler
BMDHS	Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi
GKRY	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
KKTC	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
MEB	Münhasır Ekonomik Bölge
MS	Milattan Sonra
OECD	İktisadi İşbirliği ve Geliştirme Teşkilatı
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TC	Türkiye Cumhuriyeti
TPAO	Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
UAD	Uluslararası Adalet Divanı
EIA	Energy Information Administration (Birleşik Devletler Enerji Bilgi İdaresi)

1. GİRİŞ

Enerji güvenliği, günümüzde uluslararası ilişkileri belirleyen en önemli alanlardan biri haline gelmiştir. Enerji güvenliğinin tesis edilmesi ve muhafazası hususu kendi doğası gereği uluslararası düzeyde mücadeleye sebep olmaktadır. Sınırlı düzeylerdeki enerji kaynağının, sınırlı sayıdaki tüketici ülkeler arasında güvenli güzergâhlar boyunca dağıtımının sağlanması ana prensibine dayalı olan enerji oyunu gitgide daha karmaşık bir görünüm kazanmaktadır. Arz, talep ve aktarım ülkeleri arasında enerji kaynağı çeşitlendirme prensibine dayanan enerji oyununda bazen rekabet, bazen de iş birliği ön plana çıkmaktadır. Enerji kaynakları üzerinde hâkimiyet kurma çabası esnasında bazen siyasi ve jeopolitik öncelikler, bazen de ekonomik etkenler uluslararası ilişkilerde belirleyici rol oynamaktadırlar (Özer, 2021: 2).

Coğrafi bakımdan bir ada niteliğinde olan Kıbrıs, Anadolu topraklarının bir bölümü ve Çukurova deltasının tabii bir uzantısı konumundadır (Kocakılıç, 2021: 57). Doğu Akdeniz egemenliği açısından sahip olduğu konumu gereği mühim bir toprak bütünlüğüne haiz bulunan ada, stratejik lokasyonunun kazandırdığı üstünlükleriyle tarih boyu ilgileri cezbeden bir yöre olmuştur (Savcı, 2021: 5). Kıbrıs adası, birçok uygarlığın egemenliği altında bulunmanın ardından Osmanlı Devleti topraklarına 1571 tarihinde dâhil edilmiştir. Ancak bir müddet sonra Lozan Antlaşması uyarınca İngiltere Kıbrıs'ı hükümranlığına kattığını ilan etmiştir. Söz konusu aşamadan başlayarak Kıbrıs çetin bir çekişmeye tanık olmuştur. Kıbrıs yöresi güney ve kuzey olacak biçimde ayrılmış, güneyde Rum, kuzeyde ise Türk halklarının ikamet ettiği kozmopolitik bir statüye haizdir. Yörede ikamet eden Rumlar ve Türkler arasında yaşanan vakalar Yunanistan ve Türkiye arasında devasa bir problemin belirmesine yol açmıştır (Kocakılıç, 2021: 57).

Günümüzde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) ve Türkiye tarafından Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ismiyle nitelendirilen, diğer tüm dünya ülkeleri tarafından Kıbrıs Cumhuriyeti olarak tanınan oluşumun devlet niteliğini Türkiye Cumhuriyeti tanımamaktadır. Bahsedilen oluşum ise, KKTC'yi devlet niteliğinde tanımamakta, öteki uluslararası hukuk özneleri de benzer siyaseti takip etmektedir

(Erçakıca, 2021: 304). Kıbrıs, Yunanistan ve Türkiye arasında iktisadi, toplumsal, kültürel, yasal ve siyasi politikaların biçimlendirilmesinde tesirli olmuştur. Bahsedilen istikamette Türkiye Cumhuriyeti'nin dış siyasetinde mühim bir konumda bulunmakla birlikte aktüel bir problem olarak mevcudiyetini sürdürmektedir (Kocakılıç, 2021: 57).

Doğu Akdeniz'de son yıllarda hidrokarbon enerji kaynakları keşfedilmeye başlanmıştır. Bu kapsamda başta kıyıdaş ülkeler, bu enerji kaynaklarını keşfetmeye ve çıkarmaya yönelik çalışmalara başlamışlardır. Hidrokarbonlar, karbon ve hidrojen içeren bileşiklerdir. Birçoğu petrol ve doğalgaz içinde yer almaktadır. Petrol ve doğal gaz, ayni tip hidrokarbon moleküllerinden oluşmuştur. Farkları, farklı sıvı ve gaz haldeki bileşimlerde bir araya gelmeleriyle oluşmalarıdır (İTÜ, 2023). Diğer bir ifade ile hidrokarbonlar için petrol ve doğal gazı oluşturan temel bileşiklerdir, denilebilir. Doğu Akdeniz'de keşfedilen hidrokarbon kaynaklar, KKTC ve GKYR'nin yanında, kıyıdaş ülkeler olan İsrail, Suriye, Mısır, Lübnan, Filistin, Libya, Yunanistan ve Türkiye'yi yakından ilgilendirmektedir. Diğer taraftan bölgede başta Rusya ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) olmak üzere, Çin ve Avrupa Birliği de keşfedilen enerji kaynakları üzerinde söz sahibi olabilmek adına strateji ve politikalar yürütmektedirler. Diğer bir ifade ile Doğu Akdeniz yerel ve küresel aktörlerin mücadele ettikleri bir rekabet alanına dönüşmüş durumdadır. Bu kapsamda bölgenin enerji kaynaklarının keşif, çıkarılma ve naklinde söz sahibi olabilmek için ortaklıklar, işbirlikleri ve enerji alanında yürütülecek etkin diplomasi büyük önem arz etmektedir.

Tüm bu gelişmeler çerçevesinde Doğu Akdeniz'de hidrokarbon enerji kaynaklarının keşfi ile Kıbrıs konusunda yeni bir tartışmanın kapısı aralanmıştır. Bu süreçte, bu enerjiden elde edilecek ekonomik kazanımların bölge ülkeleri için istikrar sağlayıcı bir faktör olabileceği fikri ortaya çıkmıştır. Ayrıca Doğu Akdeniz'deki enerji keşiflerinin bölgesel işbirliği ve siyasi sorunların çözümü için bir katalizör görevi göreceğin düşünülmektedir. Bu görüşlerin ötesinde, yapılan enerji keşiflerinin bölgedeki derin çatışmaları çözmeye yetmediği de görülmektedir. Doğu Akdeniz'de bulunan kaynakların harekete geçirilmesi için paylaşım sorunlarının çözülmesi, bölge ülkeleri ve Kıbrıs sorununun önüne geçmektedir. Adada hak iddia eden Rum ve Türk toplulukları, enerjinin çıkarılması ve satışı konusunda uzlaşmak ya da ihtilaf olasılıklarından birini seçmek zorunda kalacaktır (Avcı, 2021a: 3).

Türkiye, Doğu Akdeniz'de enerji keşif çalışmalarının yanında bölgede bulunan diğer ülkelerin keşfettiği enerji kaynaklarının Avrupa'ya transferinde boru hatlarının Türkiye üzerinden geçirilmesine yönelik strateji ve politikalar izlemektedir. Buna karşılık Yunanistan ve GKYR ise "East-Med" projesi olarak bilinen ve enerji transferinde Türkiye'nin dışarıda bırakıldığı projenin hayata geçirilmesine için adımlar atmaktadırlar. Türkiye üzerinden Doğu Akdeniz'in enerji kaynaklarının transferi, East-Med hattından daha kısa ve daha ekonomik olması açısından bölge ülkeleri adına daha rasyonel bir seçenek olarak görünmektedir. Bu durumda Türkiye, Doğu Akdeniz'deki diğer ülkeler ile aktif diplomasi izleyerek, bölgenin enerji kaynaklarının Türkiye'den transferine yönelik işbirliği yapması, Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin konumunu güçlendirmesinin yanında Kıbrıs konusunda da bölge ülkelerinin desteğini artıracağını düşündürmektedir.

Bu çalışmada Doğu Akdeniz'deki enerji keşiflerinin Kıbrıs sorununa olası etkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Amaca ulaşmak için konu ile ilgili yerli ve yabancı literatür taranmış, konuya yönelik güncel tablo ve haritalardan faydalanılmış ve geçmişten günümüze süreci açıklamak için olabildiğince en güncel kaynaklardan faydalanılmıştır. Çalışmada öncelikle Kıbrıs sorununun tarihsel süreçte gelişimi incelenmiş ve Kıbrıs adasının stratejik konumu ve Kıbrıs etrafında tespit edilen hidrokarbon yataklarından bahsedilmiştir. Araştırmanın takip eden bölümünde Doğu Akdeniz'de enerji keşifleri ve tarafların politikalarını incelemek için öncelikle "Münhasır Ekonomik Bölge" (MEB) ve kıta sahanlığı kavramları açıklanmış ardından Doğu Akdeniz'de kıyıdaş devletlerin ve küresel aktörlerin izledikleri politikalara yer verilmiştir. Çalışmanın son bölümünde Türkiye'nin genel enerji stratejilerinden ve enerji politikaları açısından Doğu Akdeniz ve Kıbrıs adasından bahsedilmiştir. Türkiye ve GKRY'nin Doğu Akdeniz'deki uyuşmazlık alanları açıklanarak, Türkiye'nin Libya ile yaptığı MEB anlaşmasına yer verilmiştir. Çalışmanın sonuç bölümünde Doğu Akdeniz'deki enerji keşiflerinin Kıbrıs sorununa yapacağı olası etkiler konusunda katkı niteliğinde yorum ve açıklamalar yapılmaya çalışılmıştır.

2. TARİHSEL SÜREÇTE KIBRIS SORUNU VE DOĞU AKDENİZ

2.1 Kıbrıs'ın Kısa Tarihi ve Kıbrıs Sorununun Siyasal Süreci

Kıbrıs adası sorunu inceleyebilmek amacıyla ilk olarak ada topraklarının niteliklerinin ve Türkiye, Yunanistan ve İngiltere gibi taraf olan ülkeler bakımından ehemmiyetinin anlaşılması gerekmektedir (Demir, 2005: 348). Söz konusu yönden mühim tarihsel dönüm noktalarından söz etmek yararlı olacaktır. Zira bahis konusu tarihsel kritik noktalar, hem problemin meydana gelmesi, hem de tarafların ileri sürdükleri sav ve siyasetlerine tesirleri açısından göz ardı edilmemesi gerekli konular arasındadır. O sebeple Kıbrıs meselesi bakımından evvela, ada yönetiminin İngiltere'ye devredilişi ve devamında oluşan gelişmeler göz önünde tutulmalıdır (Demirel, 2016: 4).

2.1.1 Kıbrıs'ın Siyasi Tarihi

Kıbrıs adası Mısır, Fenike, Asur, Pers devletleri gibi birçok kavme ev sahipliği yapmış, üzerinde birçok medeniyetin izleri olan bir ada parçasıdır. Ada milattan sonra 394'te Doğu Roma İmparatorluğunun bir parçası olmuş ve bu hâkimiyetle birlikte Ada'da Ortodoks kilisesi kurulmuştur. M.S. 649'te Hz. Ömer halifeliği döneminde Kıbrıs Müslümanların eline geçmiş ve M.S. 964'te tekrar Bizans'ın kontrolüne geçmiştir. MS. 1191'de, 3. Haçlı seferlerinde İngilizler tarafından ele geçirilen Ada önce tapınak şövalyelerine satılmış daha sonra İngilizlere iade edilen Ada'nın Krallığına İngilizler tarafından Kudüs kralı Guy De Lusignan getirilmiştir. Kıbrıs Kralı olan Guy De Lusignan Ada'daki hâkimiyetini pekiştirebilmek için Filistin'den göç ettirdiği Katolik Hıristiyanlara toprak vermiş ve Latin Başpiskoposluğunu kurmuştur. Bu süreç, Ada'da çıkan Ortodoks isyanlarının şiddetle bastırıldığı ve Katolik mezhebinin Ortodoksluğu gölgelediği bir dönem olmuştur. Sonraki yıllarda İtalyan şehir devletleri olan Cenevizliler ve Venedikliler Ada üzerinde hâkimiyet kurmaya başlamıştır. O dönemde Ada'yı kontrol etmek isteyen bir başka devlette Memlüklülerdi. Papalık ve İtalyan şehir devletleri ile Memlüklüler arasındaki mücadeleden Venedikliler galip çıkmış ve Ada tamamen Venediklilerin yönetimi altına girmiştir. Nihayet 1517 yılında Mısır ve 1521 yılında Rodos Adası'nı fetheden Osmanlı Devleti, Doğu Akdeniz'de hacca giden yolcu ve ticaret gemilerine zarar veren korsanların sığındığı liman durumunda olan

Kıbrıs Adası'nı Akdeniz'in güvenliği ve istikrarını sağlamak için fetih hedefleri arasına koymuştur. Osmanlı Devleti ilk aşamada diplomatik bir süreç yürüterek Ada'yı yönetimine katmayı denemiş ve herhangi bir sonuç elde edemeyince sefer hazırlıklarına başlamıştır. Osmanlı Devleti fetih sırasında olası bir soruna mahal vermemek için, Avusturya ile sekiz yıllık barış anlaşması, Fransa ile kapitülasyon anlaşması ve Rusya ile de bir dostluk anlaşması imzalamıştır. Bu hazırlıkların akabinde Venedik tarafına bir nota verilerek Ada'nın Osmanlı'ya verilmesi istenmiştir. Ada'yı teslim etmeyen Venediklilere karşı 2 Temmuz 1570 tarihinde ilk çıkarma yapılmış ve en son Magosa'nın ele geçirilmesiyle 4 Ağustos 1571'de Ada tamamen Türk hâkimiyetine girmiştir. Osmanlı'nın Kıbrıs Adası'nı fethetmesiyle Venedik yönetiminde dağlara kaçan Ortodoks halk emniyete kavuşmuş ve daha önce sürgün edilen Başpiskoposun Ada'ya dönmesine izin verilmiştir. Osmanlı Devleti aynı zamanda Kıbrıs üzerinde planlı bir iskân politikası da uygulayarak Ada'ya Anadolu'dan 5720 hane getirilmiştir (Avcı, 2021a: 17-18).

1571-1821 tarihleri arasında çok toplumlu bir halka sahip olan Kıbrıs adasında, özellikle Osmanlı İmparatorluğu yönetimi altında, o güne kadar ada halkının hayal bile edemeyeceği özgürlükler, Türk yönetimi altında yaşanmıştır. Venedik yönetimi baskısından sonra dini özgürlükleri çerçevesinde kiliselerine kavuşan tüm Ortodokslar, Müslüman ve Türklerle eşit olarak yaşam haklarından faydalanmıştır. Rum Ortodoks kilisesinin mal edinme hakkı yine Türk yönetimi sayesinde gerçekleşmiştir (Kalelioğlu, 2008: 105-123).

Ancak Yunanca *"Büyük Fikir"* anlamına gelen Yunanistan'ın doğusuna yönelik olarak, Rumların yaşadıkları yerleri Yunanistan bayrağı altında birleştirmeyi amaçlayan Yunan *Megali İdea*'sı, Bizans İmparatorluğu ile Pontus Rum Devleti'nin yeniden ihyası, Büyük Helen İmparatorluğu'nun kurulması fikriyle 1821 yılında Mora'da isyan başlatmışlardır (Yalçın, 2017: 33). Rum burjuvazisinin Kıbrıs'taki Ortodoks kilisesinin desteğiyle, başlattığı ayaklanma, Rum dini liderlerinin ele geçirilmesiyle son bulmuş, ancak sorun derinlik kazanmaya devam etmiştir (Kalelioğlu, 2008: 105-123).

19. y.y.'da Osmanlı devletinde yaşanan zayıflama süreciyle birlikte Kıbrıs'ta kurulan düzen değişmeye başlamış ve Avrupa'da milliyetçiliğin yükselmesi ile birlikte Yunan milliyetçiliği ivme kazanmaya başlamıştır. Ege ve Akdeniz bölgelerine yayılmak isteyen İngiltere, Fransa ve Rusya *Megali Idea*'yı desteklemekteydiler. Sömürgecilik anlayışları, kendi hâkimiyetleri altında olacak Yunanistan'ın çıkarlarıyla bağdaşıyordu ve Yunanistan, 1821 yılında Mora'da isyan başlatarak bağımsızlığını ilan etmiş ve kurulu düzeni bozmuştur. Ada'da Rumlar yönetime karşı kışkırtılmaya başlanmıştır, Türk yönetimine karşı yapılan ilk isyan olmuş ve yönetim sarsılmıştır (Erdoğan, 2016: 137).

"93 Harbi" diye adlandırılan ve 1877-1878 tarihleri arasında yaşanan Osmanlı - Rus Savaşı ile güç dengesi değişmiş ve Rusya'nın eli güçlenmiştir. Savaştan sonra imzalanan "Ayastafanos Anlaşması"ndan sonra ve "Berlin Kongresi" öncesi Osmanlı Devleti'ni sözde korumak adına imzalanan ek anlaşma ile İngiltere, Kıbrıs'ı I. Dünya Savaşı'na kadar her yıl 92.800 sterlin ödeme yapma koşuluyla Osmanlı'dan kiralamıştır (Doğan, 2004: 362).

İngiltere, 29 Ekim 1914 tarihinde Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na katılmasını fırsata çevirmek için harekete geçmiş ve Kıbrıs'ı hükümranlığına dâhil ettiğini açıklamıştır. İngiltere'nin söz konusu tek taraflı ilhakı, 1923 tarihine değin devam etmiştir. Lozan Antlaşması uyarınca bahsi geçen tek taraflı ilhakı Türkiye kabullenmek durumunda kalmıştır (Uçarol, 2015: 1041). Sonuç olarak Lozan Anlaşması ile İngiltere, Kıbrıs'ın egemenliğini kazanmış ve anlaşma, 6 Ağustos 1924 tarihinde onaylanmıştır. 10 Mart 1925 yılında İngiltere Kralı 5. George, Kıbrıs adasının bir Taç Kolonisi olması için *Letters Patent* (İhtira Beratı) imzalamış ve Kıbrıs'taki İngiliz Yüksek Komiserliği feshedilerek yerine "Valilik" konulmuştur. İngiltere'nin benimseyip uyguladığı sömürge politikasındakine benzer şekilde Kıbrıs bir İngiliz kara parçası niteliğinde, İngiliz bir Vali yönetimine geçmiştir (Gürel, 2020: 128).

2.1.2 Türkiye Cumhuriyeti'nin Kurulmasından Sonra Kıbrıs

Lozan anlaşmasıyla birlikte Türk egemenliğinden tamamen çıkarılan Kıbrıs'ta Mora ayaklanmasını takiben gündeme gelen Rum egemenliği oluşturma uğraşıları daha da ivme kazanmıştır. İngiltere yönetimine geçen Kıbrıs'ta yaşayan ve İngiliz tabiiyetini almayan pek çok Türk, Türkiye'ye göç etmiştir. Söz konusu vaziyet, Kıbrıs'taki Rum popülasyonunun Türkler'e oranla artmasına sebebiyet vermiştir. Ada'daki Rum toplumunun teşkilatlanma ve ENOSİS'in hayata geçirilmesi fikri Yunanistan'ın organize uğraşları sonucunda 1931 senesinden başlayarak isyana evirilmiştir. Sokak eylemleri ve gösteriler, İngiliz Vali'nin belirlediği önlemler sonucunda bertaraf edilmiştir. İkinci Dünya Savaşı sürecinde, dünyanın geri kalanı gibi Kıbrıs'ta da savaş ekonomisi, geleceğe dair belirsizliğin yanı sıra kendini göstermiştir. 1943 senesinden başlayarak İngiliz hükümetleri kendi sömürgelerine karşı sert tavırlarından geri adım atmıştır. Savaş'ın ardından Akdeniz egemenliğine dair Kıbrıs'ın Rum kontrolü altında olmasını çıkarları açısından olumlu algılayan ve söz konusu kapsamda Rum topluluğuna üstü kapalı olarak destek veren SSCB'nin tesiriyle Rum popülasyonunun eylemleri çok daha geniş ölçüde hayata geçmeye başlamıştır. Böylece İngiliz kontrolünden çıkan ENOSİS taraftarları gayelerine erişmek amacıyla bariz biçimde mücadeleye başlamıştır (Savcı, 2021: 7-8).

Rum toplumu ada topraklarında ENOSİS'in gerçekleşmesini arzu ederken, adadaki Türk varlığı da karşı biçimde bir siyaset anlayışı oluşturmuştur. Şayet İngiltere Kıbrıs'ı birisine devredecek ise adanın evvelki hamisi Osmanlı Devleti'nin devamı niteliğindeki Türkiye'ye devredilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Rum popülasyonun ENOSİS; Türkiye'nin ise ada topraklarının kendisine devredilmesi gerekliliği münakaşası içerisinde İngiltere'nin fikri Kıbrıs topraklarının paylaştırılması biçiminde ortaya çıkmıştır (Balıkçıoğlu, 2016: 32). 1956 tarihinde İngiltere "Sömürgeler Bakanı" görevindeki Alan Lennox Boyd'un ulusların "kendi kaderini tayin hakkı"[1] izahatını gerekçe göstererek Ada'nın Yunanistan ile Türkiye arasında taksim edilmesini İngiliz parlamentosuna teklif etmiştir. Dönemin Türk başbakanı Adnan Menderes de Türkiye

[1] Ulusların kendi kaderini tayin hakkı, bir ülkede yaşayan halkın kendi yönetim biçimini özgürce seçebilmesini ifade etmektedir (Sönmez ve Özdağ, 2020: 100)

Büyük Millet Meclisi'ndeki konuşmasında "Taksim Tezi"ni savunarak Türkiye'nin konu ile ilgili siyasetinin 'Taksim' lehinde olduğunun altını çizmiştir. İsmet İnönü de ana muhalefet partisi lideri olarak söz konusu tezi desteklemiş ve Türkiye'nin bu hususta ileri sürdüğü siyaseti genel olarak Türk halkı ve Kıbrıs Türkleri müşterek bir biçimde kabul etmiştir. Bu mutabakatın ardından "Ya Taksim, Ya Ölüm" şiarına dayalı bir söylem birliği ortaya çıkmış, Türkiye'nin muhtelif yerlerinde Kıbrıs konulu mitingler düzenlenmeye girişilmiştir (Güler, 2020: 24).

Rum kesiminin bağımsızlık isteklerinin yanı sıra, Kıbrıs'ı Yunanistan'la birleştirme siyasetine dayalı ENOSİS destekçilerinin çabaları bir müddet sonra Kıbrıs Türkleri'ne karşı saldırganlık haline gelmiştir. Yunan General Yeoryos Grivas'ın öncülüğünde Kıbrıs'ta oluşturulan ve İngiltere'nin silahlı kuvvetine karşı koyma niyeti olan "Kıbrıslı Savaşçıların Ulusal Örgütü" (*Ethniki Organosis Kyprion Agoniston, EOKA*) isimli örgüt daha sonraları doğrudan Kıbrıs Türkleri'ni hedef almaya girişmiştir. İngiltere'nin gerginliğinin giderilmesi ve problemin çözülmesine dair 1955 senesinde yapılan Londra Konferansı'nda somut bir sonuç sağlanamamıştır. 1956 tarihinde Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdülnasır'ın Süveyş'i ulusallaştırılması konusunda ortaya çıkan Süveyş Krizi, Kıbrıs'ın İngiltere açısından ehemmiyetini bir defa daha gün yüzüne çıkarmıştır. Ortadoğu'daki reel politik durumdan hareketle İngiltere, Mısır'ın başını çektiği Batı'ya muhalefet etme potansiyeli bulunan faktörlerin kuvvet kazanması ihtimali ve tehdit algılarını hesaba katarak, Kıbrıs dâhilindeki kendi silahlı güçlerinin mevcudiyetini muhafazaya dair inisiyatiflere destek vermiştir. Bahsedilen istikamette gerek Yunanistan gerekse de Türkiye'nin müzakere ettiği bir sözleşme hususunda gayret gösterilmeye başlanmıştır. (Terzi ve Asal, 2021: 2873-2874).

Öte yandan Türk ve Rum kesimi arasındaki söz konusu çatışmaların NATO'nun Güney kanadının zayıflamasına neden olan farklı birtakım sonuçları da bulunmaktaydı. Bu durum bölge çıkarları açısından SSCB'nin güçlenmesine yol açabilecek endişeleri beslemiştir. ABD, çıkarları gereği iki taraf arasında anlaşma sağlayabilmek için Rum kesiminin ENOSİS, Türk tarafının da Taksim politikalarından vaz geçeceği bir ara yol olarak Kıbrıs'ın bağımsızlığı görüşünü ortaya koymuştur (Kasım, 2004: 127).

Bu kapsamda 6-11 Şubat 1959 tarihinde Zürih antlaşması, 12 Şubat 1959 da taraflar arasında Londra anlaşmaları yapılmıştır. Bu kapsamda 1959 Mart ayı içerisinde geçici hükümet kurulmuş ve "Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasa tasarısı" ile yönetimin Kıbrıs Cumhuriyeti'ne geçişini hazırlamak ve "Londra Konferansı'nda" verilen kararları uygulamak amacıyla Lefkoşa'da komisyonlar oluşturulmuştur. "Anayasa Komisyonu'nda" Türkiye Cumhuriyeti'ni temsilen "Prof. Dr. Nihat Erim" başkanlığındaki kurul hazır bulunmuştur. Rum kesiminin başkanlığını ise Başpiskopos Makarios üstlenmiştir. Komisyonların gerçekleştirdiği çalışmalar sonucunda çeşitli görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Bu görüş ayrılıklarına örnek olarak; Kıbrıs'ın küresel boyuttaki kabul gören durumunu düzenleyen komisyonda İngiltere'ye bırakılacak üsler ile Lefkoşa'daki "Anayasa Komisyonu'nda" Türklere tanınan hakların fazla bulunması, Rumların bunu uygun görmemesi gösterilebilir. Fakat bu görüş ayrılıkları hususunda 1960 yılı ortalarında çözüm sağlanmış, bu arada anayasa taslağı da oluşturulmuştur

Ağustos 1960'a kadar yapılan hazırlık aşaması ile 13 Aralık 1959 seçimlerinde Başpiskopos Makarios Cumhurbaşkanı olarak, Dr. Fazıl Küçük ise onun yardımcısı olarak seçilmiş ve geçici bir hükümet kurularak 6 Nisan 1960 tarihinde anayasa kabul edilmiştir. 16 Ağustos'ta ise Lefkoşe Anlaşması Türkiye, İngiltere ve Yunanistan tarafından imzalanarak Kıbrıs Cumhuriyeti resmen kurulmuş ve Kıbrıs'ta yeni bir dönem başlamıştır. Aynı zamanda Kıbrıs BM'ye de üye olmuştur (Ünalmış, 2019: 34). Oluşturulan yapı; çift kesimli parlamento, devlet başkanı Rum, yardımcısı Türk, memurlukların ise %70 / %30 nispetinde bölüştürüldüğü bir yapı olmuştur. Ancak Rumlar 1963 yılında ENOSİS planlarından vazgeçmeyerek adayı Yunanistan ile birleştirmek için olaylar çıkarmaya başlamışlar ve Türk ve Rum halkı arasında çatışmalar baş göstermiştir (Kasım, 2007: 59).

Kıbrıs Cumhuriyeti, Zürih ve Londra antlaşmaları uyarınca kurulmuştur. Söz konusu anlaşma uyarınca 650 Türk ve 950 Yunan askeri, Ada'ya ulaşıp vazifelerinin başına geçmişlerdir. Türkiye, Kıbrıs topraklarına asker sevk ettiğinden ötürü az da olsa ferahlamıştır. Fakat takip eden dönemlerde Kıbrıs Cumhuriyeti sanılanın tersine süratle çöküşe uğramıştır. 1960 senesinde ortaya çıkan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin çökmesindeki ana sebep, Rum toplumunun ENOSİS idealinden dönmemesi ve

Ada'daki Türkler'i baskı altında tutma faaliyetlerinin tesirli olduğu söylenebilir (Güler, 2020: 30).

Ada'daki Rum varlığı, 21 Aralık 1963'de Kıbrıs Türk kesimine yönelik sistematik ve içerikli saldırganlığa girişmiştir. Ada Türkler'i devlet memurluklarından uzaklaştırılmıştır. Tarihinde "Kanlı Noel" olarak anılan söz konusu girişim evvelden düzenlenmiş "Akritas Planı"na [2] dayandırılmıştır. Türk toplumunun Ada'dan kovulmasını ya da imha edilmesini içeren söz konusu plan, Rum yetkililer tarafından tertip edilen bir etnik ayrıklama girişimidir. Bu planın uygulamaya geçirilmesi neticesinde, 30.000 Kıbrıs Türk'ü toplamda 103 köyü terk etmeye mecbur bırakılmıştır. Kıbrıs Türk popülasyonu yerleşim yerlerinden ayrılmak durumunda kalmış, Kıbrıs yüzölçümünün %3'üne karşılık gelen, denize kıyısı bulunmayan ve devamlı kuşatılmış durumdaki küçük yörelere sığınmıştır (TC. Dışişleri Bakanlığı, 2022).

Lefkoşa da güvenliğin tesis edilmesi için, 30 Aralık 1963'de "Yeşil Hat" olarak anılan bir hudut marifetiyle Kıbrıs iki kısma ayrılmıştır. Söz konusu hudut, Lefkoşa'nın Türk ve Rum kesimi olarak iki kısma ayıran, bahsi geçen ara bölgeyi de İngiliz silahlı kuvvetlerinin kontrolüne terk eden ve Rum tacizlerinin sonlandırıldığı huduttur ve Kıbrıs'ta fiili olarak 2 ayrı yönetimin oluşturulmasının başlangıcı olmuştur (Uzer ve Cengiz, 2002:35).

1964 senesinde Makarios 1960 Antlaşmalarını tek yönlü şekilde feshettiğini açıklamıştır. Söz konusu gelişme karşısında Türkiye, antlaşmaların ihlal edildiği iddiasıyla müdahale etmeye hazırlanmış, ancak 5 Haziran 1964'de ABD Başkanı Johnson'ın Türkiye'ye mektup göndermesi sebebiyle bu girişim durdurulmuştur. Ama Türk hükümeti ağır saldırılar karşısında BM Güvenlik Konseyi'ne başvurmuş ve Kıbrıs Hükümeti'nin de onay vermesiyle "BM Barış Gücü"nün kurulması ve Kıbrıs'a sevk edilmesi kararı alınmıştır. Ancak 1964 senesi sonrasında ise Yunanistan, Kıbrıs'a

[2] "Akritas Planı"; 1963 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti hükümetinde çoğunluk haklarına haiz Kıbrıslı Rumların, Kıbrıs Türklerini yönetimde zayıflatıp akabinde Kıbrıs Cumhuriyeti'ni Yunanistan ile birleştirmeyi maksat edinmiş plan olarak bilinmektedir (Cankut, 2021: 74)

gizlice asker sevk etmeye başlamış ve Ada toplumları arasındaki ilişkiler giderek zayıflamıştır (Fırat, 1997: 138).

2.2 Bölünme Süreci ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kurulması

1967 yılına kadar Rumların saldırıları şiddetli bir biçimde devam etmiştir. Bu süreçte Yunanistan'da sol muhalefetin güçlenmesi sağcı iktidar statüsünün bozulmasına yol açmıştır. 1963'te merkez solun iktidara gelmesinin ardından yaşanan güç mücadeleleri ülkeyi ciddi bir siyasi krize sürüklemiştir. Bu siyasi kriz, Yunan ordusu içindeki anti-komünist bir gruptan doğan bir grup subayın iktidarı ele geçirmesinin yolunu açmıştır. 21 Nisan 1967'de iktidarı ele geçiren Albaylar Cuntası Yunanistan'ı yedi yıl boyunca yönetmiştir (Kılıçoğlu-Cihangir, 2016: 518). Kıbrıs'ta egemenliğe kavuşmayı arzulayan söz konusu Cunta, 15 Temmuz 1974 tarihinde darbe gerçekleştirerek Rum kesimi lideri Makarios'un iktidarını sonlandırmıştır. Albaylar Cuntası'nca yapılan darbenin gayesi, Rum kesimini Yunanistan'a dâhil etmek, yani Kıbrıs'ın Yunanistan yönetimine devredilmesi ve Türkler'in Ada'dan kovulmasıdır (Acun, 2019: 230 – 231).

Yaşanan bu durumlara Türkiye Garanti Antlaşması'nın 2. ve 3. maddesine bağlamında İngiltere'ye askeri olarak harekete geçme önerisi sunmuş, İngiltere'nin öneriye sıcak bakmaması nedeni ile Türkiye 1974 yılında askeri müdahale gerçekleştirmiştir (TC. Dışişleri Bakanlığı, 2022).

Dönemin Başbakanı Bülent Ecevit ve Yardımcısı Necmettin Erbakan, Türkiye'nin Kıbrıs'taki garantörlük hakkını kullanarak 20 Temmuz 1974'te Kıbrıs Barış Harekatı'nın başlaması kararını almışlardır. Ayrıca Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin (BMGK) 353 sayılı kararı ile İngiltere ve Yunanistan'a "barışın yeniden tesisini sağlamak üzere müzakerelere başlama" çağrısında bulunarak, 22 Temmuz 1974 tarihinde harekâtı durdurmuştur. Bunun üzerine 25 Temmuz ve 8 Ağustos 1974 tarihlerinde Cenevre'de garantörler ülkeler bir araya gelerek çözüm bulmaya çalışmışlardır. Ancak Yunanistan'ın anayasal düzenin kurulmasına yönelik çözüm önerilerini reddetmesi ve Kıbrıs'ta Rum ve Yunan ordularının katliamlarını

sürdürmesine karşısında Türkiye, 14 Ağustos 1974'te Kıbrıs'a ikinci kez müdahale etmek zorunda kalmıştır (Saynur Derman ve Kurban, 2016: 463).

Hava ve kara harekâtının sürdüğü sırada dönemin Başbakanı Bülent Ecevit basın açıklaması yaparak harekâtın gelişmelerini ve gerekçelerini açıklayarak, barış seçeneklerinin Rumlar tarafından kabul edilmediğini, harekâtın bir zorunluluk olduğunu dünya kamu oyuna duyurmuştur. Müdahale sonucunda Kıbrıs'ın kuzey kesimini Türklerin kontrolüne geçmiş ve 16 Ağustos 1974'te ateşkes ilan edilmiştir. Böylece, Karpaz Yarımadası'mn doğu ucundan batıdaki Yeşilırmak'a kadar uzanan ve bugün Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin sınırlarını oluşturan 3355 km^2lik alan Türklerin eline geçerken GKYR'nin elinde 5.896 km^2 alan kalmıştır. Bu müdahale, Kıbrıs sorunu ve Türk-Yunan ilişkileri yönünden bir dönüm noktası olarak değerlendirilmektedir (Vatansever, 2010: 1515- 1516). Yunanistan, Türkiye'nin yaptığı barış harekâtının ABD tarafından önlenmediği gerekçesiyle NATO'nun askeri kanadından ayrılmıştır (Saynur Derman ve Kurban, 2016: 470).

Barış Harekâtının neticesinde Kıbrıs Adası ikiye bölünmüştür. 13 Şubat 1975'te Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin kurulmasıyla Türkiye'nin 1963 hadiselerinden itibaren desteklediği federasyon tezi hayata geçmiştir. 1975 senesinde Türk ve Rum kesimlerinin müzakereleri sonucunda nüfus mübadele anlaşması gerçekleştirilmiş ve Ada'nın güneyinde bulunan 65.000 Türk Kıbrıs'ın kuzey bölgesine yönlendirilmiştir. 1975 senesinde 2 kesim arasında federal bir çözüm elde etme amacıyla müzakereler sürmüş, takip eden 1977-1979 yılları arasında 2 toplum önderleri arasında görüşmeler gerçekleştirilmiş, söz konusu aşama KKTC'nin oluşturulmasına değin sürmüştür (Avcı, 2021a: 27-28).

15 Kasım 1983 tarihinde Rauf Denktaş tarafından ilan edilen bağımsızlık bildirisi KKTC'nin kurulduğunu tüm dünyaya ilan etmiş, ancak Rumlar, Yunanistan ve BM ilâna karşı sert tepki göstermiştir. BMGK 541 sayılı karara istinaden Türk tarafının kararından geri dönmesini istemiş ama Türkiye Cumhuriyeti devleti ve KKTC, BM'nin çağrısına kayıtsız kalmıştır. Türk hükümeti KKTC'yi resmen tanımış ve "KKTC Kurucu Meclisi'nin" hazırladığı anayasa 12 Mart 1985 günü onaylanmıştır. Sonrasında gerçekleşen seçimlerde KKTC'nin ilk Cumhurbaşkanı olarak Rauf

Denktaş[3] seçilmiştir. Sonuç itibarıyla adanın kuzeyi Türk devletli, güney kesimi ise Rum devletli olarak iki toplumu barındıran heterojen yapılı bir Kıbrıs oluşturulmuştur. ABD'nin rijit tutumları yüzünden hiçbir devlet KKTC'yi resmen tanımamıştır ve Yunanistan bu meseleyi uluslararası platformlara aksetmiştir. Kıbrıs Rum kesiminin "Kıbrıs Hükümeti" adıyla tanınmanın vermiş olduğu rahatlık ile uzlaşı ya da anlaşmalara yanaşmamıştır. BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın ortaya koymuş olduğu "iki toplumlu iki federasyonlu tasarıyı" da düzenlenen referandumla Türk halkının kabul etmesine rağmen reddetmişlerdir (TC. Dışişleri Bakanlığı, 2022).

2.3 1980'den Günümüze Yaşanan Gelişmeler

Kıbrıs Rum tarafının yönetiminde olan Makarios'un 1977 yılında ölümünden sonra 1977-1988 yılları arasında Kıbrıs Rum Yönetimi Başkanlığını Spiros Kiprianu üstlenmiştir. Kıbrıs'ta Türk yönetimi lideri Rauf Denktaş ile farklı tarihlerde anlaşmak üzere bir araya gelen Spiros Kiprianu ile birçok konuda uzlaşmaya varamamışlardır (Saynur-Derman ve Kurban, 2016: 477). Rum tarafında gerçekleşen 1988 Cumhurbaşkanlığı seçimlerini Yorgo Vassiliu kazanmıştır; ancak Vassiliu da, Kiprianu'nun sert davranış ve tutumlarını devam ettirmiştir. 3 Mart 1988 tarihinde Denktaş'ın ilettiği iyi niyet teklifleri diğerleri gibi kabul edilmemiştir (TC. Dışişleri Bakanlığı, 2022).

1989'da taraflar arasında kopan görüşmeler, 1990'lardan itibaren yeniden tekrar sağlanmıştır. 1993'te ise Rum tarafındaki Başkanlık seçimlerini Glafkos Klerides kazanmış ve "Avrupa Birliği (AB)" üyeliği için çalışmaları yoğunlaştırmış olup Rumlar'a Yunanistan'da üyelik konusunda destek vermiştir. Bu süreçte, "AB Korfu Zirvesi" düzenlenmiş, zirvede Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ni (GKRY) temsilen Kıbrıs, "AB genişleme programına" katılmıştır. KKTC'de ise "Demirel-Denktaş Deklarasyonu" imza etmiş ve Türkiye ile KKTC arasındaki bağları kuvvetlendirme konusuna dikkat çekilmiştir.

[3] Rauf Denktaş Kıbrıs'la Türkiye'nin bir bütün olduğu görüşünü yaşamı boyunca savunmuş ve "Benim İki Bayrağım Var" şiirini okuyarak görüşlerini şiir ile ifade etmiştir (Ek-1).

1996-1997 arası gergin geçen dönemde sistematik şiddet ve saldırılar, Kıbrıs'a yerleştirilmesi planlanan Rus S-300 füzeleri sorunu, GKRY'nin AB'ye üye olma hırsı, BM bölgesinde bir Türk askerinin Rum askerini vurma konusu, Türk bayrağını direkten indiren Rum provokatörün hayatını kaybetmesi ve tarafların karşı karşıya gelmesine neden olan diğer konular (Rum motosikletlilerin sınırı ihlal etmeleri vb…) yaşanmıştır. 24 Şubat 1997 tarihinde Kıbrıs Sorunu'na yönelik AB'nin yaklaşımında bir farklılık söz konusu olmuştur. Şöyle ki, Kıbrıs'ın tam üye olarak AB'ye dâhil olması için, siyasi ve diplomatik çözümün sağlanmasını ön koşul olarak istenmiştir. 1997'de "BM Genel Sekreteri Kofi Annan" içeriği ve mahiyeti yüksek bir çözüme ilişkin müzakereler için gayret göstermiştir. 31 Ağustos 1998 günü probleme daimi bir çare bulmak maksadı ile Denktaş "adada iki devlet arasında bir konfederasyon tezini" deklare ederek Ada hususundaki yaklaşımını açık bir biçimde beyan etmiş ve mesele için bir yeni sayfa açılmasını sağlamıştır. Kıbrıs sorunu için Konfederasyon tezi ortaya konduktan sonra, süreç önemini kaybederek gündemden düşmüş, sonrasında Kofi Annan'ın BM Genel Sekreteri sıfatıyla gayretleri sayesinde müzakereler sürdürülebilir kılınmıştır. Klerides ve Denktaş, 3-14 Aralık 1999 tarihleri arasında New-York görüşmelerinde bulunmuş ve görüşmeler Cenevre'de devam etmiştir (Şahin ve Günar, 2021: 45).

11 Kasım 2002 tarihinde Kofi Annan'ın Kıbrıs sorununa çözüm getirmek için düzenlediği birinci plan sunulmuştur. Bahsi geçen plan uyarınca Ada "Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti" ismiyle tanınacak, dış dünyaya yönelik olarak bir devlet statüsünde iken, içeride ise eşit haklar bazında kurulmuş 2 "oluşturucu devlet" durumunda olacaktı. Söz konusu devletin yönetimi, 2 Türk ve 4 Rum'dan teşekkül edilmiş bir idari kadroyla mümkün kılınacaktı. Anayasa Mahkemesi ise, Zürih ve Londra Anlaşmalarına benzer biçimde %58 Kıbrıslı olmayan üyeleri de ihtiva edecekti (Copeaux ve Mauss-Copeaux, 2009: 269). Diğer bir ifadeyle, söz konusu plan İsviçre Federal Devleti ve onun kantonları arasındaki münasebeti ya da Belçika Devlet yapısında var olan özellikleri hatırlatıyor ve plan net biçimde bunlara atıf yapıyordu. Esasen Annan Planı'nın uygun gördüğü şekilde 1960 anlaşmaları geçerliliğini sürdürecek; Rum Kesimi'nin Anayasası genişletilerek Kuzey Kıbrıs'ı da kapsayacaktı. Bu bakımdan Rum Kesimi'nin dileğini gerçekleştirirken "yeni koşullar" uyarınca devletin bir cumhuriyetten ziyade bir federe devlet sıfatıyla tanımlanmasıyla da Türk kesiminin

talebini gerçekleştirmiş ve söz konusu biçimde bir ara yol tespit etmeye gayret edilmiş oluyordu. Meydana gelen söz konusu hal ise "yapıcı muğlaklık" olarak anılmış ve vaziyetin bu şekilde kendiliğinden dengeye kavuşacağı umut edilmişti (Özersay, 2013: 638-639).

24 Nisan 2004'de Güney ve Kuzey Kıbrıs'ta eş anlı olarak Annan Planı konusunda plebisit (halk oylaması) gerçekleştirilmiştir. Plebisit'in neticesinde dikkat çekici bir biçimde Türk kesiminde %64.9 nispetle plana "evet" reyi çıkarken, Rum kesiminde ise %75.8 nispetle "hayır" reyi çıkmıştır. Bu oylama Türk tarafının çözümden yana olduğunu ortaya koyması bakımından ayrıca önemlidir. Ancak oylama sonrasında GKRY'nin AB'ne üye yapılması, Türk tarafında hayal kırıklığı yaratmıştır. Çözümsüzlüğün tarafı GKRY'nin ödüllendirilmesi, AB'nin adada gerçekten çözüm isteyip istemediği sorusunu akıllara getirmiştir. Bu tarihten sonra Kıbrıs sorunun çözümü konusunda gerek AB gerekse GKRY tarafından belirgin bir adım atılmadığı görülmektedir (Akçay, 2015: 1-4).

Öte yandan AB, Türkiye'nin üyeliği ile alakalı geçekleştirdiği müzakerelerde Kıbrıs sorununun çözümlenmesini koşul olarak belirtmektedir. Diğer taraftan, Yunanistan'ın öteden beri var olan AB nezdindeki vetolarına, AB üyeliği sonrasında Kıbrıs Rum Kesimi'nin vetoları da ilave edilmiş ve Türkiye'nin AB üyelik aşaması giderek güçleşmiştir (Yıldırım, 2016: 6-7).

Son dönemlerde hem Kıbrıs'taki Türkler'in hem de Türkiye'nin Kıbrıs Meselesi özelinde devamlı mevzi kaybettiğini ifade etmek olasıdır. Bilhassa Rum kesiminin Kıbrıs'ın tümünü temsil edecek şekilde AB üyeliği kazanması, Türkiye'nin AB siyasetini Ada'ya endeksli bir hale sokmuştur. Türkiye'nin mühim konum kaybettiği dönemlerin akabinde yeni enerji kaynakları konusunda Doğu Akdeniz'de yaşanan belli gelişmeler ise, Ada'nın uluslararası pozisyonuyla alakalı yeni ve tartışmalı bir dönemi yaratmıştır. Bahsi geçen yeni gelişmelerin merkezinde ise Ada'yı da kapsayan Doğu Akdeniz Havzası'ndaki deniz altı yataklarında mühim düzeyde doğalgaz ve petrol rezervlerinin bulunması oluşturmaktadır (Orhun, 2017: 41).

2.4 Kıbrıs'ın Stratejik Konumu

Akdeniz'de Sardinya ve Sicilya adalarını takiben en geniş yüzölçümlü üçüncü ada konumundaki Kıbrıs, coğrafi bakımdan da Anadolu yarımadasının bir parçası durumundadır (Can, 2014: 35). 9251 km^2 alana haiz olan Kıbrıs; Yunanistan'a 900 km, Türkiye'ye 71 km, Mısır'a 316 km ve Suriye'ye 98 km mesafededir (Sandıklı, 2010: 2). Kıbrıs'ın, Doğu Akdeniz ve Mısır ticari rotaları üstünde bulunması, tarihte bilinen ilk dönemlerden bu yana önem kazanması sonucunu doğurmuştur. Ada, tarihsel dönemler süresince yörede aktif bulunan ve Orta Doğu'nun kontrolünü elde etmeyi amaçlayan hâkim güçlere cazip bir konumda olmuştur (Keser ve Ak, 2018: 100).

Şekil 2.1 Kıbrıs Haritası

Kaynak: Politika Akademisi, 2022.

Ada, Girit Adası'yla ile beraber suyollarının kavuştuğu bir rota üstünde konumlanmaktadır. Avrupa ve Asya anakaralarının ayrılmasını sağlayan boğazlarla Afrika ve Asya anakaralarını ayıran Süveyş Kanalı'nın merkezinde konumlanmaktadır. Diğer taraftan, Ada'nın Afrika ve Avrasya bağlantısında ön planda olan Hazar ve Körfez havzaları, Hürmüz ve Aden suyollarında üs pozisyonun bulunduğu iddia edilebilir. Ada, Türkiye'nin Hazar, Karadeniz, Boğazlar, Ege Denizi, Doğu Akdeniz, Süveyş ve Basra körfezinde bulunduğu pozisyonuyla stratejik bir etmen sıfatıyla öne çıkmaktadır. Doğu Akdeniz, Ortadoğu, Süveyş Kanalı, Ege,

Kızıldeniz ve Körfez hususunda siyasetlerini biçimlendirme gayesinde olan hiçbir ülke Kıbrıs'ı görmezden gelemez. Ada, önceden belirtilen yörelerin tümüne en elverişli pozisyondadır ki, söz konusu niteliği de bu yörelerin tümüne doğrudan tesir edecek bir üstünlük yaratmaktadır (Keser, 2006: 115 – 117).

Kıbrıs'ın bahsedilen yerleşimi AB, Rusya ve ABD gibi hâkim güçlerin dikkatini cezbetmektedir. Türkiye'nin Bakü-Ceyhan ve Kerkük-Yumurtalık Boru Hatları'nın İskenderun Körfezi'ne çıkış veriyor olması, enerjide yüklendiği sorumluluk bakımından jeostratejik ehemmiyeti daha da öne çıkmaktadır. Kıbrıs; NATO'nun Güney kanadının güvenliği, Türkiye'nin ticari limanları ve enerji aktarım rotalarının çıkış noktasının güvenliği bakımından askeri anlamda da mühim bir pozisyon içermektedir. Kıbrıs'ın çok taraflı stratejik konumu, ABD-Rusya dengelerini, AB-Türkiye münasebetlerini, Ortadoğu politikasına tesir edebilecek ölçüde duyarlı bir hat üzerindedir (Avcı, 2021b: 77). Kıbrıs'ın Türkiye açısından önemi, inkâr edilemez bir realitedir. Zira Ada'da bulunan Türkler'in haklarına sahip çıkılması, Türkiye'nin güney kanadında güvenliğin tesis edilmesi ve Ortadoğu'ya adım atılması hususunda Kıbrıs anahtar bir konumdadır. Bununla birlikte, Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin menfaatlerinin muhafazası bakımından Ada büyük bir ehemmiyete haizdir (Kocakılıç, 2021: 68).

Şekil 2.2 Kıbrıs'ın ülkelere uzaklığını gösteren harita

Kaynak: Güler, 2020: 88

Kıbrıs'ın bir ada konumunda oluşu ve hudutlarının her tarafa açık bulunması, yöre üzerinde hâkimiyet sağlamayı arzu eden güçler açısından mühim bir pozisyon yaratmıştır. Haçlı Seferleri esnasında Kıbrıs'ın yüklendiği hayati sorumluluk bahsedilen açıdan ele alınabilir. Diğer taraftan, Kıbrıs'ın arzu edilmeyen gücü Mısır, Suriye ve Anadolu ülkelerini tedirgin kılmak açısından yeterli olmuştur. Yağma, ayaklanma ve korsanlık benzeri istikrarı zedeleyen aktiviteler buna örnek olarak verilebilir.

Ada'nın öteki mühim nitelikleri arasında, verimli hilalin batı yönünde konumlanan Kıbrıs sahillerinden Avrupa anakarasına denizyolu ticareti açısından kritik bir durak noktası olması ve kutsal topraklara yolculuk eden hacılar açısından bir konaklama imkânı sağlamasıdır. Söz konusu sebeple baskın bir yöresel gücün noksanlığında Ada bilhassa ticari, dinsel ve askeri sebeplerle devamlı olarak bir güvenlik problemi doğurmuştur. Doğu Akdeniz'de bir karakol özelliğinde bulunan Ada, bölgesel güç dengesinin de belirleyicisi konumunda bulunmuştur. Diğer bir ifadeyle, Kıbrıs'ın hâkimiyetine sahip olan ülkenin bölgenin en büyük gücü olduğu neticesine ulaşılabilir. Söz konusu vaziyet, önceki dönemlerden çağımıza değin kimi geçiş dönemleri haricinde daima böyle olmuştur. Ada'ya egemen olma düşüncesi de; ticari, dinsel ve askeri endişeleri daima öne çıkarmıştır (Güler, 2020: 88).

GKRY'nin Ada'nın haiz olduğu hidrokarbon kaynaklar üstünde yürüttükleri siyasetleri istikametinde İsrail, Lübnan ve Mısır ile gerçekleştirdiği ikili anlaşmalar yörenin jeostratejik ehemmiyetini pekiştirmiştir. Uluslararası firmaların doğalgaz ve petrol arama niyetiyle GKRY tarafından ruhsatlandırılması ve Doğu Akdeniz'deki gelişmeler, yörenin değerlendirilmesinde enerji etkenini mühim duruma getirmiştir. (Terzi ve Asal, 2021: 2883).

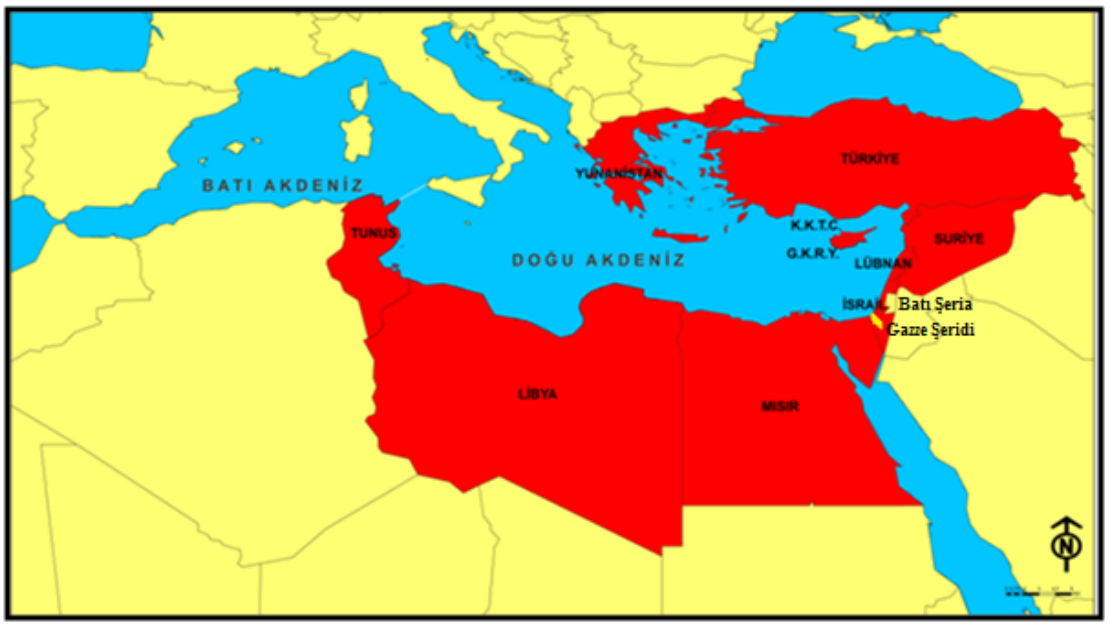
2.4.1 Doğu Akdeniz Hakkında Bilgiler

2.4.2 Doğu Akdeniz'in Coğrafyası

Dünya haritası ele alındığında, Ortadoğu ve Doğu Akdeniz, Dünya anakarasının odak noktası niteliğinde öne çıkmaktadır. Söz konusu geniş alan, ayrıca jeopolitik bakımdan

da Dünya'nın merkezi olarak değerlendirilmektedir. Nitekim pek çok kaynakta Akdeniz'in Dünya'nın odak noktası olduğu iddia edilmektedir (Yıldız, 2008: XXI).

Coğrafi ve politik tanımlama olarak bakıldığında ise, Akdeniz'in, Doğu ve Batı Akdeniz olarak 2 farklı bölgeye ayrıldığı görülmektedir. Tunus ile Malta Adası'nın kesiştiği noktadan düz bir boylam çekildiğinde, boylamın sağ yanı Doğu Akdeniz, sol yanı ise Batı Akdeniz adıyla anılmaktadır. Coğrafi bakımdan söz konusu 2 bölgeyi kuşatan alan ise Akdeniz, Akdeniz Dünyası, Akdeniz Havzası, Akdeniz Coğrafyası ya da Yakındoğu gibi türlü biçimlerde adlandırılmaktadır (Kedikli ve Çalağan, 2017: 122). Doğu Akdeniz, Mısır'da bulunan Süveyş Kanalı aracılığıyla batı ile doğuyu Kızıl Deniz üzerinden Hint Okyanusu'na, Çanakkale ve İstanbul Boğazı aracılığıyla da Ege Denizi üzerinden Karadeniz'e bağlayan hattın ortasında kalan bölgedir (Önder ve Akıncı, 2019: 1493). Cebelitarık Boğazı, batıda Atlantik Okyanusu'na, güneydoğuda Mısır'dan Süveyş Kanalı üstünden Karadeniz'e erişen Akdeniz, Doğu Asya, Kuzey Avrupa ve Güney Afrika'dır. Türk Boğazları üzerinden kuzeyden yaklaşık olarak 2.509 milyon km² bir alanı kuşatır (Kaya, 2007: 18). Jeopolitik pozisyonu itibariyle geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Şekil 2.3'de bahse konu bölgenin sınırları görülmektedir.

Şekil 2.3 Doğu Akdeniz ve kıyıdaş devletleri

Kaynak: Kedikli ve Deniz, 2015

Akdeniz, Avrupa'nın güneyi ile Afrika'nın kuzeyini ayıran ve doğusunda Asya anakarası olan yarı açık bir denizdir ve pek çok ülkenin hududu Akdeniz sahillerinde bulunur (Budak, 2006: 141). Uygarlıkların harmanlandığı yarı açık bir iç denizdir. Verimli topraklara sahip Ortadoğu bölgesini Avrupa'ya bağlayan bu bölge, Müslümanlık, Yahudilik ve Hristiyanlığın kutsal kabul ettiği mekânlara da yakın olması sebebiyle ayrıca önemlidir (Önder ve Akıncı, 2019: 1493).

Günümüzde Akdeniz Havzası'na ortak kıyısı bulunan 20 ülke olmakla beraber, bunların içinden sadece Cezayir, Fas, Tunus, Arnavutluk, Bosna-Hersek, İspanya, İtalya, Slovenya, Fransa ve Malta'nın Batı Akdeniz'e sahilleri bulunmaktadır. Yunanistan, Türkiye, Suriye, Lübnan, İsrail, Filistin-Gazze Yönetimi, Mısır, Libya, KKTC ve GKRY'nin ise Doğu Akdeniz'e sahilleri bulunmaktadır (Yaycı, 2012: 2). Bu ülkelerin kıyı uzunlukları Tablo 2.1 ve 2.2'de verilmiştir.

Tablo 2.1 Doğu Akdeniz ve bölge ülkelerinin kıyı uzunlukları (1)

Doğu Akdeniz	892 km
Kuzey-Güney hattı uzunluğu	547 km
Türkiye kıyı uzunluğu	858 km
Suriye kıyı uzunluğu	139 km
Lübnan kıyı uzunluğu	201 km
İsrail kıyı uzunluğu	206 km
Mısır kıyı uzunluğu	850 km

Kaynak: Kaya, 2016: 144.

Tablo 2.2 Doğu Akdeniz ve bölge ülkelerinin kıyı uzunlukları (2)

Türkiye – Mısır – Kıbrıs Adasının Batısı	Türkiye(Dalaman Çayı – Antalya Gazipaşa)	410 km
	Mısır (RasAlem El Rum)	512 km
	Kıbrıs (Arnauti Burnu - Baf)	40 km
Türkiye ve Kıbrıs Adasının Kuzeyi	Türkiye (Antalya Gazipaşa – Akıncı Burnu)	346 km
	Kuzey Kıbrıs (Arnauti Burnu - Karpas Burnu)	217 km
	Kuzey Kıbrıs'ta GKRY uzunluğu	48 km
	Kuzey Kıbrıs'ta KKTC uzunluğu	169 km
Türkiye ve Suriye	Türkiye (Taşucu – Kara Sınırı)	235 km
	Suriye (Kara Sınırı – Lazkiye Burnu)	42 km
	Türkiye (Anamur Burnu – Kara Sınırları)	353 km
	Suriye (Kara Sınırı - Tartus)	118 km

Kaynak: Kaya, 2016: 144.

Jeopolitik bakımdan ele alındığında, Doğu Akdeniz'in vazgeçilmez oluşuna şüphe yoktur. Dünya'nın merkezinde bir körfez biçimde yayılan Akdeniz, Avrupa, Afrika ve Asya'nın kesişim hattında konumlanır. Sibirya ve Avrupa'nın doğu hatları arası ve kuzeyde Buz Denizi'ne ve aşağıda Afganistan'a değin uzanan bölge *Kalpgah* adıyla anılır ve bazı siyasi analistlere göre *Kalpgah*'a hâkim olan yerküreye hâkim olur düşüncesi genel olarak kabul görmektedir (Mackinder, 2005: 23).

Söz gelimi, İngiltere'nin eski başbakanı Benjamin Disrael (1804-1881), ada hakkında: "Kıbrıs Batı Asya'nın kilididir" ifadesinde bulunmuştur. Yine, İngiltere Dışişleri Bakanı görevindeki Anthony Eden: "Kıbrıs olmazsa petrolün İngiltere'ye taşımasını koruyacak tesislerimiz de olmayacak, bu durum İngiltere'de işsizlik ve açlık demektir" (akt. Can, 2014: 139) sözleriyle Ada'nın jeostratejik ehemmiyetini vurgulamıştır.

2.4.3 Doğu Akdeniz ve Stratejik Önemi

Akdeniz, farklılaşan tarihsel seyir içinde ehemmiyetini her zaman muhafaza etmiş, kıyı ülkelerine sağladığı olanaklarla verimli bir coğrafya niteliğinde kabul görürken; bugün de yöre ülkelerinin rekabette bulunmasıyla da bir güç çekişmesine ev sahipliği yapmaktadır (Çetinkaya, 2020: 1).

Akdeniz, tarihsel süreç boyunca insanlığın uğruna mücadelede bulunduğu en gözde coğrafyalardan birisi olmuştur. Söz konusu coğrafya üstünde pek çok medeniyet ve hükümranlık mevcudiyetlerini sürdürmek ve kuvvetlerini çoğaltmak amacıyla türlü mücadelelere girişerek, Akdeniz üstünde denizyolu ticaretinden ve üretken topraklardan faydalanmayı ulusal bir ideal olarak algılamışlardır. Nitekim tarihin dönüm noktaları sayılabilecek pek çok önemli savaş, bahsedilen coğrafyada hâkimiyet sağlama fikri üzerinde gerçekleşmiştir. Söz konusu açıdan Akdeniz'in doğusu olarak nitelendirilen Levant Havzası da haiz olduğu jeostratejik pozisyonu sayesinde, tarih sürecinde dünya ticaretinin odak noktası niteliğinde anılmış ve Akdeniz coğrafyasının en kritik noktalarından birisi haline gelmiştir (Kedikli ve Çalağan, 2017: 121).

20. yüzyıla değin küresel güçler için Doğu Akdeniz'in ehemmiyeti, dünyanın ticaret merkezi niteliğinde biçimlenirken, Birinci Dünya Savaşı'yla beraber bölge, enerji kaynakları açısından önem arz eden stratejik bir alan haline gelmiştir. Böylece Doğu

Akdeniz üzerinden gayelerini hayata geçirmeyi planlayan küresel güçler, geçmişteki gibi çağımızda da Doğu Akdeniz'i menfaat çatışmalarının cereyan ettiği bir coğrafya durumuna getirmişlerdir (Kedikli ve Çalağan, 2017: 125; Yaycı, 2012: 6).

Akdeniz'de günlük gemi trafiği günde 4.000 gemi civarındadır. Bu aslında tüm dünyadaki gemi trafiğinin neredeyse yarısı anlamına gelmektedir. Tankerler, Akdeniz'deki günlük 4.000 geminin yarısından fazlasını oluşturmaktadır. Gemi trafiği Akdeniz'de özellikle doğu-batı yönünde, gemilerden oluşan ve birçok kolu olan geniş bir nehir gibi akar ve durur. (Keser ve Ak, 2018: 97). Özellikle son on yılda Doğu Akdeniz'de her gün yeni enerji rezervlerinin keşfedilmesiyle ülkeler arasındaki rekabet ve enerji savaşları daha da zorlaşmıştır. Öyle ki sadece kıyı devletleri değil, hatta bölge ile ilgisi olmayan devletler bile buradaki enerji kaynaklarından pay almaya çalışmaktadırlar (Çetinkaya, 2020: 1).

Doğu Akdeniz, ticari ve siyasi yönleri, enerji nakil hatları ve yeni keşfedilen petrol ve gaz rezervleri ile önemi giderek artan bir coğrafi bölgedir. Orta Doğu ve Hazar bölgesindeki yeraltı kaynakları, deniz yoluyla talep pazarlarına veya bölge üzerinden deniz yoluyla taşınacak boru hatları ile - mevcut ve planlanan güzergahlar - Doğu Akdeniz'e inmektedir. Bu da Doğu Akdeniz'i bir anlamda enerji terminali yapmaktadır (Turhan, 2016: 21). Üzerinde konumlanan denizyolu taşımacılık ve ulaşım rotaları, verimli hidrokarbon rezervlerine ve enerji nakliyat rotalarına yakın oluşu, Avrupa, Afrika ve Asya gibi popülasyonları ile birlikte dünyanın en mühim kıtalarının kesişme noktasında olması ve böylece dünya ticaretinin %30'unun, Avrupa ticaretinin de %70'nin Akdeniz vasıtasıyla nakledildiyor oluşu; Akdeniz'in ne denli önemli olduğunu, yörenin stratejik ehemmiyetini vurgulamaktadır (SETA, 2016: 55-56).

Doğu Akdeniz'in stratejik açıdan önemi çağımızda öyle bir noktaya ulaşmıştır ki; büyük ülkeler amaçlarına ona göre yön vermektedir. Rusya, Suriye'deki gelişmelerden ötürü Doğu Akdeniz'e yönelmiştir. Diğer taraftan Çin, Kuşak-Yol Projesi kapsamında dünya ticaretinde aktif olma girişimleri sebebiyle Doğu Akdeniz'e ulaşmaya çabalamakta ve söz konusu istikamette yöre devletlerle iştirakler oluşturmaya çalışmaktadır. Öncelikle Fransa ve İngiltere, AB üyesi durumundaki GKRY üzerinden

yörenin stratejik lokasyonundan yarar sağlamak ve bulunan hidrokarbon rezervlerini Avrupa'ya nakletmek için yöre ile ciddi şekilde ilgilenmektedir. Bahsedilen süreç dahilinde enerji ve ticaret hususunda meydana gelenler Doğu Akdeniz'de ABD'ye yeni bir atılımda bulunma mecburiyeti vermiş, ABD gelinen noktada Doğu Akdeniz'de daha çok aktif bulunma gayesiyle yörede çok taraflı iktisadi, politik ve askeri girişimlerini çoğaltmıştır. Türkiye ise, büyük aktörlerin yöredeki amaçlarıyla bunlara dair girişimler karşısında Doğu Akdeniz'de ülke güvenliğini tesis etmek, garantörlükten gelen Kıbrıs'ın haklarını korumak ve yörede bulunmuş enerji kaynakları açısından çıkarlarını muhafaza maksatlı çalışmalarını yürütmektedir (Tongüç, 2020: 6-7).

İngiliz coğrafyacısı ve jeopolitikçi Halford Mackinder'in kara hâkimiyeti kuramı açısından, Doğu Akdeniz, odağında -Kalpgâha- giden denizyolu ticaretinin merkez noktasıdır. Mahan'ın deniz hâkimiyeti kuramı uyarınca, batı ve doğu arasındaki ticaret rotalarında bulunan ve Karadeniz'e kıyısı bulunan ülkelerinin dünyanın geri kalanına açılan yegâne penceresi durumundaki Doğu Akdeniz, global ticarette oldukça mühim bir ağırlığa haizdir. Bir başka uluslararası ilişkiler uzmanı Giulio Douchet'in, hava hâkimiyeti kuramına göre Doğu Akdeniz, Balkanlar, Orta Doğu ve Kafkaslar ile merkez bölgesinin güneydoğu kanadına havayoluyla müdahalede bulunma olanağı sağlamaktadır. Nicholas John Spykman'ın Kenar Kuşak Kuramı'na göre ise, kenar kuşak devletlerinin Türkiye ve Yunanistan ile dolaysız, İran ve Irak ile de dolaylı olarak temas eden Doğu Akdeniz, merkez yöreyi çevreleyen kenar kuşağın mühim bir bölümünü kontrol etmektedir (Özgen, 2013:104).

2.5 Kıbrıs Etrafında Tespit Edilen Hidrokarbon Yatakları

Yöredeki güncel vaziyetin geçmişi 20 sene öncesine dayanıyor olsa da, Doğu Akdeniz'deki deniz sondajlarının tarihi geçmişi 1960'lara kadar uzanmaktadır (Kavaz, 2021: 27). Doğu Akdeniz'deki ilk hidrokarbon keşifleri, 1980'lerde Mısır sahillerinde sürdürülen çalışmalar ile görünür olmuştur. Mısır'ın arama faaliyetlerini 1990'ların sonunda doğru derin sulara kaydırması sonucu birçok doğalgaz sahası keşfedilmiştir (Karbuz, 2019: 2).

Doğu Akdeniz Havzası'ndaki enerji kaynakları, uluslararası enerji konusuna yoğunlukla 2000'lerde dâhil olsa da; bu alandaki ilk girişimde 1979'da Spiros Kiprianu liderliğindeki GKRY'nin bulunduğu açıktır. Kiprianu, Mısır'la bir petrol arama anlaşmasını yapmış, öte yandan Denktaş ise bunu bir savaş nedeni olarak ilan etmiştir. Ardından Türkiye'nin de tepki göstermesiyle BM araya girmiş ve Rumlar, Türkler'in ciddi tepkisine karşılık geri adım atmak zorunda kalmıştır. Meselenin yakın dönemde canlanması ise dönemin KKTC Başbakan Yardımcısı Serdar Denktaş'ın 10 Aralık 2003 tarihinde Ada'nın çevresinde dünyanın en verimli petrol rezervlerinin saptandığını açıklamasıyla olmuştur (Örnek ve Mızrak, 2016: 15-16). 2009 ve 2010'da İsrail karasularında Levant ve Tamar sahalarının bulunmasıyla bir anda uluslararası dikkatler buraya çevrilmiştir. Söz konusu iki saha dönemin en büyük derin deniz doğalgaz sahası olması nedeniyle önem kazanmıştır. Ardından 2011'de Kıbrıs'ın güneydoğusunda konumlu olan *Aphrodite* ve 2015'te Mısır açıklarındaki *Zohr* sahalarının bulunuşu, Doğu Akdeniz'in yöresel bir alan olmaktan ziyade global zemine taşınmasına neden olmuştur. Kısacası, yörede ciddi düzeyde enerji kaynağının bulunması sonucunda global pazarlar bakımından ehemmiyeti gitgide yükselen Doğu Akdeniz, zaman içinde çok taraflı bir rekabet ortamı haline gelmiştir (Kavaz, 2021: 27).

Tablo 2.3. Doğu Akdeniz'de yapılan doğalgaz keşifleri (2000-2019)

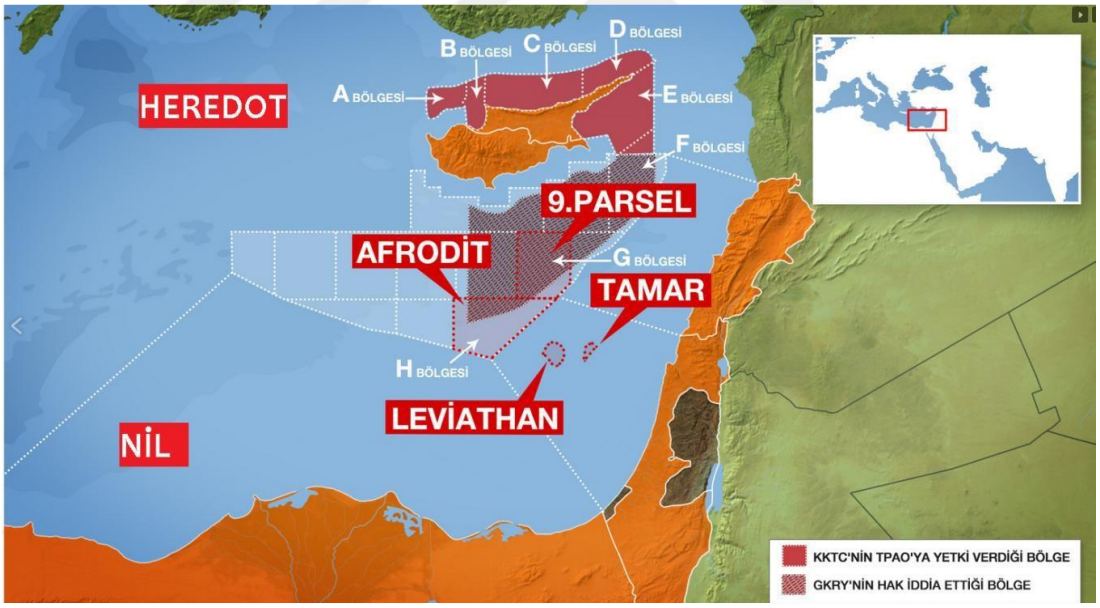
Ülke	Saha	Yıl	Rezerv (milyar metreküp)
İSRAİL	Tamar	2009	305
	Leviathan	2010	649
	Tanin	2012	26
	Karish	2013	39
	Royee	2014	96
KIBRIS ADASI	Aphrodite	2011	129
	Calypso	2018	150
	Glaucus	2019	142
MISIR	Zohr	2015	850
	Great Nooros	2016	85
	West Nile Delta	2015	77
	Atoll	2015	42
FİLİSTİN	Gaza Marine	2000	30

Kaynak: Kavaz, 2021: 32

Bu bilgiler doğrultusunda Doğu Akdeniz coğrafyasında bugüne dek keşfi gerçekleşen kaynakların dünya enerji dengesinde bir değişikliğe yol açabileceği

söylenememektedir. Neticede dünyanın önemli enerji kaynaklarına sahip ülkeleriyle karşılaştırıldığında bölgedeki kaynakların bu ölçüde geniş olmadığı açık bir şekilde ortadadır. Ancak, bölge şartlarına bakıldığında, Kıbrıs ve İsrail gibi nüfusu görece az olan ülkelerin burada bulunması ve iklimin sıcak olması sebebiyle diğer ülkelere oranla doğalgaz ihtiyacının daha az olduğu görülmektedir. Dolayısıyla keşfedilen kaynakların tamamına yakını başta Avrupa olmak üzere farklı noktalara ihraç edilebilir niteliktedir. Bu noktada keşfi gerçekleşen kaynaklar, bölge ülkelerinin ekonomisini önemli ölçüde artırıcı bir etkiye sahiptir.

Tespit edilen kaynaklar sonucunda Doğu Akdeniz havzasında önemli olarak gösterilen beş tane zengin enerji sahasından bahsedilebilir. Şekil 2.2'de de görüldüğü üzere bu sahalar, İsrail açıklarında yer alan *Leviathan* ve *Tamar,* Kıbrıs'ın güneyinde yer alan *Afrodit*, Mısır karasularında yer alan Nil havzası ve Kıbrıs'ın batısında kalan *Heredot* sahasıdır (Aksoy, 2016: 2).

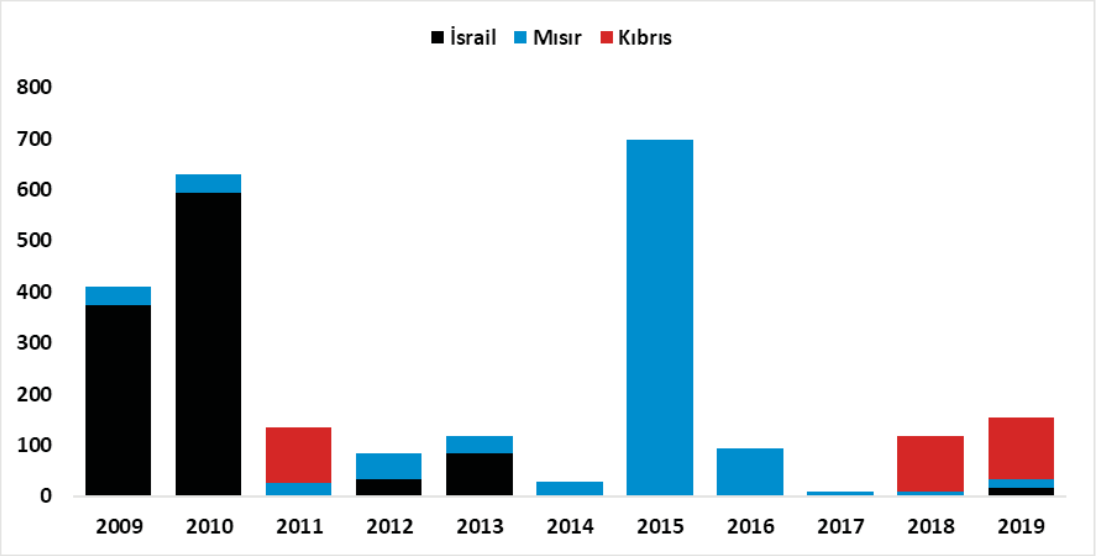

Şekil 2.4 Doğu Akdeniz'de keşfedilen enerji sahaları

Kaynak: Aljazeera Turk, 2016.

Bahsedilen kaynaklar dışında şimdiye dek detaylı bir şekilde araştırma ve inceleme yapılmayan Doğu Akdeniz bölgesinin batı tarafında kalan kısmında, yine göz ardı edilemeyecek kapasitede kaynağın varlığından söz edilmektedir. Amerikan enerji şirketlerinden olan "Flow Energy"nin, 2012'de gerçekleştirdiği arama faaliyetleri

sonucu Heredot enerji sahası olarak adlandırılan bu bölgede yaklaşık 1,5 milyar varillik bir petrol ve 3,5 trilyon metreküplük bir doğalgaz kaynağının olabileceği açıklanmıştır (Yaycı, 2012: 11). Bunun üzerine özellikle Meis, Rodos ve Girit adası çevresinde sismik arama çalışmalarına hız verilmiştir (Taşdemir, 2012: 8). Doğu Akdeniz bölgesinde keşfedilen enerji kaynaklarının tahmini miktarı yukarıda ifade edildiği gibiyken bugüne dek ulaşılan kaynaklar da bu tahminleri doğrulamaktadır. Bu noktada Doğu Akdeniz coğrafyası, keşiflerin doğrulanmasına paralel olarak enerji konusunda önemli bir noktaya ulaşmıştır. Aşağıda bulunan Şekil 2.5'de Doğu Akdeniz bölgesinde 2009-2019 yılları arasında tespit edilen enerji kaynaklarının yıllara göre dağılımı yer almaktadır.

Şekil 2.5 Doğu Akdeniz'de keşfedilen enerji kaynaklarının yıllara göre dağılımı (2009-2019).

Kaynak: Rystad Energy

Şekil 2.5'te yer alan grafiğe göre, Doğu Akdeniz bölgesindeki ilk önemli bulgu, 2009 yılında İsrail karasularında yer alan Levant ve Tamar havzasında olmuştur. İsrail açıklarında keşfi gerçekleştirilen bu iki saha, 2000'lerden başlayıp 2010 yılına kadar küresel anlamda keşfedilen en büyük enerji sahalarını oluşturmaktadır (Kavaz, 2019). O tarihten itibaren 2014 yılına kadar önemli bir bulguya rastlanmamıştır. Ancak bu döneme damga vuran olay, 2011 yılında Kıbrıs açıklarında yer alan Afrodit enerji sahasının keşfi olmuştur. 2015 yılına gelindiğinde ise, Doğu Akdeniz bölgesinde günümüze dek tespit edilen en büyük enerji sahası olan ve Mısır açıklarında bulunan

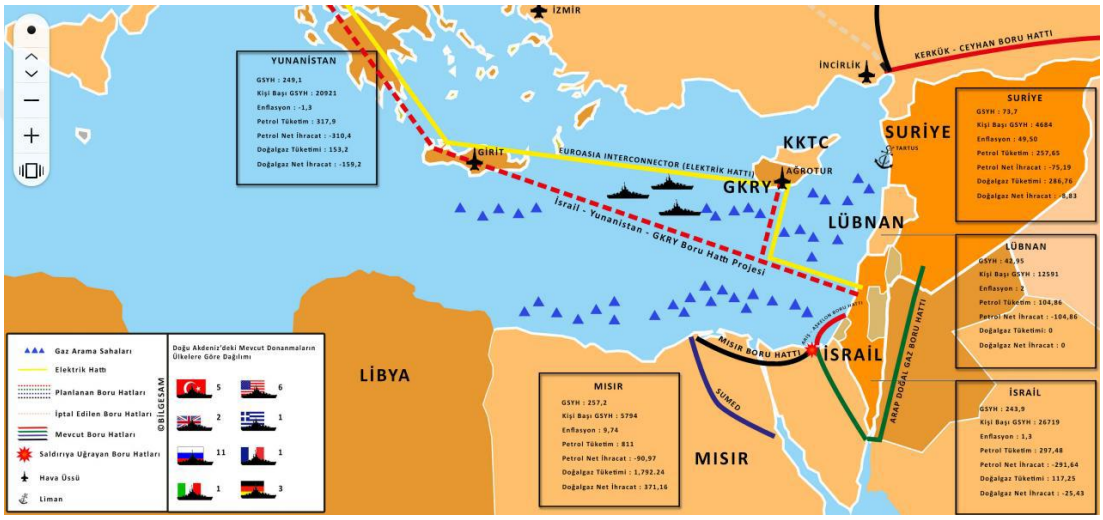
Zohr havzası, İtalyan enerji şirketi ENI tarafından keşfedilmiştir. Günümüze yaklaştıkça keşifler azalış gösterse de 2018 ve 2019 yılında yine Kıbrıs açıklarında yer alan *Calypso* ve *Glaucus* havzasında birtakım bulgulara rastlanmıştır.

Tüm bu keşifler göz önünde bulundurulduğunda 2009-2019 tarihleri arasında tahmini 2,5 trilyon m^3'lük bir enerji kaynağına ulaşılmıştır. Yani bölge, dünya petrol ve doğalgaz miktarının artış göstermesi açısından elverişli bir hale gelmiştir. Doğu Akdeniz coğrafyasında 2019 yılına dek keşfi gerçekleşen kaynakların değeri yaklaşık 460 milyar dolarlık bir servete tekabül etmektedir (İmamoğlu, 2021: 49-50).

Dolayısıyla Doğu Akdeniz, bu kaynakların ülke ekonomisine katkı sağlayacağı için son zamanlarda bölgesel ve küresel anlamda popülerlik kazanmıştır. Ayrıca gelecek dönem için en önemli enerji malzemelerinden biri olarak kabul edilen gaz hidrat yataklarının izlerine Doğu Akdeniz'de de rastlanmıştır. Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO) tarafından yürütülen araştırmalardan elde edilen veriler, bu kaynakların Doğu Akdeniz bölgesinde var olabileceğini düşündürmektedir. (Yaycı, 2012: 12). Gaz hidrat olarak adlandırılan bu kaynaklar, donmuş arazilerde ve deniz diplerindeki kayaçlarda görülmektedir. Gaz hidratlar, "su ve gaz molekülleri tarafından yüksek basınç ve düşük sıcaklıkta oluşan kristal yapıdaki oluşumlardır." (Ocakoğlu, 2009: 30). 1 metreküp gaz hidrat 164 metreküp doğal gaz içerir. Bu nedenle geleceğin enerji malzemesi olarak kabul edilen bu kaynağın oldukça önemli olduğu düşünülmektedir. Ancak bu kaynaklar henüz üretilmemiştir. Gaz hidrat yatakları katı ve sert olduğu için bu kaynakların geleneksel yöntemlerle üretilmesi mümkün değildir. Diğer bir deyişle, mevcut teknik donanım gaz hidrat üretmek için yeterli değildir. Bununla birlikte, bu kaynak Doğu Akdeniz ülkeleri için önemli bir fırsatı temsil etmektedir. Bölgedeki gaz hidrat kapasitesi hakkında kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte bu konuda araştırmalar yapılmıştır. Çalışmanın sonuçları, bölgedeki geri kazanılabilir gaz hidratlarının potansiyelini yaklaşık 98 trilyon metreküp olarak ortaya koymuştur. Dolayısıyla Doğu Akdeniz bu kaynaklarla yeni bir "enerji üretim merkezi" haline gelmektedir (İmamoğlu, 2021: 50-51).

Doğu Akdeniz, hidrokarbon kaynakları bakımından verimli olmasının yanı sıra Ortadoğu ve Hazar bölgesinden Avrupa'ya doğru enerji nakliyatının da mühim bir

bağlantı noktasıdır. Söz konusu bağlamda planlanan ve hâlihazırdaki boru hatlarıyla havza, enerji jeopolitiğinde hassas bir lokasyondadır (Aksoy, 2016: 1). Aşağıda şekil 2.6'da gösterildiği üzere havzada bulunan doğalgaz arama sahaları, planlanan, iptal edilen ve hâlihazırdaki boru hatlarıyla beraber sabote edilen boru hatlarının mevcudiyeti, Doğu Akdeniz enerji güvenliği hususunun ne kadar mühim olduğunu ortaya koymaktadır. Böylece, hem global aktörler hem de yöresel aktörler çıkarlarının zarara uğramaması için, Doğu Akdeniz enerji kaynakları hakkında bazı girişimler gerçekleştirerek, güvenlik çemberlerini kısıtlamaktadır.

Şekil 2.6 Doğu Akdeniz enerji haritası

Kaynak: Kedikli ve Çalağan, 2017: 128.

Enerji kaynaklarının zarara uğraması durumunda öncesinde olduğu gibi söz konusu vaziyet, global düzeyde bir krize sebebiyet verebilir. Ayrıca muhtemel bir kaos ortamının oluşmasına mani olmak için kıyıdaş ülkelerin aralarında, enerji güvenliğinin tesis edilmesine dair kimi bölgesel güvenlik anlaşmaları imzalamaları da olabilecek senaryolar içerisindedir. Aksi halde enerji kaynaklarının zarara uğraması, Doğu Akdeniz'e kıyıdaş ülkelerin ekonomilerini olumsuz yönde etkileyebileceği gibi; global enerji denkleminde alternatif kaynak arayışındaki güç odakları açısından da olumsuz sonuçlara neden olabilir (Kedikli ve Çalağan, 2017: 128).

3. DOĞU AKDENİZ'DE ENERJİ KEŞİFLERİ VE TARAFLARIN POLİTİKALARI

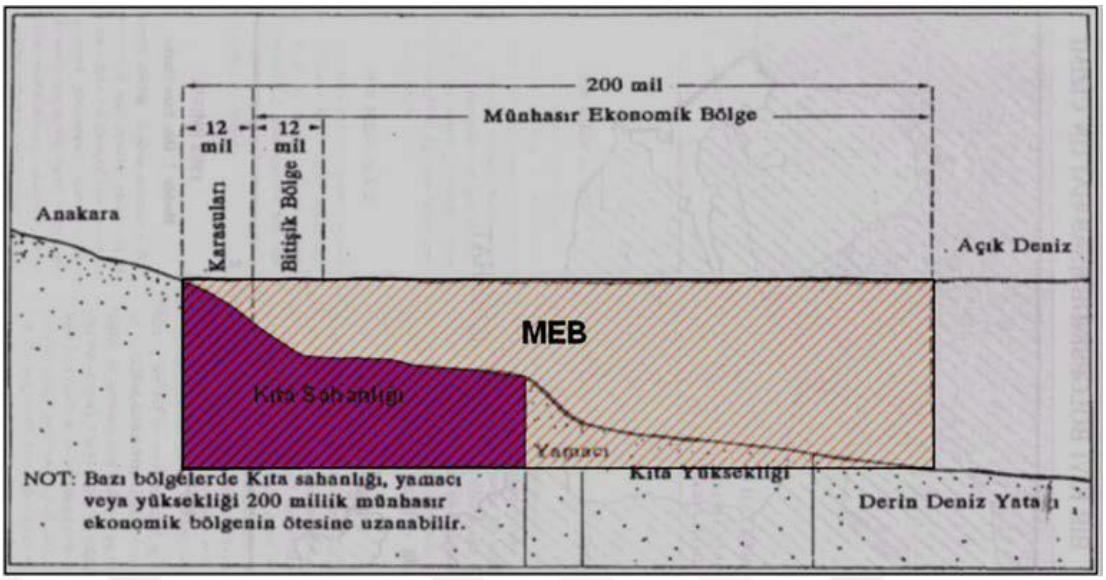
3.1 Uluslararası Deniz Hukuku ve Doğu Akdeniz

Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, dünyanın deniz kaynaklarının tüm kullanımlarını düzenleyen kapsamlı bir hukuk sistemi sağlar. Deniz ve okyanus uzayının tüm konularını tutarlı ve bütünsel bir şekilde ele alır. Sözleşme, 10 Aralık 1982'de Jamaika, Montego Körfezi'nde dünyanın dört bir yanından 119 ülke tarafından imzalanmıştır. Bu, tüm yasal, siyasi sistemler ve ekonomik kalkınma dahil olmak üzere dünyanın tüm bölgelerini temsil eden 150'den fazla ülkenin katılımıyla gerçekleşmiştir. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi kabul edildiğinde, okyanusların kullanımına ilişkin kurallar tek bir belgede toplanmıştır. Devletlerin istekleri doğrultusunda yeni kurumları ve hukuki kavramları dikkate alarak deniz hukukunun daha da geliştirilmesi için önemli bir çerçeve sunmaktadır (Oceans ve Law of the Sea United Nations, 2020).

1982 yılında Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin yürürlüğe girmesinden sonra, deniz alanında ortaya çıkabilecek sorunları ve deniz alanında ortaya çıkabilecek ancak çözülemeyen sorunları çözmek BM'nin yetkilerinden biridir. Günümüzde Doğu Akdeniz bölgesindeki sorunların tek başına örfi ilkelerin uygulanmasıyla çözülemeyeceği açıkken, uluslararası deniz hukuku çerçevesinde yazılı hukuk metinlerinde yer alan kurallara bölgede tam olarak uyulmamaktadır. Bu açıdan münhasır ekonomik bölge ve kıta sahanlığı kavramları konusunda ciddi sorunlar ortaya çıkmakta ve beraberinde uyuşmazlıkları ve anlaşmazlıkları da getirmektedir.

3.1.1 Münhasır Ekonomik Bölge

MEB ev sahibi ülkenin karasularının dış sınırından başlar. MEB alanı, karasularına bitişik, ancak karasuları dışındaki bazı konularda açık denizlerin tabi olduğu sistemden farklı bir sisteme tabi olan denizlerdir. Bir kıyı devleti karasularını 12 mil genişliğinde ilan etmişse, münhasır ekonomik bölgenin genişliği karasularının 188 mil ötesinde olacaktır (BMDHS, 1982, m.56).

Şekil 3.1. Münhasır ekonomik bölge

Kaynak: Altunok, 2021: 26

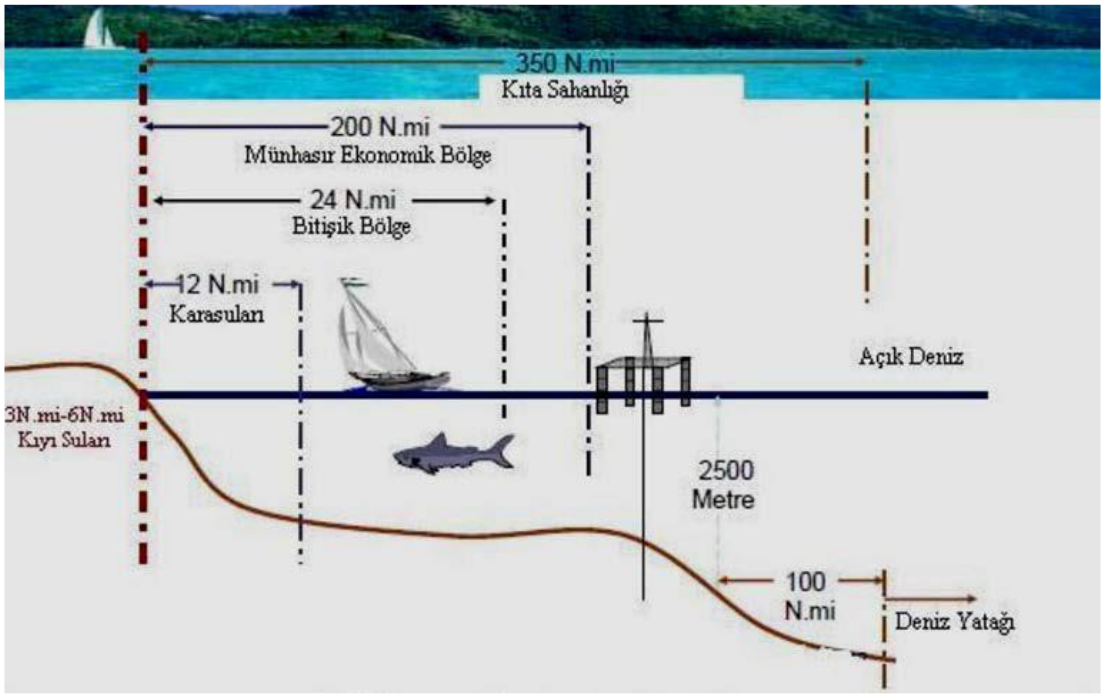
MEB'lerin iç içe geçtiği durumlar vardır ve bu durumlarda MEB'lerin sınırlandırılması gerekir. Sınırlandırma, kıta sahanlığında olduğu gibi hakkaniyet ilkesine göre yapılmalıdır. Münhasır ekonomik bölgenin ilan edilmesi ve kıyı devletinin bölgede yetki sahibi olması kanunla düzenlenmelidir. Birleşmiş Milletler tarafından tanımlanan Doğu Akdeniz'in münhasır ekonomik bölgesi iç içe geçmiş durumdadır. MEB'i belirlerken taraflar, diğer ülkelerle anlaştıkları konuları BM'ye bildirerek mevcut durumu haber vermek zorundadırlar.

3.1.2 Kıta Sahanlığı

Münhasır ekonomik bölgenin sınırlandırılmasına ilişkin hükümlerin kıta sahanlığının sınırlandırılmasında da aynen kabul edildiğini belirtmekte fayda vardır. Her iki kavram da açık deniz yönetiminden muaftır ve kıyı devletlerine belirli alanlarda belirli yetkiler verir (Kuran, 2009: 231). Denize kıyısı olan bir devletin kıta sahanlığı, karasularının belirlenmesinde kıta kenarının dış eşiğine kadar veya bu eşik daha az bir mesafede ise, karasularının ölçülmeye başlandığı esas hatlardan itibaren 200 deniz mili mesafeye olan kısımda, bu devletin kara ülkesinin doğal uzantısının bütünündeki denizaltı alanlarının deniz yatağı ve toprak altlarını içermesi ile tanımlanır (BMDHS, 1982, m.76).

Kıta sahanlığı kara ülkesinin deniz tabanındaki uzantısıdır ve kıta sahanlığı coğrafi bir kavramdır. Devletler kıta sahanlığı üzerinde egemenlik kullanabilirler. Ancak kıta sahanlıkları, su kütlelerini değil, deniz tabanını ve toprak altını içerir. Kıta sahanlığına ilişkin anlaşma 1958 Cenevre Sözleşmesi'dir (Pazarcı, 2017: 265).

Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne göre kıta sahanlığı, başlangıç çizgisinden 200 mil uzakta ilan edilebilir. Bu nedenle kıta kenarlarına yayılma imkânı sunmaktadır. Kıta sahanlığı, kıyı devletlerinin egemenliğine aittir ve ilan edilmesine gerek yoktur.

Şekil 3.2. Kıta sahanlığı ve MEB arasındaki fark

Kaynak: Başer, 2011: 463

Devletler, sahip oldukları kıta sahanlığı alanlarında, canlı ve cansız kaynakları arama hakkını bu sözleşme ile hukuksal anlamda garanti altına almıştır. 200 mil olarak belirlenen bu alan, dar ve kapalı havzalarda devletlerin karşılıklı işbirlikleri ile belirlenecektir. Bu doğrultuda Doğu Akdeniz özelinde ele alındığında, devletlerin kıyıları arasındaki uzaklık hiçbir noktada 400 mili bulmamaktadır. Dolayısıyla Cenevre Sözleşmesine göre, Doğu Akdeniz bölgesindeki devletler, kıta sahanlıklarını belirlerken birbirleriyle uzlaşmak ve işbirliği yapmak durumundadır (Arıdemir ve Çallı, 2019: 194).

3.2 Doğu Akdeniz'de Kıyıdaş Devletlerin Politikaları

Doğu Akdeniz'e kıyısı bulunan ülkeler dikkate alındığında, ortaya politik ve iktisadi bakımdan istikrarsız oldukları çıkmaktadır. Son dönemlerde Türkiye, Yunanistan ve GKRY'nin ekonomik krizle, İsrail-Filistin, Mısır, Suriye ve Lübnan gibi Ortadoğu ülkelerinin ise iç çatışmalar, politik kaos ve istikrarsızlık içerisinde bulunduğu bir tablo görülmektedir.

Bilhassa "Arap Baharı"nın ardından Doğu Akdeniz'deki enerji üreticisi konumundaki ülkelerde tecrübe edilen politik krizler yöredeki hidrokarbon üretimini önemli ölçüde etkilemiş ve ülkeler arası enerji bazlı kuvvet dengelerinin baştan yapılanmasına sebebiyet vermiştir. Bahsedilen hususta bilhassa Mısır ve Suriye'deki üretimin ciddi olarak azalmış ve duraksamış olması, Doğu Akdeniz'de söz konusu doğalgaz buluşlarının lider ülkesi konumundaki İsrail'i yeni bir seviyeye yükseltmiştir. İsrail'i enerji bağımlılığından enerji ihracatı gerçekleştiren ülke konumuna yükselten bahsi geçen yeni konum, hem yöresel enerji dengelerinin farklılaşması hem de bilhassa Mısır ve İsrail arasındaki münasebetlerin yeni bir boyuta taşınmasına sebep olmuştur (Üstün, 2016: 4).

Keşfedilen yeni enerji kaynakları dolayısıyla çağımızda petro-politiğin merkezi üslerinden bir tanesi durumuna gelen Doğu Akdeniz; Yunanistan, Türkiye, GKRY, KKTC, Mısır, İsrail, Ürdün, Suriye, Lübnan ve Filistin'i de içine alan bölgeden meydana gelmektedir. BM Deniz Hukuku uyarınca yöredeki ülkelerin hiç birisinin ötekileri dışlayacak biçimde baskınlık hakkı mevcut değildir. Uluslararası hukuk prensipleri uyarınca kıyı ülkelerinin 200 mil dâhilinde hakları mevcuttur ve söz konusu alan münhasır ekonomik bölge olarak tanımlanmaktadır. Böylece yörede pek çok ülkenin MEB'leri çakışmakta ve yöredeki kaynakların ülkelerce pay edilmesi ciddi bir uluslararası probleme dönüşmektedir (Cankara, 2013: 31).

MEB, yalnızca devletin ilan edilmesiyle belirebilmekte, kıyı devletine canlı doğal kaynaklar ile madenler ve cansız doğal kaynaklar üzerinde işletme ve kullanım hakları sağlamaktadır. MEB, devletlerin kara sularından itibaren 200 mil dâhilinde sürekli olduğundan dolayı pek çok ülkenin MEB alanı kesişmektedir. Doğu Akdeniz

Havzası'nda da kıyıdaş ülkelerin MEB alanları kesişmekte ve ülkeler söz konusu ortak alanların kullanım hakkı hususunda anlaşmalar imzalayabilmektedir. GKRY'nin bölgede enerji kaynaklarının bulunmasından sonra tercih ettiği yol da denize komşu ülkelerle MEB anlaşmaları yapmak olmuştur. GKRY'nin Kıbrıs'ın tamamını temsil iddiasıyla bahsedilen anlaşmaları yapması, yeni konjonktürde beliren sorunun asıl noktalarından birini ihtiva etmektedir (Kırdar ve Ratip, 2013: 3-4).

Doğu Akdeniz enerji kaynakları bölge ülkelerine politik, iktisadi ve jeopolitik bakımdan üstünlükler sağlarken, diğer taraftan askeri ve politik açıdan birçok riski de barındırmaktadır. Böyle bir ortamda, kıyısında bulundukları Doğu Akdeniz'in hidrokarbon rezervleri ve pay edilmesi konusunda kıyıdaş devletlerin nasıl politika izlediklerine yer verilmektedir.

3.2.1 Yunanistan

Yunanistan batıda İyon Denizi, doğuda Ege Denizi, güneyden ise Akdeniz ve Girit denizleriyle deniz içerisine doğru uzanan birkaç yarımada ve adalar topluluğundan oluşan bir Balkan ülkesidir. 35˚-41˚ kuzey enlemleri ve 19˚-22˚ doğu meridyenleri arasında yer alan ülke, Ege denizinde sayısız adası ve Afrika, Asya ve Avrupa arasında yer alan stratejik konumuyla ön planda olan önemli bir ülkedir. Ülke yeraltı kaynakları açısından fakir bir ülkedir. Yunan akademisyenlere göre Yunanistan enerjide ithal eden, Türkiye gibi dışa bağımlı ve enerji sektöründe "geri kalmış" bir ülkedir. (Kırklıdökme, 2014: 840). 1980-90'lı yıllarda ciddi şekilde petrol bağımlısı olan Yunanistan'da doğalgaz arama denemeleri 1995'li yıllarda başlamış olmasına karşılık; doğalgaz ağırlıkla Rusya'dan ithal etmiştir. 2001-2011 yılları arasında ülkenin petrol ve doğalgaz tüketimi %70 oranında artmıştır. Günümüzde Yunanistan'ın güncel güvenlik kaygıları arasında enerji tedariki kritik konular arasındaki yerini almıştır. Yunanlı siyasetçi ve akademisyenlerin enerji üretimi ve aktarımı konusunda geliştirdikleri "köprü ülke" söylemleri, Yunanistan'ın enerji koridorlarındaki rolünün önemine atıf yapmaktadır. 30 Temmuz 2013 tarihinde Dışişleri Bakanı Evaggelos Venizelos da, "enerji diplomasisi Yunanistan'ın ilk önceliğidir" demiştir (Kırklıdökme, 2014: 841).

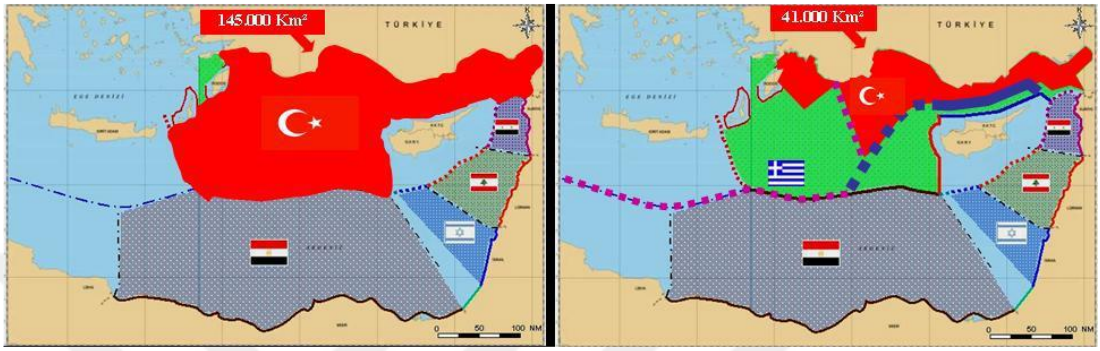
Yunanistan'ın, Asya ve Afrika'dan Avrupa'ya geçişe olanak veren konumu onu bir mücadele ve buluşma alanı durumuna getirmiştir. Söz konusu durum tarihi aşamada, Doğu ve Batı medeniyetleriyle Hıristiyan ve İslam kültürlerinin söz konusu coğrafyada birleşmesine sebebiyet vermiştir. Yunanistan'ın Doğu Akdeniz deniz trafiğini ve enerji güvenliğini kontrol altında tutabilecek pozisyonda olması, onun jeopolitik konumunu kuvvetlendiren en mühim etkendir. Bahsedilen açıdan, Yunanistan'ın coğrafi pozisyonunun, güvenlik ve savunma hususlarında Avrupa'nın zayıf yönü olduğu söylenebilir. Avrupa'nın doğu hududunu oluşturmasının yanı sıra Yunanistan, AB'nin Doğu Akdeniz'deki en stratejik ortağıdır (Öztürk, 2003: 258).

Yunanistan, son dönemde büyük ekonomik sıkıntılarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu darboğazdan sıyrılmak için yeni fırsatlar arayan Yunanistan için Doğu Akdeniz hidrokarbon kaynakları, can simidi niteliğindedir. AB'nin enerji ihtiyacını karşılama noktasında stratejik bir köprü ülke konumunda olan Yunanistan, Doğu Akdeniz kaynaklarını da bu amaç için kullanmak istemektedir (Tsakiris, 2014: 7). Ayrıca Kıbrıs adası üzerinde tarihi ve kültürel etkileşimi olan Yunanistan, Türkiye ve İngiltere ile beraber adanın garantörlüğünü yapmaktadır (Özgür, 2017: 48). Bu açıdan Doğu Akdeniz enerji kaynaklarından yararlanmayı kendisine bir hak olarak görmekte ve bu yönde hareket etmektedir. Yunanistan'ın Doğu Akdeniz politikasının bir başka amacı ise, Kıbrıs adasına hâkim olarak en güçlü rakibi olan Türkiye'yi Akdeniz kıyısına sıkıştırıp, batıdan ve güneyden çevrelemektir (Özkan, 2012: 375).

Doğu Akdeniz'de enerji rezervlerinin bulunmasıyla, Yunanistan ve Türkiye arasındaki Ege Denizi'nde son dönemlerde denizcilik yetki paylaşımı problemleri yaşanmaya başlamıştır. 1936'da yapılan kanunla Yunanistan karasularını 3 milden 6 mile yükseltmiştir. 1982'de ise BMDHS'ni kabul ederek karasularını 12 mile yükseltme hakkını saklı tutmuştur. 200 metre derinliğe ve mesafeye değin belirli haklara haiz olduğunu açıklamıştır (BM, 2001). Orta hat ilkesini kullanarak Yunanistan, Girit, Kerpe, Meis ve Rodos adalarının Libya ve Mısır ile meydana getirdiği hat üstünde MEB antlaşması imzalanmasını istemektedir. Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'deki genel siyaseti, kıta sahanlığı ve Türkiye'deki adalar hariç, Antalya Körfezi'ndeki iktisadi bölgenin 41000 km²'lik denizcilik yetkisine sığdırmak istemektedir (Başeren, 2010: 274).

Bu şekilde Yunanistan, KKTC ile ortak hareket eden Türkiye'yi Antalya kıyılarına hapsedip bir ölçüde Türkiye'nin bölgedeki varlığına son vermeyi arzulamaktadır (Acer, 2020a: 24). Yunanistan'ın bu görüşünü yansıtan harita ve Türkiye'nin savunduğu MEB alanları aşağıda yer alan Şekil 3.3'de görülmektedir.

Türkiye'nin MEB Görüşü Yunanistan'ın MEB Görüşü

Şekil 3.3. Türkiye ve Yunanistan'ın münhasır ekonomik bölge görüşleri

Kaynak: Yaycı, 2012

Türkiye ve Yunanistan arasında, deniz yetki alanlarıyla alakalı yalnızca tek bir antlaşma vardır. Bahsi geçen antlaşma 4 Ocak 1932'de Türkiye ve İtalya arasında yapılmış olup Meis Adası ile Anadolu arasında hudut çizilmiş, sonra ise Meis dâhil olacak biçimde söz konusu bölgedeki adalar Paris Antlaşması uyarınca Yunanistan'a devredilmiştir.

Doğu Akdeniz'deki enerji rezervlerinin mevcudiyetinin tespitiyle beraber, Yunanistan ise 24 Şubat 2005 tarihli notasında yöredeki baskın ülkelerden biri sıfatıyla Adalar'a ait kıyıları karşılıklı münhasır iktisadi bölge sınırlandırmasının uluslararası hukuk kanunlarına uygun biçimde aynı düzlemde, eşit mesafe prensipleri uyarınca gerçekleştirilmesi gerektiğine olan inancının altını çizmiştir (Altunok, 2021: 41).

Sonuç olarak, Yunanistan'ın Doğu Akdeniz enerji politikası iki parametreden oluşmaktadır. Birincisi, Yunanistan, Türkiye'yi Antalya kıyısına hapsederek kaynaklardan maksimum ölçüde yararlanmak istemektedir. İkinci ise, Yunanistan kaynakların Avrupa topraklarına sevki konusunda yapılacak boru hatlarının kendi topraklarından geçmesi için çaba harcamaktadır. Yani köprü görevi üstlenmek istemektedir. Zira böyle bir durumda Yunanistan, büyük bir ekonomik kazanç elde

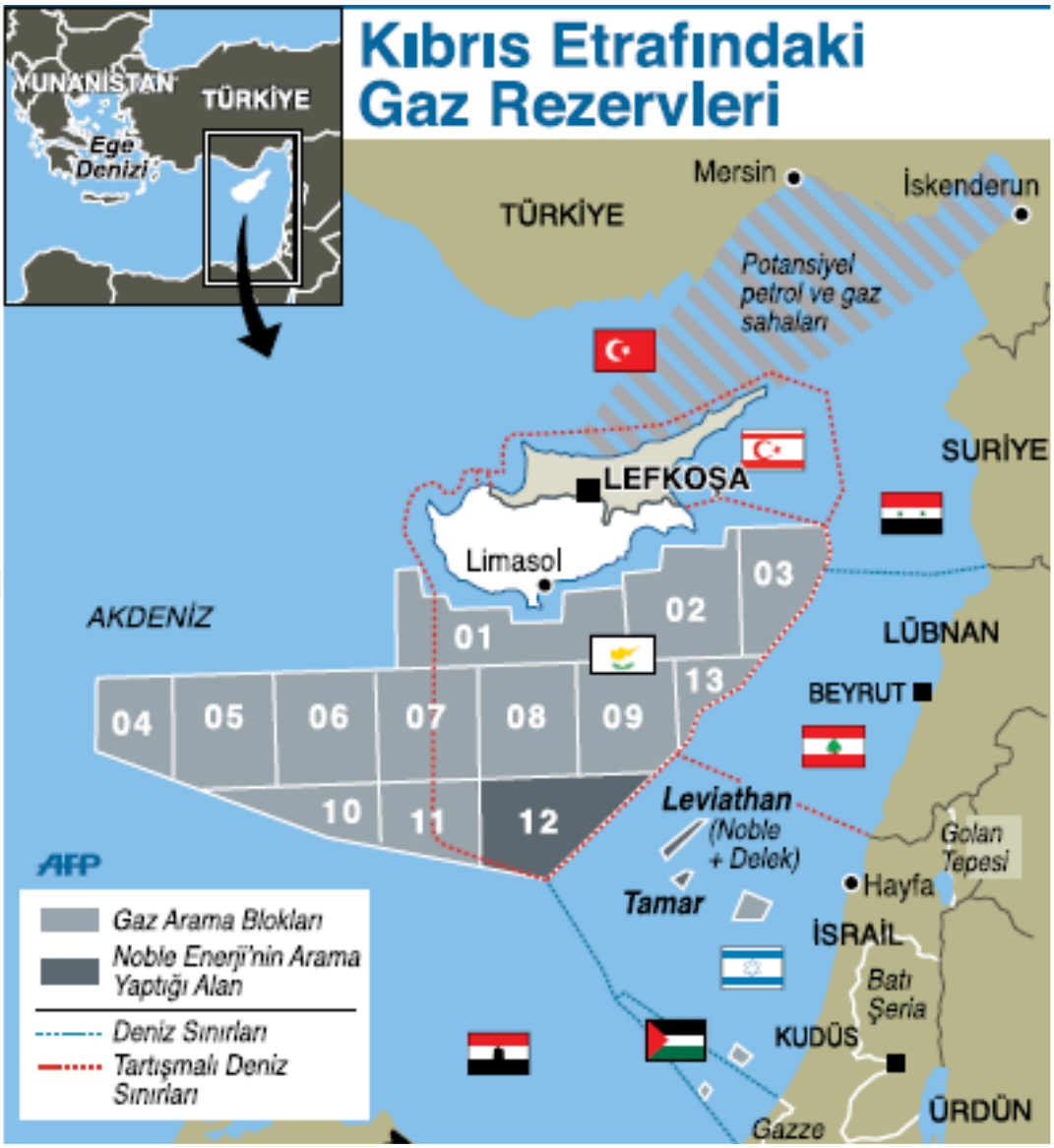
edecek ve yaşadığı ekonomik sıkıntılardan kurtularak bir ölçüde rahatlayacaktır (İmamoğlu, 2021: 56).

3.2.2 Güney Kıbrıs Rum Kesimi (GKRY)

Enerji hususunda ithal kaynaklara bağımlı bir ülke durumundaki GKRY'nın yegane petrol rafinerisi 2004'de faaliyetini sonlandırmış ve ülkenin iç piyasa ihtiyacı için petrol ürünleri üretme kapasitesi kalmamıştır. GKRY, petrol ihtiyacının %65'ini iç talebi gidermek için akaryakıt/distilat yakıtı olarak ithal ederek karşılamaktadır. GKRY'nın elektrik üretimi de ithal edilen ham petrol ürünleriyle mümkün olmaktadır. İlaveten, GKRY, AB ülkeleri içerisinde yüksek ithalat maliyetlerinden kaynaklı en pahalı elektriği kullanan ülkelerdendir. Ülke petrole yönelik söz konusu bağımlılığını düşürmek amacıyla gelecek dönemlerde doğalgaz kullanımını yükseltmeye dair bir siyaset geliştirmektedir (EİA, Kıbrıs, 2014).

Doğalgaz ve petrol rezervlerinin mevcudiyeti hususunda yapılan açıklamalarının ardından GKRY, bölge üzerinde tesirini yükseltmek ve yöreyi çevrelemek amacıyla girişimler yapmıştır. 1974 yılında Kıta Sahanlığı Antlaşması'nı yaparak kendi kıta sahanlığını ilan etmiş ve 1993 yılında ise kara sularını gösteren koordinatları BM'e sunarak deniz yetki alanlarını meydana getirmiştir (Kedikli ve Deniz, 2015: 40).

GKRY, izlediği politikalarını uluslararası sahada meşru kılabilmek adına, ilk MEB sınırlandırma anlaşmasını 17 Şubat 2003 tarihinde Mısır ile imzalamıştır. Bu anlaşmayı 17 Ocak 2007 tarihinde Lübnan ve 17 Aralık 2010 tarihinde İsrail ile yaptığı MEB anlaşmaları izlemiştir. 26 Ocak 2007 tarihinde ise GKRY, Kıbrıs adasının güneyinde kalan bölgede 13 adet doğalgaz ve petrol arama sahasını (Şekil 3.4) tek taraflı olarak ilan etmiştir (Arıdemir ve Allı, 2019: 188-202).

Şekil 3.4 Kıbrıs çevresindeki enerji rezerv sahaları

Kaynak: Karaçin, 2012: 10

GKRY'nin ilan etmiş bulunduğu sahalardan 1, 4, 5, 6, 7 numaralı parsellerin (Şekil 4.C) Türkiye'nin kıta sahanlığı içerisinde bulunduğu dikkat çekicidir (Örnek ve Mızrak, 2016: 18-19).

GKRY, Doğu Akdeniz'deki doğalgaz ve petrol kaynakları arama faaliyetleriyle birlikte;

– Kıbrıs Adası üzerindeki egemenliğini tescil ettirmeyi ve uluslararası platformlarda tanınmamış durumdaki KKTC'yi tümden yok saydırmayı,

- Dünya ölçeğinde bir petrol-doğalgaz üreticisi niteliğinde "bölgenin ekonomik yönden mühim bir aktörü" durumuna erişmeyi,

- Türkiye'nin Doğu Akdeniz bölgesindeki önder ülke konumuna mani olmayı,

- Batılı ülkelerin nazarında Türkiye'yi tehdit unsuru bir devlet pozisyonuna indirgemeyi,

- Lisans başvurusunda bulunacak ülke ve şirketler için, projeye yeterli miktarda finansal katkı sağlama mecburiyetinin yanı sıra, "ulusal güvenliğin korunmasına azami ölçüde hassasiyet gösterebilme yeteneğine sahip olmayı" da mühim bir değerlendirme koşulu niteliğinde ileri sürerek, gelecekte Türkiye ile oluşabilecek olası bir kriz sürecinde söz konusu ülkelerin de desteğini sağlamayı,

- Rusya'yı ve GAZPROM'u bu işin içine çekerek GKRY açısından azami düzeyde politik ve iktisadi kazanç edinmeyi de amaçlamaktadır (Kaya, 2007: 45-52).

GKRY Doğu Akdeniz'deki enerji kaynakları üzerinden sürdürdüğü çalışmalar ve hayata geçirdiği iştirakleriyle ekonomisinde istikrar sağlamaya uğraşmaktadır. Yunanistan'da tecrübe edilen ekonomik krizden müttefik ülke niteliğinde dolaysız etkilenen GKRY bazı sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. O nedenle Akdeniz'de bulduğu doğalgaz rezervini bir an önce ekonomiye kazandırmanın yollarını aramaktadır. Afrodit sahasındaki doğalgaz rezervinin % 90'a yakın ithal petrole bağımlı olan tüketimine dolaysız katkı sağlaması umulmaktadır (Karagöl ve Özdemir, 2017: 36). GKRY, sözde münhasır ekonomik bölgesinden çıkarılan doğalgazın denizaltı boru hattıyla Yunanistan üzerinden Avrupa'ya nakledilmesi konusunda Mısır ve İsrail ile antlaşmalar gerçekleştirmiştir. Yörede mühim ölçüde hakları bulunan KKTC ve Türkiye'nin yapılan söz konusu anlaşma uyarınca saf dışı bırakıldığı anlaşılmaktadır. İsrail ve GKRY'nin çıkardıkları doğalgazın denizin 3 km altından boru hattıyla İtalya'ya aktarılacak olmasının ülkeler açısından çok maliyetli olmasından dolayı mümkün ve makul görünmemektedir (Acar ve Yılmaz, 2018: 602-603).

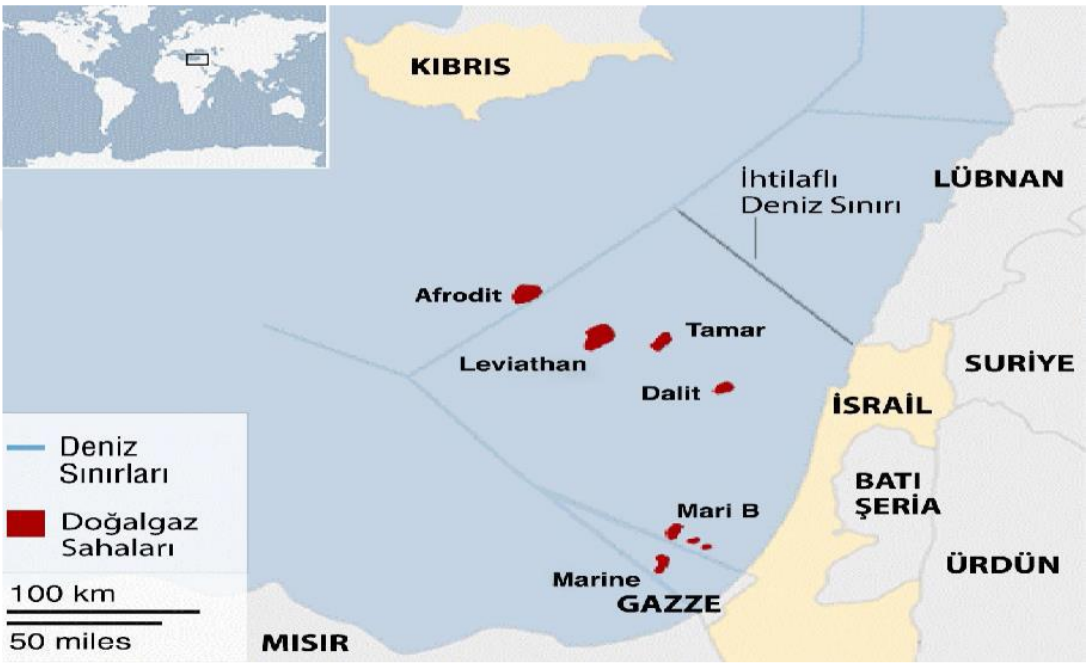
GKRY, Doğu Akdeniz'de Türkiye'yi ekarte edecek anlaşmalar ve ittifaklar içinde bulunmasının yanı sıra Kıbrıs'ı askeri yığınak durumuna getirmektedir. İsrail ile yaptığı askeri anlaşmaları başka ülkeler lehine de genişletmektedir. Fransa ve GKRY savunma Bakanları ile imzalanan bir iyi niyet bildirimi ile Fransız savaş gemilerine "Evangelos Florakis" üssünü, 2015 yılında Rusya Federasyonu ile yapılan antlaşma ile de Rus savaş gemilerine "Limasol Üssünü" ve Rus savaş uçaklarına ise "Paphos Hava Üssü"nü açmıştır (Yaycı, 2020: 133). GKRY Kıbrıs meselesini Türkiye ile çözmek yerine uluslararası alanda Türkiye'ye karşı kullanabileceği tüm enstrümanları deneyerek yayılmacı bir siyaset izlemektedir. GKRY AB'ye üye olarak, Uluslararası enerji firmalarına Doğu Akdeniz'de parsellediği alanları ihale ederek ve Kıbrıs'ın stratejik konumundan istifade etmek isteyen ülkelere üs sağlayarak Türkiye'ye karşı elini güçlendirmeye çabalamaktadır. Doğu Akdeniz'de bulunan enerji kaynakları Kıbrıs sorununa enerji politiği de katarak sorunların büyümesine bir düğüm daha eklemiştir (Avcı, 2021b: 82).

3.2.3 İsrail

Ortadoğu toprakları üzerinde yer alan İsrail Devleti aynı zamanda Doğu Akdeniz'in Levant Kıta Kenarına kıyısı bulunan bir Akdeniz ülkesidir. Ülkenin coğrafi koordinatları, 29˚3-33˚5 kuzey paralelleri, 33˚7-36˚3 doğu meridyenleri arasında yer alır. Doğu Akdeniz kıyısına kuzey-güney doğrultuda uzanan bir devlettir. Ülkenin kuzeyinde Lübnan, kuzeydoğusunda Suriye (Golan Tepeleri) bulunur. Doğusunda, Batı Şeria (Filistin) ve Ürdün (Şeria Vadisi-Lüt Gölü) bulunur. Güney ve güneybatısında Mısır (Sina Yarımadası-Necef Çölü-Akabe Körfezi-Gazze Şeridi 'Filistin') ile güneydoğusunda Ürdün ile komşulukları mevcuttur (Denizli, 2022: 109).

Doğu Akdeniz meselesinin bir diğer önemli oyuncusu olan İsrail, 2.Dünya Savaşının ardından 1948 yılında Filistin sınırları içerisinde kurulan bir devlettir. İsrail deniz sahalarındaki ilk keşifler, 1999 yılına dayanmaktadır. Noah sahasında bulunan ve potansiyeli düşük olan bu keşiflerin ardından 2000 yılında Mari-B isimli havzada yeni kaynakların tespit edildiği duyurulmuştur (Karakasis, 2014: 12). Bu keşifler, hem İsrail için bir umut olmuş hem de daha büyük çaplı kaynakların habercisi olmuştur. Gerçekten de 2009 ve 2010 yıllarında İsrail'in Tamar ve Lievathan (Leviathan) adı

verilen sahalarında çok büyük kapasiteli hidrokarbon kaynaklarına ulaşılmıştır. Aşağıda yer alan şekil 3.5'de İsrail açıklarında günümüze kadar keşfi gerçekleşen enerji sahaları gösterilmiştir. Buna göre bugüne dek İsrail sularında keşfi gerçekleşen sahalar Dalit, Dolphin, Tamar, Leviathan, Noa 2, Tanin, Pinnacles ve Karish sahalarıdır. Ancak en büyük potansiyel, Tamar ve Leviathan sahalarındadır (Shaffer, 2011, 5386).

Şekil 3.5 İsrail MEB'inde keşfedilen doğalgaz yatakları

Kaynak: Karagöl ve Özdemir,2017

Bu kaynakların tespit edilmesi ile beraber İsrail, tüketiminin kat kat fazlası miktarda enerjiye ulaşmış ve ithalatçı pozisyondayken gelecek dönemin en büyük ihracatçılarından biri olma potansiyeline kavuşmuştur (Henderson, 2013: 7). Bu noktada İsrail, keşfedilen kaynakları önce iç tüketimi için kullanmayı daha sonra ise bölgedeki ve bölge dışındaki devletlere ihraç etmeyi planlamaktadır. Yüzölçümünün küçük olması ve enerji ihtiyacının nispeten çok fazla olmaması, keşfi gerçekleşen kaynakların yarıya yakınını ihraç edebilecek bir fırsat sunmaktadır. Bu kapsamda Tamar ve Leviathan enerji sahalarında üretime başlayan İsrail, diğer sahalarda bulunan kaynakların işletilmesi ve ihraç edilmesi için çalışmalarını sürdürmektedir (Yaycı, 2012: 28).

İsrail'in Doğu Akdeniz'e dair siyasetinin arka planında yeni enerji kaynaklarının ihracatıyla gelirini yükseltmek ve enerjide dışa bağımlılığını sonlandırmak yer almaktadır. Söz konusu amaç bağlamında İsrail, Yunanistan ve GKRY ile birlikte hareket etmektedir. Filistin, Lübnan ve Türkiye'ye yönelik iktisadi ve politik hamleler gerçekleştirmektedir. İsrail'in Leviathan ve Tamar sahaları AB'nin alternatif enerji tedarik alanları olarak algılandığından, İsrail ile AB arasında da münasebetler söz konusudur. Bahsedilen hususta "EastMed" projesi ön plana çıkmıştır. Bahis konusu projeyle bölgedeki doğalgazın GKRY, Yunanistan ve İtalya üzerinden Avrupa'ya ulaştırılarak AB'nin enerjide dışa bağımlılığının düşürülmesi amaçlanmaktadır. Bu sebeple proje AB tarafından da destek görmektedir (İstikbal, Boyraz,2019: 76). Sözü edilen boru hattı ile yıllık 16 milyar m^3 doğal kaynağın Avrupa'ya nakledilmesi amaçlanmaktadır. Şimdilik harita üzerinde bulunan projenin 2025'te gerçekleştirilmesi amacıyla çalışılacağı belirtilmiştir (Tsakiris vd., 2018: 24).

3.2.4 Suriye

Suriye Arap Cumhuriyeti adıyla Ön Asya'nın Akdeniz kıyısında Levant denilen doğu kıta kenarında yer alır. 32˚-37˚ kuzey paralelleri ile 35˚-42˚ doğu meridyenleri arasında yer alır. Yüzölçümü 185.180 km² olan Suriye'nin bunun haricinde İsrail işgalinde ise 1.295 km²'lik bir toprağı bulunur (Akengin & Yaşar, 2018, s.28). Komşuları arasında en uzun sınıra sahip ülke kuzeyde Türkiye'dir (822 km). Türkiye'den sonra en uzun kara sınırı doğusunda bulunan Irak'ladır (605 km). Güneyde Ürdün, güneybatısında Golan Tepeleriyle çevrili İsrail sınırı ve Ürdün ile komşulukları bulunur. Ülkenin etnik yapısı çeşitlilik göstermektedir. En önemli etnik grupları Araplar, Türkler, Dürzîler, Ermeniler ve Kürtler oluşturmaktadır. Bunlara ilaveten sayıları 300 bini aşan Filistinli mültecilerde Suriye topraklarında yaşamaktadır. Hama, Humus, Halep, Lazkiye, Azâz, Menbic, Kuneytıra ve Şam dolaylarında sayıları 1 milyon civarında Türk bulunmaktadır. Dini yapı olarak nüfusun % 85'ini Müslümanlar, % 10'unu Hristiyanlar ile diğer gruplardan Dürzîler meydana getirmiştir (Şahin, 2009: 545).

Suriye, Kıbrıs, Lübnan ve İsrail arasındaki Levant Havzası'nda 3,45 trilyon m^3 doğalgaz ile 1,7 milyar varil petrol bulunduğu tahmin edilmektedir. Bu da Levant

Havza'da bulunan Suriye'nin büyük bir doğalgaz kaynağına sahip olduğu gerçeğini göstermektedir (Çelik ve Çetinoğlu, 2019: 1258).

2007'de ilk defa Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon aramalarına dahil olan Suriye, 2011'de arama çalışmaları gerçekleştirmek amacıyla üç parselde ruhsat çıkarma işlemlerine girişmiştir (Tongüç, 2020: 23). 2011 yılında yaşadığı iç savaş ve Esad rejiminin diktası sebebiyle bir buhran ülkesine dönüşen Suriye, Doğu Akdeniz'deki yetki alanlarında ve enerji hususunda etkin bir rol yüklenememiştir. 2011 yılından evvel Suriye Enerji Bakanlığı'nca hidrokarbon arama çalışmaları gerçekleştirilmiş ve ihaleyi Rus firmaları kazanmıştır. Öte yandan Suriye'deki istikrarsızlık ve güvenlik problemi gerekçesiyle faaliyetler sekteye uğramıştır. Suriye'deki iç çatışmalar ve global aktörlerin bölge üzerindeki menfaat çatışması sahanın jeopolitik dengelerini değiştirebilmektedir (Acar ve Yılmaz, 2018: 605).

Siyasi risk ve problemlere karşın yöre gerek bir geçiş rotası oluşu gerekse de bulunması tahmin edilen enerji rezervleriyle halen ilgileri cezbetmektedir. Mesela, Levant doğalgaz havzasının Suriye MEB'ine ait bölümünde de doğalgaz bulunması olasılığı, Rusya'nın ilgisini çekmiştir. Neticede, Rusya ve Suriye arasında 25 Aralık 2013 yılında yapılan anlaşmayla Rusya'nın "Soyuzneftegaz" şirketi yörede 15 yıl süresince doğalgaz arama ve bulma faaliyeti gerçekleştirme hakkı edinmiştir. İngiliz "Gulfsand Petroleum" firması da Suriye'nin 26. Blok sahalarının %50'sinde hak sahibi niteliğiyle faaliyetler yürütmektedir (Varol, 2015: 487-516)

Suriye'de iç karışıklıkların sonlandırılması ve ülkede siyasi istikrarın tekrar tesis edilmesi sadece Suriye'nin iç güvenliği açısından değil, bütün yöre ülkelerinin ticari atılımları açısından da mühimdir. Doğu Akdeniz'i bir enerji merkezi durumuna kavuşturmak amacıyla uluslararası firmaların katılımı ve desteği elzemdir ve söz konusu katılım ve desteğin bütün kapasitesiyle gerçekleşmesi yöredeki siyasi istikrarın tesisini gerekli kılmaktadır (Çetin, 2020: 78).

3.2.5 Mısır

Hem Afrika'da hem de Sina yarımadası sayesinde Asya kıtasında toprağı bulunan Mısır, Afrika, Asya kıtaları ve Ortadoğu arasında bir köprü görevi görmektedir. Aynı

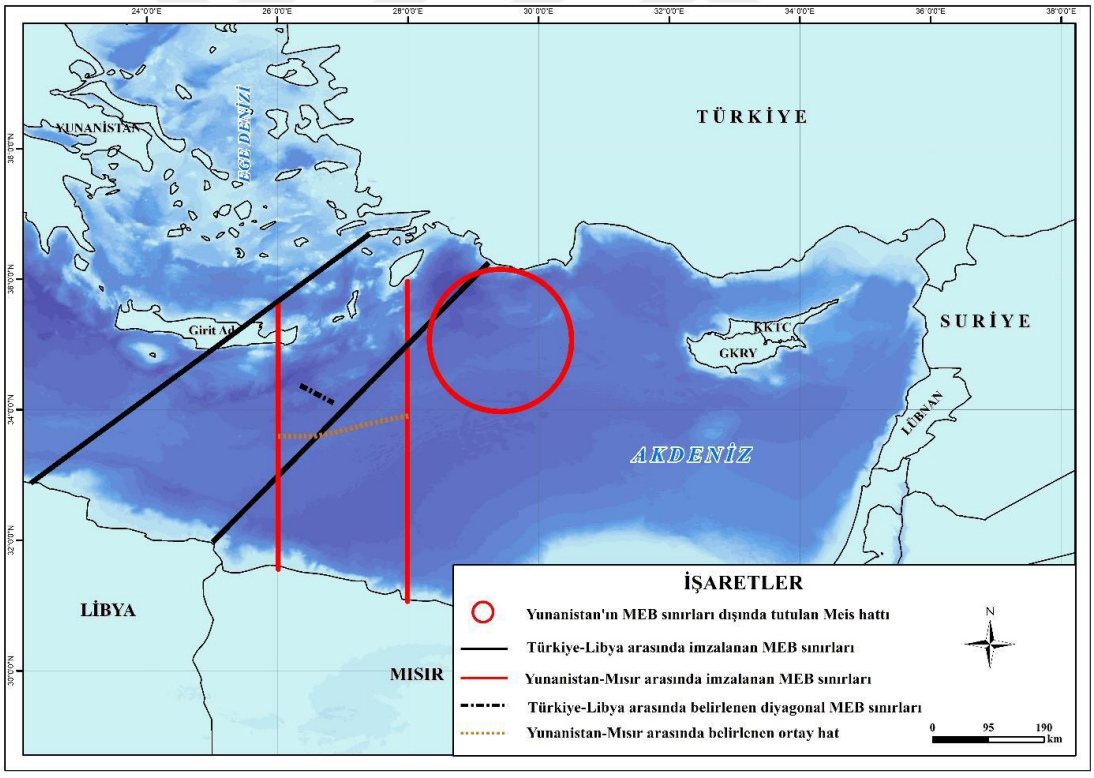
zamanda Hint Okyanusu ve Atlas Okyanusu arasındaki en kısa deniz bağlantısı olan Süveyş Kanalı'nı (Arapça adıyla Qanat al-Suways) da kontrol ediyor. Süveyş Kanalı, Afrika'nın en güneyindeki Ümit Burnu ile kıyaslandığında doğu-batı dünyaları arasında en kısa rotadır. Bu aynı zamanda bu yolu kullanan gemilere zaman, yakıt tüketimi ve gemi işletme maliyetleri açısından tasarruf sağlamıştır (Akın, 2019: 305). Mısır, Kuzey Afrika da batıda Libya ve doğuda Gazze Şeridi arasında Akdeniz'de kıyı şeridi bulunur. Bu iki ülkenin yanı sıra İsrail ve Sudan ile komşulukları bulunur. Mısır'ın başkenti kuzey Mısır'da Nil nehri kıyısında bulunan Kahire'dir (Platan ve Teal, 2001:1). Doğu Akdeniz, Afrika ve Asya Kıtalarının kesiştiği notada bulunan Mısır, Doğu Akdeniz'de yapılacak MEB anlaşmalarında Türkiye gibi kıyı şeridi uzun bir ülke olmasından dolayı önemli bir jeopolitik konuma sahiptir.

Mısır, süratli nüfus artışı sebebiyle enerji talebinde de hızlı bir yükseliş göstermektedir. Verimli enerji kaynaklarına haiz Ortadoğu ve Afrika bölgelerinin ortasında bulunan Mısır, ilk petrol çalışmalarına 1860'ta Kızıldeniz kıyılarında başlamıştır. Söz konusu bölgede bulduğu doğalgaz ve petrol rezervleriyle enerjinin mühim aktörlerinden biri durumuna gelmiştir. İlk petrol arama faaliyetlerine 19. yüzyılda girişen Mısır, 1956'da kurduğu ulusal petrol şirketi EGPC ile yörede petrol üretiminde lider ülkelerden biri olmuştur. 1970'lerde doğalgaz üretimine girişen ülkenin 2000'lerin başına değin doğalgaz üretimi sadece iç tüketimi karşılayacak düzeyde gerçekleşmiştir. 2015'de Zohr sahasında 850 milyar metreküp miktarında dönemin en büyük rezervini bulmuştur (Karagöl, Özdemir, 2017: 16-19).

Mısır, Doğu Akdeniz'deki enerji kaynakları hususunda aynen İsrail gibi Yunanistan ve GKRY ile birlikte hareket etmektedir. 1979'da Mısır ile GKRY arasında petrol arama antlaşması imzalanmış ve söz konusu antlaşma Türkiye'nin tepkilerinin ardından askıya alınmıştır. Fakat Mısır'da 2013 yılında darbeyle iktidara gelen Sisi, yıllar önce askıya alınan adı geçen planı yeniden gündeme taşımıştır. Darbenin ardından Türkiye ile Mısır arasında bozulan münasebetleri fırsat olarak gören Yunanistan ve GKRY, Mısır ile daha fazla yakınlaşmıştır. Üçlü arasındaki münasebetlerin gelişmesiyle Mısır, Türkiye'yi Kıbrıs açıklarındaki sondaj faaliyetlerini sürdürmesi durumunda askeri güç kullanmakla tehdit etmiştir. Ardından GKRY ile Mısır arasında doğalgaz boru hattı antlaşması yapılmıştır. Antlaşmaya

uyarınca Afrodit sahasından çıkarılacak doğalgazın Mısır'a nakledilmesi amacıyla boru hattı inşası ve hattın 3 yılda bitirilmesi planlanmıştır (İstikbal ve Boyraz, 2019: 7).

Yunanistan ile 6 Ağustos 2020 tarihinde imzalanan münhasır ekonomik bölge anlaşması, Yunanistan'ın da dahil olduğu, bölgenin kıyı şeridinin bulunmadığı, merkez hattının Girit ve Rodos'tan başladığı ve Yunanistan'ın Türk karasularında söz sahibi olması için geçerlidir. İmzalanan anlaşma kapsamında Mısır'ın karasuları kaybedilse de, Türk ve Mısır karasularının Kıbrıs Rum yönetimi ile Yunanistan arasında paylaşılmasına olanak sağlanmıştır. Yaklaşık 12.000 kilometrekarelik bir alan, Kıbrıs Rum yönetimi ile yapılan anlaşmanın ardından deniz yetki alanını kaybetmiştir. Mısır, Yunanistan ile yaptığı anlaşma sonucunda yaklaşık 15.000 kilometrekare deniz alanını bağışlamıştır (Gürdeniz, 2020: 139).

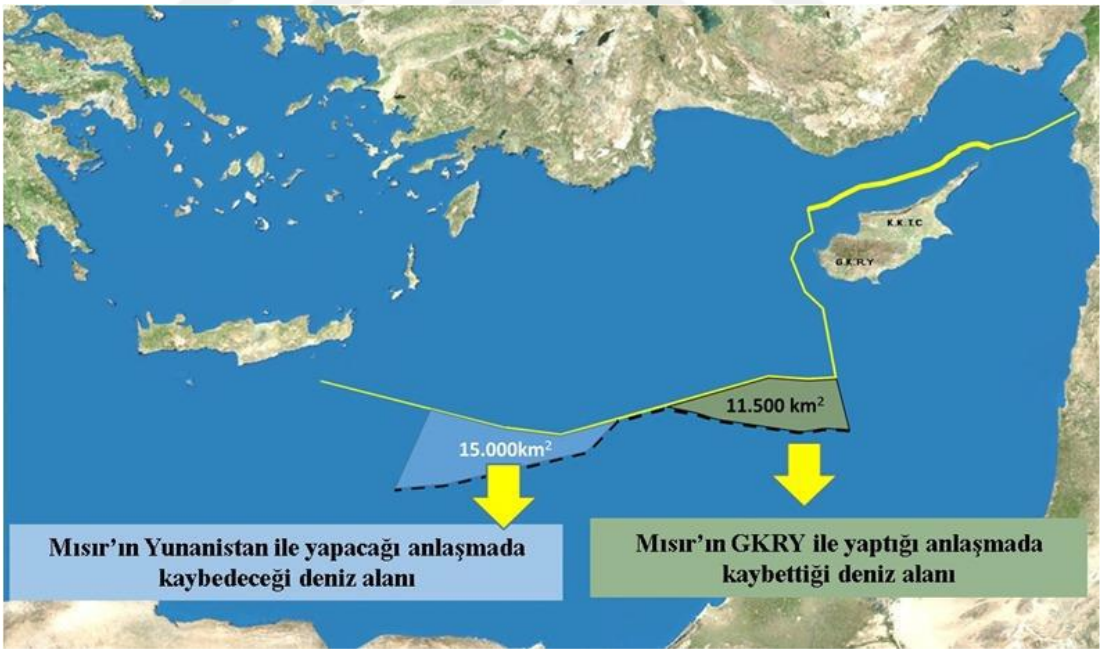

Şekil 3.6 Mısır ve Yunanistan'ın 2020'de imzaladıkları MEB anlaşması sınırlarını gösteren harita

Kaynak: Denizli, 2022: 107

Anlaşmada Türkiye için tek olumlu gelişme, Yunanistan'ın doğusunda 28. meridyen üzerinde yer alan ve anlaşmanın dışında kalan Meis adasının anlaşma dışı kalmış

olmasıdır. Mısır rejimi, Birleşmiş Milletler'e sunulan Türkiye'nin münhasır ekonomik bölgesi sınırına yakın bir sınır hattı oluşturulması konusunda Yunanistan ile anlaşmaya varmıştır. Mısır hükümetinin bu davranışı, Türkiye ile bozulan ilişkilerde yeniden yumuşamanın yolunu açmıştır. Yunanistan ise arzu ettiği payı alamadığı için hayal kırıklığına uğramıştır. Mısır hükümetinin yaptığı bu anlaşmalar sayesinde denizde saklı olan Mısır halkının geleceği, Kıbrıs Rum kesimi ve Yunanistan tarafından ele geçirilmiştir. Mısır, Doğu Akdeniz'in büyük bir bölümünden vazgeçmiştir. Hâlbuki Mısır kuzeydeki komşusu Türkiye ile bir anlaşmaya varırsa daha fazla deniz yetki alanına sahip olacaktır. Yani Rumlarla anlaşma yaptıktan sonra Yunanistan ile masaya oturarak kaybını ikiye katlamıştır. Yunanistan, Kıbrıs Rum yönetimi ile yaptığı anlaşma nedeniyle yaklaşık 15.000 kilometrekarelik denizi ve 12.000 kilometrekarelik bir alanı daha kaybetmiştir (Şekil 3.7). Üstelik Grafkos petrol sahasında Kıbrıs Rum yönetimine bırakılan 141 milyar metreküp rezervin keşfi, Mısır halkının geleceğinden 100 milyar dolarlık kaynağın gitmesine neden olmuştur (Denizli, 2022: 108).

Şekil 3.7. Mısır-Yunanistan ve GKRY arasında imzalanan MEB anlaşması sınırları ve Mısır'ın kayıplarını gösteren harita

Kaynak: Denizli, 2022: 108

İmzalanan anlaşmalar sonucunda Mısır yönetimi, kendi ülkesinin denizlerdeki çıkarlarını savunamaz hale gelmiştir. Ülkenin bağımsızlığı ve toprak bütünlüğünü ihlal eden anlaşmalar yapmıştır. Deniz yetki alanı daralmış ve Türkiye'nin toprak

kaybetmesi için adımlar atmıştır. Oysa Mısır'ın Türkiye ile dolaylı bir anlaşma yapmış olması durumunda, Yunanistan ne Doğu Akdeniz'de söz sahibi olabilir ne de önemli deniz yetkilerini Kıbrıs Rum yönetimine kaptırırdı. En kötü senaryo olan bu anlaşmalara göre havzada en uzun kıyı şeride sahip olan Türkiye ve Mısır'ın deniz yetki alanlarına Yunanistan ve GKYR'nin ortak çıkması sağlanmıştır (Denizli, 2022: 108).

3.2.6 Lübnan

Doğu Akdeniz kıta kenarında bulunan Akdeniz'in doğusunda kuzey-güney doğrultuda yaklaşık 225 km'lik bir sahil şeridine sahiptir. Levant kıta kenarında bulunan Lübnan, Fenike uygarlığının anavatanıdır (Turan, 2003: 373).

1941 yılında bağımsızlığını ilan eden Lübnan'ın Doğu Akdeniz'de 107 mil kıyısı bulunmaktadır. 2000'lerde iç çatışmalar ve bölgedeki ülkelerle aralarında vuku bulan problemler sebebiyle MEB alanında bulunan doğal kaynaklar hakkındaki faaliyetlerine başlayamamıştır. Öte yandan pek çok ülke gibi enerjide dışa bağımlı durumdadır. İsrail'in bulunan deniz sahaları üzerindeki hak iddiaları, Lübnan'ın iktisadi ve politik yapısını güçsüzleştirmenin yanı sıra enerji arz güvenliğini de riske sokmaktadır. Lübnan'ın iç politik yapısının etnik kökene dayanması verilecek kararları yavaşlatmaktadır. Bu konuda katlanılan sıkıntı ve İsrail'in tavırları bir araya gelince Lübnan'ın yeni enerji rezervlerinde arama-çıkarma faaliyetlerinin geciktirilmesine sebep olmaktadır (İstikbal ve Boyraz, 2017: 77).

Lübnan, 2004 yılından başlayarak hidrokarbon çalışmalarına girişmiştir. 2010 yılında doğalgaz ve petrol araştırma yasasını meclisinde kabul etmiştir. Hemen sonra aynı tarihte deniz kullanım alanlarını BM'ye bildirmiştir. 2013 yılında Lübnan'a ait rezervlerin 865 milyar m^3 olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu tespitin arkasından Lübnan 2017 yılında Fransız, Rus ve İtalyan firmalara arama ruhsatı sunmuştur (Duman, 2019: 219). Lübnan'ın söz konusu girişimi İsrail tarafından hak ihlali niteliğinde algılanmıştır.

3.2.7 Filistin

Filistin, Doğu Akdeniz'deki problemli alanların başında gelmektedir. İsrail'in Gazze Şeridini ve Batı Şeria'yı işgal etmesinden neredeyse otuz sene geçmiş olmasına rağmen, halen çözüm bulunamayan Filistin sorunu Araplarda İsrail, İsraillilerde de Arap husumetini sürekli canlı kılmaktadır. Arapların, İsrail'in bölgede yabancı ve geçici bir kolonyal dayatma içinde olduğu düşüncesi, problemin sürekliliğinde mühim bir faktördür. Ayrıca, ABD'nin İsrail'e sağladığı destek, Arap dünyasında ABD'ye yönelik bir reaksiyonu da beraberinde getirmektedir (Brzezinski, 2005: 89).

40 kilometrelik mesafeye haiz Akdeniz kıyısı olan dar bir kıyı şeridi niteliğindeki Gazze Şeridi, öteki ülkelerin gözünde İsrail himayesindedir. ABD nazarında, İsrail tarafından ele geçirilen ve geleceği İsrail ile Filistin arasındaki bir anlaşmayla saptanacak bir alan olarak tanımlanmaktadır. İsrail, Gazze Şeridi'nin hava ve deniz alanlarını yönetmektedir. Gazze Şeridi, İsrail ile 51 km, Mısır ile 11 km mesafeye haizdir (Tarakçı, 2014). BM tarafından tanınmamasına karşın, pek çok ülke tarafından tanınmaktadır.

Filistin Otoritesi 1999'da İngiliz Petrol ve Gaz Grubu'na 25 sene boyunca arama izni sunmuştur. Ancak, İsrail Hükümeti 2000 yılında Filistin Otoritesi'nin böylesi bir lisans vermeye uygun olmadığını belirtmiştir. Filistin Yönetimi, problemi İsrail Yüksek Mahkemesi'ne aksettirmiş ve mahkeme Filistin Yönetimi'ni haklı görmüştür. Sonuç olarak, Filistin bölgelerinde yapılan araştırmalarda 280 milyar m^3 doğalgaz rezervinin bulunduğu tespit edilmiştir. 23 Ocak 2014 yılında Rusya Devlet Başkanı Putin ve Mahmut Abbas Gazze sahillerinde petrol ve doğalgaz aramalarına ilişkin 1 milyar ABD dolarlık yardım antlaşması imzalamışlardır (Sol, 2014).

Gazze açıklarında bulunan doğalgaz rezervlerinin saptanması karışık Filistin politikasına yeni bir problem daha ilave etmektedir. Bağımsız bir ülke niteliğinde tanınmayan Filistin'in söz konusu rezervden ne şekilde yararlanacağı ise tartışmanın merkezini oluşturmaktadır. GKRY ve İsrail arasında imza edilen MEB antlaşmasıyla İsrail, Filistin'e ait bulunan Gazze MEB'ini ele geçirmek ve bunu da uluslararası arenada tescil ettirmeyi dilemiştir (Yıldız ve Yaşar, 2012: 219-220).

Şekil 3.8 Gazze Şeridi ve Batı Şeria

Kaynak: Dağlıoğlu, 2014

3.2.8 Libya

Doğu Akdeniz ülkeleri arasında en geniş yüzölçümüne (1.759.540 km²) sahip olan ülke Afrika Kıtasının dördüncü, dünyanın ise on altıncı büyük ülkesidir. Kuzeyinde Akdeniz, doğu sınırında Mısır, kuzeybatısında Tunus, batı kesiminde Cezayir, güneyden ise Çad ve Nijer, güneydoğusundan ise Sudan ile komşulukları vardır. Kuzey Afrika'nın en geniş ülkelerinden biri olan Libya, batıdan Mağrip ülkeleriyle doğudan ise Ortadoğu ülkesi olan Mısır ile ilişkileri bulunur. Ülkede bulunan Trablus önemli bir liman şehridir ve Afrika'nın iç kesimlerine açılan stratejik bir anahtardır. Afrika, Akdeniz ve Ortadoğu arasında önemli bir konumda yer alan Libya, enerji

kaynakları açısından Avrupa'nın en önemli hidrokarbon tedarikçisidir (Maksudoğlu, 1994: 59).

Libya, 24 Aralık 1951 yılında bağımsızlığını ilan ettikten sonra Kuzey Afrika Bölgesi'nde prestijli bir konuma yükselmiştir. Libya önemli bir petrol ülkesidir. Libya nüfus azlığı nedeniyle, petrolün kişi başına düşen miktarı açısından dünyada en üst sıralarda yer almaktadır. Bu durum Libya halkını derinden ilgilendiren bir özelliktir. Petrol ve doğalgaz üretimi, nüfus azlığı ve önemli bölgeleri coğrafyasında bulundurmasıyla uluslararası arenada dikkat çeken bir devlettir. Petrol şirketlerinin dili ile Libya; Cezayir gibi kaliteli ve en tatlı petrole sahiptir. Bu nedenle Libya'da başlayan olaylar ve siyasi sorunlar doğal olarak ABD, İngiltere, İtalya ve Fransa gibi devletleri doğrudan ilgilendirmektedir (Bozkurt, 2013: 9).

18 Şubat 1959 tarihli kanun uyarınca, Libya ulusal deniz karasuları rejimini uygulamaktadır. Nisan 2005'te 62 deniz mili balıkçılık bölgesi ilan etmiş ve BM'ye karasularından başlayarak koordinatları vermiştir. 27 Mayıs 2009'da 200 deniz mili dış sınırını ilan ederek Birleşmiş Milletler'e bildirmiştir. Öte yandan, karşılıklı kıyılar 400 deniz milinden az olduğunda, anlaşmalar yoluyla uluslararası hukuka uygun olarak MEB uygulayacağını BM'ye bir kez daha bildirmiştir (Birleşmiş Milletler, 2001).

Akdeniz ülkesi niteliğindeki Libya, 2011 yılındaki Arap Baharı'nın tesiriyle Doğu Akdeniz'de enerji kaynaklarının paylaşılmasına dair oluşumların haricinde kalmıştır. 2019 yılında ülkenin doğu tarafının kontrolünü sağlayan, Rusya ve Mısır gibi devletlerin desteklediği Hafter liderliğindeki Libya Ulusal Ordusu'nun Trablus'u işgal amacıyla atağa geçmesi, burada etkili bulunan Ulusal Mutabakat Hükümeti'ni (UMH) güç duruma düşürmüştür. Bahsedilen ortamda UMH, Türkiye ile Doğu Akdeniz'de iştirak kararı vermiştir. İştirak bağlamında Kasım 2019'da Türkiye ve Libya arasında Akdeniz'de deniz yetki alanlarının saptanmasıyla güvenlik ve askeri hususlarda iştirak öngören iki adet anlaşma imza edilmiştir. Libya-Türkiye iştiraki, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki kuvvetini pozitif olarak etkilediği gibi, UMH'nin de Libya bünyesindeki konumunu kuvvetlendirmiştir. Söz konusu işbirliğini bölgedeki enerji menfaatlerini önemli tehdit niteliğinde gören Yunanistan, Mısır, İsrail ve GKRY ile Libya'daki

kazançları riske uğrayan diğer devletler Türkiye-Libya mutabakatına tepki göstermiştir.

UMH'nin Doğu Akdeniz'deki enerji münakaşasına katılması, yöredeki enerji siyaseti kadar Libya'nın istikrarını şekillendiren hususlardan birisini oluşturmuştur. Global ve yöresel aktörler, Doğu Akdeniz enerji menfaatlerini hayata geçirmek amacıyla ülkenin siyasi geleceğini doğrudan etkileyecek şekilde Libya üzerinden politikalar geliştirmektedir (Sürmelioğlu Parlar, 2022: 88-89).

3.2.9 İngiltere

GKRY sınırları dahilinde, Kıbrıs Adasında, Akrotiri ve Dikelya olmak üzere iki egemen İngiliz Üssü (Sovereign Base) bulunmaktadır. İngiltere, bu üslerde, Akdeniz'in sahildar devleti gibi haklara sahiptir. Bu üsler, İngiltere'nin egemenliğinde bulunmaktadır. İngiltere'nin bu bağlamda, bölgede çıkacak olan petrol ve doğalgaz rezervlerinden hak talep edebileceği olasılık sınırları içinde değerlendirilmektedir. Bahsi geçen üslerden ötürü, , gelecekte İngiltere MEB ilan etme hususunda da otorite olmayı dileyebilir. İngiltere, kaynaklarla ilgilenmediğini belirtmekte ise de bu durumu petrol ve doğalgaz rezervlerinin büyüklüğünün belirleyeceği düşünülmektedir (Çitlioğlu, Kansu ve Okşan Okur, 2017:89).

İngilizlere ait bu üslerde yaklaşık 14 bin kişi ikamet etmektedir. Bunlardan 7.000'i çiftçilik yapan Kıbrıslılardır, geri kalanı ise İngiliz askerleri ve ailelerinden oluşmaktadır. Acrotur üssü, Güney Kıbrıs'ta, adanın güney ucunda, ikinci en büyük şehir olan Limasol'un yakınında, 123 kilometrekarelik bir alana sahiptir. Karşısında Süveyş Kanalı ve Mısır vardır. Dikelya sahası 131 kilometrekarelik bir alanı kaplar ve adanın güneydoğu kesiminde, Larnaka yakınlarında yer almaktadır (Erhan & Özçelik, 2019: 1285). Öte yandan Dekelia, İsrail, Gazze Şeridi ve Mısır gibi Levison Havzası ile aynı kıyıyı paylaşan ülkelerin kıyılarının karşısındadır. Her ikisinin de alanı, 254 kilometrekarelik bir alana sahip Agrotur üssünde bulunan Episkopi'dir (Erhan ve Özçelik, 2019: 1285).

Şekil 3.9. Kıbrıs adasında yer alan İngiliz üstleri (Ağrotur -Dikelya EAÜA) GKRY ve KKTC arasında yer alan yeşil hat (NATO) haritası

Kaynak: Loizides, 2011: 397

Söz konusu 2 üssün hâkimiyeti ise İngiliz kanunları ve İngiltere Savunma Bakanlığı'nca kabul görmüştür. Kıbrıs üzerine 1959'da yapılan Londra ve Zürih anlaşmalarının 2. maddeleri uyarınca söz konusu 2 toprak sahası üzerinde hakları bulunduğu kesinlik kazanmıştır. 3. madde uyarınca ise Kıbrıs'ın bir saldırı altında olması durumunda müşterek iş birliği ve müdafaa mecburiyeti kabul görmüştür (Erhan ve Özçelik, 2019: 1285). 1960 yılında ise Kıbrıs Hükümeti'nin, Egemen Askeri Üsler hakkında kontrol yetkisini sınırlayan ve üzerlerindeki haklarından feragat etmesinin haricinde talep yetkisinin bile bulunmayacağı vurgulanmıştır. Bir yönüyle söz konusu 2 askeri üs Kıbrıs'ın istiklalini dahi tartışmalı kılmıştır.

İngiltere'nin Kıbrıs'ta bulunan üsleri nedeniyle sahip olduğu konumu ve bu konumu güçlendiren garantör devlet kimliği, son tahlilde Doğu Akdeniz doğalgaz kaynakları üzerinde hak iddia etmesine ve bölgede, siyasî, askerî ve ekonomik bir kazanım elde etmek istemesine ya da bu hakkını bir pazarlık enstrümanına dönüştürmesine neden olabilir (Çitlioğlu, Kansu ve Okşan Okur, 2017: 90).

İngiltere, bölgede faaliyet gösteren İngiliz şirketleri aracılığıyla Doğu Akdeniz'de keşif yapmakla ilgilenmektedir. Dünyanın en büyük enerji şirketlerinden biri olan İngiliz BP (British Petrol), Mısır'ın doğalgaz kaynaklarında da söz sahibidir ve ülkede faaliyet göstermektedir. Ayrıca Gazze'de keşif yapan "BG Group", BP'nin bir parçasıdır (Bassoussy, 2018: 76).

Devletlerin Kıbrıs Meselesi'ne ve çağımızda enerji kaynaklı münakaşalara taraf bulunmasının ardında bulunan etmenler farklılık barındırmaktadır. Kıbrıs üzerinde Ada'nın Osmanlılar'dan devralınmasını takiben türlü ayrıcalıklara bulunan İngilizler'in alakasının odağında Kıbrıs adasının stratejik lokasyonu bulunmaktadır. Ada, İngilizler'in doğudaki menfaat alanları bakımından yaşamsal bir ehemmiyete haiz olduğundan ötürü, İngilizler Kıbrıs'ta görece istikrarlı bir vaziyet ve yapı arzu etmektedir (Güntay, 2015: 486).

3.2.10 Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)

Kıbrıs adasının önemli bir paydaşı olan KKTC, 1983 yılında resmen kurulmuştur. KKTC'nin kuruluşundan önce ve kurulduktan sonra adada Rumlarla çok ciddi krizler yaşanmış ve bu mesele günümüze kadar uzanmıştır. 1960 yılında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'ne fiilen son verilmesinin ardından günümüzde Kıbrıs meselesinin çözüme kavuşması için BM nezdinde çalışmalar devam etmektedir (Arslan, 2020). Halen bir çözüme kavuşmamış olan Kıbrıs meselesi, Doğu Akdeniz hidrokarbon kaynaklarının keşfiyle daha da karmaşık bir hal almıştır. Adadaki kaynaklar üzerinde tek başına kararlar alan GKRY'ye karşı KKTC tarafından sert tepkiler gösterilmiş ve GKRY'nin hamlelerini zayıflatacak yönde adımlar atılmaya çalışılmıştır. Kıbrıs meselesinin çözümlenmesi süreci devam ederken adanın her iki paydaşı tarafından halen geçerli kabul edilen kurucu nitelikteki anlaşmalar ve bu anlaşmalara bağlı olarak oluşturulan anayasa, adada Rumlar ve Türklerin statülerinin eşit olduğunu ifade etmektedir. Bu durum, GKRY'nin olduğu kadar KKTC'nin de Doğu Akdeniz enerji kaynakları üzerinde hakkı olduğunu göstermektedir (Şafak, 2019: 22).

KKTC, 2002'de çıkarılan kanunla karasularını 12 mil olarak uygulamaya geçirmiştir. 2005'de çıkarılan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Deniz Yetki Alanları Kanunu'nun

7'nci maddesine göre, esas hatlardan başlayarak 24 deniz mili balıkçılık bölgesi ilan etme otoritesine haiz olup, söz konusu alanın hudutlarını sahilleri karşılıklı ya da yan yana bulunan ülkelerle beraber imzalayacağı anlaşma vasıtasıyla, haklılık prensibi çerçevesinde belirleyebilecektir. Aynı esaslar ile esas hattan başlayarak 200 deniz milini aşmayacak biçimde, Bakanlar Kurulu'nun tavsiyesi ve meclisin vereceği karar ile MEB ilan edebilecektir. Ayrıca, karasuları esas hattından itibaren 200 deniz miline kadar uzanan toprak üstü ve sualtı alanı, 206 sayılı ve 28 Kasım 2015 tarihli KKTC Resmi Gazetesi'nde kıta sahanlığı olarak belirlemiştir (KKTC Mahkemeleri, 2015).

KKTC'nin en büyük dezavantajı, Türkiye haricinde başka hiçbir devlet tarafından resmen tanınmamış olmasıdır. Bu sebeple KKTC, Kıbrıs adası nezdinde resmi bir paydaş olarak kabul görmemektedir. KKTC'nin bütün resmi bağlantıları Türkiye tarafından sürdürülmektedir. Doğu Akdeniz meselesinde KKTC'nin günümüze dek attığı en önemli adım, GKRY'nin Kıbrıs deniz havzasında 13 adet arama sahası oluşturup bu sahalarda farklı enerji şirketleriyle ortak çalışma yürütmesine karşın, 21 Eylül 2011 yılında Türkiye ile "Kıta Sahanlığı Sınırlandırma Anlaşması" imzalaması olmuştur (Yıldız, 2016: 12). Bu anlaşma ile KKTC, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki enerji faaliyetlerini yürüten TPAO şirketine Kıbrıs havzasında arama-sondaj çalışmaları yapma yetkisi vermiştir. Ancak KKTC'nin arama çalışması yetkisi verdiği parseller, GKRY'nin belirlemiş olduğu sahalarla çakışmaktadır. Bu durum, KKTC'nin de adanın bütününde söz sahibi olduğunun göstergesidir. Dönemin KKTC Cumhurbaşkanlığını yapan Derviş Eroğlu, söz konusu anlaşmanın, GKRY'yi hukuksuz faaliyetlerinden vazgeçirmek için alınan bir tedbir olduğunu dile getirmiştir (Şafak, 2019: 11). Bu anlaşmayla beraber KKTC'nin 2 Kasım 2011'de Türkiye ile birlikte atmış olduğu bir diğer adım ise "Petrol Sahası Hizmetleri ve Üretim Paylaşımı Sözleşmesi" olmuştur. Bu sözleşme ile KKTC adına TPAO, bölgede arama ve sondaj çalışmaları yapabilecek, enerji kaynağı üretiminde ve işletiminde yetkili hale gelecektir. Anlaşmanın ortaya koyduğu bir diğer nokta ise, muhtemel bir kaynak üretimi durumunda iki taraf kaynakları %50 oranında paylaşacaktır (Gür, 2019: 660). Bu anlaşmalar sonucunda Türkiye, KKTC adına yoğun arama çalışmalarına başlamış ve bu çalışmalar bugüne kadar devam etmiştir.

KKTC'nin Türkiye ile imzalamış olduğu bu anlaşmalar, bölgede başta GKRY olmak üzere farklı kıyıdaş devletlerin tepkisine yol açmıştır. GKRY, KKTC tarafından yetki verilmesinin ardından Türkiye'nin arama faaliyetlerini başlattığı sahaların GKRY sınırları içerisinde bulunduğunu ifade ederek, AB ve Yunanistan ile birlikte Türkiye'nin faaliyetlerinin yasa dışı olduğunu savunmuştur (Uygun, 2021: 74). Ancak tam aksini iddia eden Türkiye, GKRY'nin tepkilerine rağmen çalışmalarını sürdürmeye devam etmiştir. Son olarak KKTC, Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının adanın her iki paydaşının ortak malı olduğunu düşünmekte ve bu sebeple tarafların müşterek hareket ederek tek taraflı politikalardan kaçınıp çözümü getirecek hakça bir paylaşım yapılmasının en rasyonel adım olacağını savunmaktadır. Yani KKTC, GKRY'den tek taraflı hukuk dışı eylemlerini bir kenara bırakıp, meselenin karmaşık bir hale dönüşmemesi için çözüm odaklı politikalara yönelmesini beklemektedir (Örnek ve Mızrak, 2016: 23).

KKTC'nin, GKRY'nin doğalgaz keşiflerinden yararlanması hem kendi ekonomisi hem de Türkiye ekonomisi açısından önemlidir çünkü Türkiye'den KKTC'ye önemli malî yardımlar yapılmaktadır. KKTC'nin, GKRY'nin gerçekleştirdiği hidrokarbon keşiflerinden yararlanması KKTC ekonomisine katkı sağlayacak böylelikle ekonomisini Türkiye'ye bağımlı olmaktan çıkarabilecektir. Doğu Akdeniz doğalgaz keşifleri, Kıbrıs Sorununun çözümünde katalizör görevi üstlenebilir. Ancak, keşifler, tam aksine olarak Türkiye ve KKTC'nin, GKRY ile ilişkilerini olumsuz yönde etkileyebilir. Bugüne kadar GKRY'nin keşiflerinin Türkiye ve KKTC ile ilişkilerini olumsuz etkilediği ve Kıbrıs Sorununu, çözümden uzaklaştırdığı görülmektedir (Çitlioğlu, Kansu ve Okşan Okur, 2017:134).

3.2.11 Türkiye

Doğu Akdeniz'in kuzey yönünde yer alan Türkiye, Doğu Akdeniz'e kıyısı bulunan devletler içinde en uzun kıyı şeridine (1.700 km) haiz ülkedir (Gürdeniz, 2020: 114). Doğu Akdeniz'e kıyıdaş ülkeler içinde stratejik lokasyonu sebebiyle iş birliği bakımından benzersiz bir ülke olan Türkiye'yi jeopolitik bakımdan elzem yapan en mühim niteliklerden biri Avrupa, Asya ve Afrika anakaralarının birleştiği bir konumda yer almasının haricinde Hazar ve Ortadoğu gibi dünyanın en mühim hidrokarbon

kaynaklarına yakın mesafede bulunmasıdır. Doğu-Batı ülkeleri içinde mühim bir enerji koridoru oluşturmaktadır (Öztopal ve Yiğittepe, 2020: 262). Hâlihazırda doğalgaz ve petrol hatları sebebiyle itibarlı bir ülke oluşu ve asgari maliyetle yöredeki hidrokarbon rezervlerini Avrupa'ya eriştirmede enerji koridorları bakımından elzem olan bir lokasyondadır. Söz konusu vaziyet Türkiye'nin enerji jeopolitiğinde olduğu kadar dünya politikasında da ne derece mühim bir ülke olduğunu işaret etmektedir.

2000'li yıllardan sonra kıyısı olduğu Doğu Akdeniz'de tespit edilen hidrokarbon yatakları ve arama faaliyetleri Türkiye'yi enerji jeopolitiği açısından gerek bölgesel gerekse küresel ticarette özel bir yer edinmesine yol açarak bölgesinde güçlü bir aktör olmasını sağlamıştır. Türkiye, OECD ülkeleri dâhilinde son 10 senede en süratli enerji talep yükselişine erişen ülke olmuştur. Türkiye, doğalgaza %98, petrole %92 ve kömüre %50 oranında dışa bağımlı durumdadır. Söz konusu sebeple enerji arz güvenliğini tesis etmek enerjide dışa bağımlı ülkeler, bilhassa da Türkiye açısından önceliğe haiz siyasi hedefler içinde yer alır. Enerji arz güvenliğinin tesisi sadece enerjide dışa bağımlılığı düşürmemekte, ithalatın ülke ekonomisinde yarattığı baskıyı da alt düzeylere çekmektedir. Söz konusu sebeple Türkiye enerji arz güvenliğinin tesisi amacıyla kaynak tedariki için çeşitlendirme yapmak, alternatif rotalar meydana getirmek, enerji üretkenliğini yükseltecek teknolojik altyapıyı tesis etmek, enerjide ticaret merkezine dönüşmek ve en mühimi de ülke sınırları dâhilinde doğalgaz ve petrol arama, sondaj faaliyetlerini kuvvetlendirmek vb. kimi stratejiler benimsemiştir. Söz konusu stratejiler çerçevesinde ise "Oruç Reis" ve "Barbaros Hayrettin Paşa" adlı 2 sismik arama gemisi ve "Fatih" adlı sondaj gemisini envanterine eklemiştir (Şahin, 2019: 8-10). Adı anılan nihai strateji ve söz konusu stratejinin ürünü niteliğindeki sondaj ve arama-çıkarma gemileri Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki mevcudiyetine ve yörede gelişen vakaları yakinen takip etmesine imkân vermiştir.

Enerji hammaddesi temin edilmesinde yüksek oranda dışa bağımlı bulunan Türkiye, enerji ve maden sektörleri açısından son 15 senede yaklaşık 54 milyar ABD dolarlık fatura ödemesi yapmıştır (Karagöl, 2018). Cari açığın en yüksek tutarını oluşturan söz konusu vaziyet ayrıca Türkiye'nin dış siyaset oluşturma aşamasına da negatif yönde tesir etmektedir. Bahsedilen bağlamda enerji ithalatını düşürmeye uğraşan Türkiye, Doğu Akdeniz'de süren gelişmeleri yakinen takip halindedir. Kıbrıs'taki yerleşik

politik ayrışma sebebiyle KKTC'nin dışlandığı ve hisse edinemediği yeni enerji kaynakları Türkiye'nin milli güvenliği bakımından da riskli ittifak girişimlerine sebep olmaktadır. Söz konusu minvalde Türkiye, KKTC ile beraber yörede takip ettiği ana stratejiyi 2 ilke temelinde oluşturmuştur: enerjide dışa bağımlılığı düşürmek, Yunanistan ve GKRY tarafından İsrail ve Mısır'la beraber münferiden tesis edilmeye uğraşılan ittifak girişimlerini güçsüzleştirmek (İstiklal ve Boyraz, 2019: 80).

Türkiye'nin Doğu Akdeniz enerji kaynaklarına dair siyaseti 2010'lu yıllardan başlayarak yoğunluk kazanmıştır. Söz konusu bağlamda Türkiye'nin birincil ve en mühim amacı, envanterine sismik sondaj ve araştırma gemileri eklemek olmuştur. Söz konusu istikametteki girişimler sayesinde Türkiye, ilk kez 2012'de Barbaros Hayrettin Paşa sismik araştırma gemisini satın alımını hayata geçirmiştir (Temizer, 2020). Bugüne değin ise toplam olarak 2 adet sismik araştırma gemisi 3 adet de sondaj gemisi Türkiye'nin envanterine katılmıştır. Türkiye, söz konusu gemiler neticesinde denizlerdeki hâkimiyetini yükseltmenin haricinde faaliyetlerini bağımsızca hayata geçirebilme kabiliyetine ulaşmıştır. Aşağıda yer alan Tablo 3.1'de Türkiye'nin 2021 itibariyle sahip olduğu arama ve sondaj gemileri ve bu gemilere ait bilgiler yer almaktadır.

Tablo 3.1 Türkiye'nin arama ve sondaj gemileri

	Türü	Alındığı Yıl	Özellikleri	Açıklama
Barbaros Hayrettin Paşa	Sismik Araştırma	2012	Uzunluk: 84 m Genişlik: 21,6 m	2 ve 3 boyutlu sismik araştırma yapabilmektedir
Oruç Reis	Sismik Araştırma	2017	Uzunluk: 86 m Genişlik: 22 m	Deniz tabanından itibaren 15 bin metre derinliği görüntüleyebilmektedir
Fatih	Sondaj	2017	Uzunluk: 229 m Genişlik: 36 m	6. nesil ultra derin deniz sondaj gemisi Sondaj Kabiliyeti: 12 bin 200 m
Yavuz	Sondaj	2018	Uzunluk: 230 m Genişlik: 36 m	6. nesil ultra derin deniz sondaj gemisi Sondaj Kabiliyeti: 12 bin 200 m
Kanuni	Sondaj	2020	Uzunluk: 227 m Genişlik: 42 m	6. nesil ultra derin deniz sondaj gemisi Sondaj Kabiliyeti: 12 bin 200 m

Kaynak: Kavaz, 2021: 32

Yukarıdaki tabloda bahsi geçen gemilerle beraber Türkiye, 2021 yılı başında yeni bir gemi satın alımı için Norveç ile anlaştığını duyurmuştur (Euronews, 2021). Türkiye'nin 2012 yılından bu yana bu kadar gemi satın alması, Doğu Akdeniz kaynakları üzerindeki hak ve menfaatlerinden asla vazgeçmeyeceğinin ve kararlı olduğunun bir göstergesi olmuştur.

Türkiye açısından, Doğu Akdeniz enerji-politik bakımından ele alındığında, üç noktadan değerlendirilmesi gerekmektedir. İlki, Türkiye'nin petrol ve doğalgaz sağlanmasına dair bağlantıları yönünden vaziyet mühimdir. İkinci olarak, 2023 hedefleri içerisinde bulunan enerji terminali olmak bakımından, Doğu Akdeniz bağlantılı hatların ne şekilde olduğu, muhtemel yeni hatların hangi yörelerden geçirileceği ve Türkiye'nin sunduğu terminal liman konumundaki Ceyhan'ın söz konusu hatlar ile olan bağlantısı önem verilmesi gerekli bir husustur. Üçüncü olarak

ise, yeni enerji kaynak yörelerinde ve muhtemel hatlarda baskınlık kuracak aktörlerin Türkiye'yle münasebetleri mühim konular içinde bulunmaktadır (İşeri ve Bartan, 2019: 114-115). Nihayet, Türkiye'nin enerji siyaseti, karşılıklı münasebetler kurma olasılığı bulunan aktörlerin stratejileri ve bahsi geçen aktörlerin son yıllarda önemi artan Doğu Akdeniz'e dair siyasetleri etrafında gelişmektedir.

Türkiye'nin Akdeniz'de oluşturduğu ilişkiler şebekesi ve girişimler, Yunanistan'ın yanı sıra Fransa'yı da tedirgin etmiştir. Öyle ki, 27 Kasım 2019'da Libya ve Türkiye'nin aralarında imzaladıkları Deniz Yetki Alanları Mutabakat Muhtırası ile Güvenlik ve Askeri İş Birliği Mutabakat Muhtırası, Doğu Akdeniz'de artışta olan tansiyonun daha yüksek düzeylere ulaşmasına sebebiyet vermiştir. Yunanistan, imzalanan muhtıraları reddettiğini resmi olarak beyan etmiş olsa da, Dışişleri Bakanı Nikos Dendias, söz konusu hususta destek vermek için Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan, İsrail ve Mısır ile görüşmeler yapmıştır. Dendias'ın, Libya'nın meşru hükümet başkanı Fayiz es-Serrac yerine darbeci Hafter ile görüşmesi ise ilgi çekici bir ayrıntıydı (Şahin, 2020). Libya-Türkiye Anlaşması, ABD ve AB'nin destek sunmasıyla yörede Türkiye'yi yalnız bırakmaya uğraşan Atina'nın çabalarını boşa çıkarıcı bir niteliğe haizdi. Bahsedilen anlaşma ile Türkiye, Yunanistan'ın kıta sahanlığı iddialarını önemli düzeyde sekteye uğratmanın yanında yörede yasal, politik ve askeri bakımdan yeni bir denge kurmuştur (Şahin, 2021: 111).

Türkiye, yörede bütün politik ve diplomatik haklarını gerek anlaşma masasında gerekse de sahada kullanma hakkında azimli bir tavır göstermiş ve buna ek olarak haiz bulunduğu askeri kabiliyete de dayanmaktan geri durmamıştır. Bilhassa arama çalışmaları sürdüren gemilerin güvenliğini tesis etme konusunda deniz ve hava gücünü yöreye sevk etmiş ve bugüne değin geniş ölçekli tatbikatlar planlamıştır. Bir gövde gösterisi mahiyetindeki söz konusu tatbikatlar, Türkiye'nin caydırıcı bir askeri güce haiz bulunduğunu vurgulamıştır. Türkiye'nin denizlere dair söz konusu motivasyonu, denizlerin müdafaasına dayalı ön plana çıkarılan ve son zamanlarda sıklıkla vurgulanan "Mavi Vatan" olgusuyla izah edilmektedir. Buna göre, bir ülkenin vatanı yalnızca kara topraklarından ibaret değildir. Karasal alanlara ilaveten deniz ve hava sahaları da vatanı teşkil etmektedir. Böylelikle denize kıyısı olan ülkelerin haiz bulunduğu karasuları, kıta sahanlıkları ve MEB alanları da vatan kavramını meydana

getirmektedir. Söz konusu fikirden başlayarak Mavi Vatan olgusunun ortaya atılışı, Türkiye'nin deniz sahasındaki haklarını, menfaatlerini ve güvenliğini müdafaası ve toplumun söz konusu hususta bilinç kazanması açısından epey mühimdir (Ak, 2013: 334). Özetle Türkiye, bugüne değin Doğu Akdeniz bölgesinde oldukça ciddi adımlar atmış ve KKTC ile kendi haklarını azami ölçüde kullanacağını ve söz konusu hususta geri çekilmeyeceğini her imkân dâhilinde açıklamıştır. Türkiye'nin bu konudaki azimli ve istikrarlı tavrı, Doğu Akdeniz'e dair siyasetinin en tesirli yönünü teşkil etmiştir. Söz konusu hususu vurgulayan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan şu 26 Ağustos 2020 tarihli bir konuşmasında şu açıklamayı yapmıştır:

> "Türkiye, Akdeniz'de Ege'de ve Karadeniz'de de hakkını elde edecektir. Biz nasıl hiç kimsenin toprağına, hâkimiyetine, menfaatlerine göz dikmiyor isek, kendimize ait olanlardan da asla taviz vermeyeceğiz. Bunun için politik, iktisadi ve askeri açıdan her ne gerekiyorsa yapmaya kararlıyız. Muhataplarımızı kendilerine çekidüzen vermeye, mahvolmalarına sebep olacak yanlışlardan uzak durmaya davet ediyoruz" (Anadolu Ajansı, 2020).

Söz konusu izahlardan da anlaşılacağı üzere Türkiye, GKRY'nin Doğu Akdeniz coğrafyasında sergilediği tek yönlü girişimlere izin vermeyeceğini ve KKTC namına sondaj ve arama faaliyetlerini devam ettirmeye karar olduğunu en yüksek perdeden dünya kamuoyuyla paylaşmıştır.

3.3 Doğu Akdeniz'de Küresel Aktörlerin Politikaları

Doğu Akdeniz stratejik konumu ve sahip olduğu hidrokarbon enerji kaynakları ile kıyıdaş ülkelerin yanında, küresel aktörlerin de ilgi gösterdiği bölgelerden birisidir.

3.3.1 Rusya

Rusya, eski SSCB'nin % 76'sına karşılık gelen günümüzdeki yüzölçümü itibariyle (17,075.200 km^2) dünyanın en büyük ülkesidir (Tacibayev, 2012: 170). Rusya, dünyada doğalgaz rezervleri bakımından (38 trilyon m^3) birinci sırada olup, dünyadaki mevcut doğalgaz rezervlerinin dörtte biri ise yine Rusya'da bulunmaktadır. Petrol rezervleri bakımından ise (80 milyar varil) sekizinci sıradadır. Rusya, dünyanın en büyük ham petrol ve ikinci en büyük doğalgaz üreticisidir. Dünya'da doğalgaz

ihracatında birinci, petrol ihracatında ise ikincidir. Gelirlerinin üçte birinden fazlasını doğalgaz ve petrol ticaretinden elde etmektedir (EIA, Rusya, 2017).

Rusya, petrol ve doğalgaz ihracatının çoğunluğunu Avrupa ülkelerine gerçekleştirmektedir. Rusya'nın ham petrol ihracatının yaklaşık % 60'ı ve doğalgaz ihracatının ise % 75'den fazlası Avrupa ülkelerine, ham petrol ihracatının % 26'sı ise Asya ve Okyanusya ülkelerine gerçekleştirilmektedir. Rusya'daki petrol üretiminin % 80'den fazlası yerli beş şirket tarafından gerçekleştirilmektedir. Dünya'daki doğalgaz rezervlerinin yaklaşık dörtte birine sahip olan Rusya, dünyadaki en büyük doğalgaz rezervine sahiptir. Avrupa'daki bazı ülkeler, özellikle Baltık ülkeleri ve Güneydoğu Avrupa'nın çoğu, ihtiyacı olan doğalgazın neredeyse tamamını Rusya'dan satın almaktadır (EIA, Rusya, 2017).

Rusya, Doğu Akdeniz'e bilhassa "Avrasyacılık" siyaseti bağlamında katılmaya çalışmaktadır. Avrasyacılık; Rusya'nın hem Avrupalı hem de Asyalı kimliğini ön plana çıkaran Batı ülkelerine karşı her iki kıtada da nüfuzunu artırmayı amaçlayan uluslararası alanda izlediği politika ve stratejileri ifade etmektedir. Özellikle 2000'li yıllardan sonra Rusya Cumhurbaşkanı Vladimir Putin döneminde ön plana alınan Neo Avrasyacılık adlandırılan "Neo-Avrasyacılık ekolü, Rusya'nın jeopolitik seçeneklerini değerlendirerek, Doğu ve Batı'yı, ABD'ye karşı bir araya getirmeye, güçlü ve bağımsız devletlerden oluşan multi etnik yapılı post-modern bir imparatorluk çerçevesinde Avrasya Birliği oluşturmayı amaçlamaktadır" (Mangır, 2020: 206). Doğu Akdeniz, Avrasya'nın güneybatı kanadı olması sebebiyle Rusya açısından önem arzetmektedir. Yöreye müdahalede bulunmasının en ana sebebi ise doğalgaz ihraç ettiği devletlerin yeni bulunan yöreye yönelmesi neticesinde ekonomisinin olumsuz yönde tesir görebilecek olmasıdır. Zira en mühim piyasaları konumundaki Avrupa ülkeleri ve Türkiye'nin Rusya'dan uzaklaşması, söz konusu tehlikeyi yaratacağından yöre ülkeleri bilhassa da İsrail ile karşılıklı ilişkileri iyileştirmektedir (Örselli, Babahanoğlu, 2019: 395).

Doğu Akdeniz'de Rusya'nın jeopolitik menfaatleri bulunmaktadır. Buna ilaveten, enerji kaynakları keşiflerinden de istifade etmek istemektedir. Rusya, yörede askerî ve politik açıdan varlığını sürdürmeyi ve gücünü yükseltmeyi amaçlamaktadır. Suriye İç

Savaşı sırasında rejimin lehine tavır sergileyen Rusya'nın, Tartus ve Lazkiye'de hava ve deniz üsleri (Hmeymim) mevcut olup, söz konusu üs sayıları son zamanlarda daha da yükselmiştir. Rusya, Doğu Akdeniz enerji keşiflerinin ve farklılaşan güç dengelerinin haricinde kalmamaya çabalamakta olup Suriye'de İç savaşın başlangıcından itibaren mühim bir deniz gücü mevcuttur. Rusya, Suriye İç Savaşı'na müdahalede bulunarak Beşar Esad lehine bir tavır takınmıştır. Baas Partisi ve devlet başkanlığı döneminde Hafız Esad'ın Rusya ile sağlam münasebetleri olmuştur. Suriye, Rusya'nın en mühim silah satışı yaptığı ülkelerden biridir. Rusya, Suriye İç Savaşı'ndaki tavrıyla askerî ve diplomatik açıdan Doğu Akdeniz'deki mevcudiyetini yansıtmakta ve Batılı ülkelerle rekabete girmektedir (Çitlioğlu, Kansu ve Okşan Okur, 2017: 138).

Rusya, GKRY'nin faaliyetlerine destek verip yönetimle olumlu münasebetler geliştirerek, AB ve Fransa'ya benzer şekilde Türkiye'nin aleyhinde bir tavır göstermektedir. Rusya, GKRY'nin MEB'inde hayata geçirdiği faaliyetlere destek vermektedir. Suriye'deki üslerinin ardından, GKRY'de de üs sahibi olmaya yönelik planlar yapmaktadır. Rusya bununla birlikte boru hattı inşasını engellemek amacıyla Türkiye-İsrail yakınlaşmasının da aleyhinde bir tutum göstermektedir (Prontera ve Ruszel, 2017: 151).

Rusya'nın Doğu Akdeniz siyaseti Suriye sorununun oldukça ilerisinde enerji kaynaklarının kullanım ve paylaşımında bulunma dileğinin bir kısmıdır. Zira bütçe gelirlerinin % 40'dan daha fazlasını enerji kaynaklarından kazanan ve AB'nin doğalgaz gereksiniminin % 41'ini gideren Rusya, uzun dönemde enerji gelirlerinin sürekliliğini temin etmek ve Avrupa doğalgaz piyasasındaki yerini muhafaza etmek açısından yöredeki ülkelerle karşılıklı ilişkiler kurup enerji projelerine katılmaya çabalamaktadır. Yörede beliren enerji denklemine öz çıkarları istikametinde biçim vermeye uğraşan Rusya, Suriye'deki mevcudiyetini devam ettirirken bir taraftan da İsrail, Mısır ve Türkiye benzeri ülkelerle tesis ettiği ilişkiler vasıtasıyla etki yaratmaya ve yöredeki enerji kaynaklarından hisse edinme fikriyle Rus petrol firmaları yoluyla enerji projelerinde paydaş ve iş yüklenici olmaya çabalamaktadır (Özekin, 2020: 26).

Rusya'nın askerî açıdan Doğu Akdeniz'de mevcudiyetini devam ettireceği ve Doğu Akdeniz doğalgaz keşifleriyle çok yakından alakadar olmayı sürdüreceği öngörülmektedir. Önümüzdeki yıllar, Rusya'nın Suriye ve Doğu Akdeniz'deki münasebetleri ve askeri gücüyle yörede ABD ile rekabetine tanıklık etmeyi sürdürecektir (Çitlioğlu, Kansu ve Okşan Okur, 2017: 144).

3.3.2 Amerika Birleşik Devletleri (ABD)

Dünyanın en büyük sanayisi ve ekonomisine haiz ABD'nin her sene önemli oranda artan ve ülke ekonomisinin geleceğini belirsizleştiren bir enerji tüketimi bulunmaktadır. ABD, dünyada tüketilen enerjinin 1/4'ünü tek başına tüketmektedir. Ancak tükettiği bu miktarın ise sadece 1/3'ünü üretebilmektedir (Bayraç, 2009: 121-123). Enerji ihtiyacı her geçen gün artan ABD, sahip olduğu enerji kaynaklarından faydalanmak için ilgisini Doğu Akdeniz'e yöneltmiş olsa da bölge, ABD için bölgede tespit edilen kaynaklar ve bu kaynakların paylaşımı konusunun ötesinde, daha farklı anlamlar taşımaktadır. Dünya'nın farklı noktalarını kontrol altında tutarak hegemonik devlet sıfatını korumaya çalışan ABD açısından bu bölge, Ortadoğu ve Avrasya bölgesinde daha etkin olmak ve başta Rusya ve Çin olmak üzere tehdit unsuru olabilecek diğer küresel aktörlerin hamlelerini boşa çıkarmak için stratejik bir konumdadır. Yani ABD açısından bölgeyi kontrol altına almak, adı geçen stratejik noktalara daha seri şekilde müdahale fırsatı sunmaktadır. Bu sebeple ABD'nin bölgedeki varlığı, keşfedilen hidrokarbon kaynaklarından ayrı olarak küresel güç mücadelesinin yürütülmesi bakımından stratejik bir gereklilik arz etmektedir. Bu kapsamda bölgede ABD'ye ait 130 adet savaş uçağı, 10 adet savaş gemisi ve 9.000 kadar asker yer almaktadır (Faram, 2019).

Soğuk Savaş'tan itibaren özellikle 6. Filo ile bölgedeki askerî mevcudiyetini sürdüren ABD, bilhassa Suriye'de süregelen gelişmeler ve Levant havzasında hidrokarbon rezervlerinin bulunmasının ardından yörede daha etkin rol edinmek için uğraşmaktadır. Doğu Akdeniz'de Rus etkinliğini azaltmak, Suriye'de tekrar mevzi edinmek ve Rus doğalgazına bağımlı Avrupa devletlerine alternatif enerji hattı edinme gayesine sahip ABD yöredeki iktisadi ve askerî mevcudiyetini her geçen gün arttırmaktadır. İsrail ve Kıbrıs açıklarındaki doğalgaz rezervlerinin saptanması ve

çıkarılmasında rol üstlenen ABD kökenli "Nobel Energy" firmasının Leviathan'da % 40, Tamar'da % 36, Afrodit'te ise %70 oranında hissesinin bulunması, kuşkusuz ABD'nin yöredeki kaynakların sevk ve idaresinde yetki edinme dileğinin bir sonucudur. Benzer biçimde İsrail-GKRY-Mısır üzerinden gerçekleştirilen enerji yatırımlarına ve iştiraklerine destek veren ABD, Doğu Akdeniz bölgesini uzun dönemde Rusya'nın Kuzey Akım-2 projesine alternatif bir enerji sağlama merkezi durumuna çevirmeyi hedeflemektedir. Bu anlamda ABD, AB'nin Rus doğalgazına bağımlılığını düşürmeyi ve böylece Rusya'nın enerji kartını bir siyasi baskılama vasıtası olarak kullanmasına mani olmayı amaçlamaktadır (Özekin, 2020: 23).

Öte yandan ABD'nin Doğu Akdeniz'e yönelik tavrı, bir takım muğlaklıklar da ihtiva etmektedir. ABD'nin bu bölgedeki enerji politikaları, Rumlar'ı tümüyle tatmin etmiyor olsa da; Türkler'in yararına bir tavır içinde bulunduğundan bahsetmek de güçtür. Zira ABD hükümetinin onayını alan kimi Amerikan firmalarının bahsedilen yörede petrol arama faaliyetlerine girişmesi, ABD'nin konuyu Kıbrıs Meselesi özelinde değil, petrole dayalı çıkarları özelinde değerlendirdiğini izah etmektedir. Söz gelimi, Annan Planı'nın değerlendirildiği süreçte KKTC'nin eski cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'ın oğlu Serdar Denktaş, ABD'nin Plan'ın geçerlilik kazanması amacıyla gayet gösterdiğini ancak bunun esas gayesinin Kıbrıs'ta barışı tesis etmekten ziyade, ada kaynaklarının kontrolü elde etmek olduğunu iddia etmiştir (Örnek ve Mızrak, 2015: 16).

3.3.3 Çin

Dünya'nın en fazla nüfusuna (1 milyar 436 milyon) sahip olan Çin'in özellikle son yıllarda sanayide ve ekonomide önemli düzeyde büyüme kaydetmesi nedeniyle ülke içi enerji kaynakları yetersiz hale gelmeye başlamıştır. Çin'in enerji tüketim oranının 21. yüzyılın ikinci çeyreğinde yüzde 40'lık bir seviyeye ulaşacağı öngörülmektedir (Klare, 2017: 33). Çin'in son yıllardaki ekonomik büyümesine paralel olarak enerjiye olan ihtiyacı da her geçen yıl artmaktadır. Ülkenin en büyük problemlerinden birisi artan enerji ihtiyacının karşılanamaması düşüncesidir. 2019 yılında Çin'in petrol tüketimi günde 14,5 milyon varil olmuştur (EIA, Çin, 2020). Petrol tüketiminin

ilerleyen yıllarda daha da artacağı ve 2040 yılında günlük 18 milyon varil ithalat hacmine ulaşacağı tahmin edilmektedir (Yeni Enerji, 2018).

Çin'in doğalgaz tüketimi 2019 yılında 306 milyar metreküp olarak gerçekleşmiştir (EIA, Çin, 2020). Çin'in doğalgaz talebinin yıllık yüzde 8,7'lik artışla 2022 yılında yaklaşık 340 milyar metreküpe ulaşacağı öngörülmektedir (Anadolu Ajansı, 2017). 2040 yılından önce Çin'in doğalgaz tüketiminin 600 milyar metre küpe ulaşması beklenmektedir. Bu durumun Çin'i 2040 yılında dünyada en fazla doğalgaz talep eden ülke konumuna getireceği öngörülmektedir (IEA, 2017).

Çin şu sıralarda Doğu Akdeniz ülkelerinden mühim düzeylerde enerji nakliyatı yapmamakta; fakat, Çin'in artan enerji gereksinimi göz önünde tutulduğunda halihazırdaki kaynakların dışında yeni kaynaklara yönelmesi olasıdır. Gerek Ortadoğu'nun gerekse de Orta Asya enerji kaynaklarının sürekli yükselen oranda Doğu Akdeniz'e naklediliyor olmasının, Çin'in ilgisini yöreye çekeceği nettir. Buna ek olarak, Çin'in Afrika'da yönettiği aktivitelerini Kuzey Afrika kıyılarına yönelerek orada sabit kalması olasılığı mevcuttur (Altınok, 2021: 103).

Çin, Doğu Akdeniz ile olan ilgisini pragmatik temelli global stratejik iştirak vizyonu konumundaki "One Belt One Road-Bir Kuşak Bir Yol Projesi" bünyesinde hayata geçirmektedir. Söz konusu proje İran ile Türkiye yoluyla Avrupa'yla bağlantı noktaları yaratmaktadır. O sebeple Çin; İran ve Türkiye'nin altyapısını kuvvetlendirerek bahsi geçen hattı Doğu-Batı ticareti bakımından daha süratli ve kazançlı bir düzeye ulaştırmayı hedeflemektedir. Fakat Çin'in, Ortadoğu'da ABD ve Rusya'ya nazaran daha güçsüz bir fiziksel varlık göstermesi sebebiyle projenin geleceğine dair kimi kuşkular da vardır. Ancak buna karşın global bir aktör durumundaki Çin, yöresel aktörlerce öteki global aktörlere bir alternatif niyetiyle düşünülmektedir. Böylesi bir durumda Çin'i gerek yöresel aktörlerin istikrarını yaratacak girişimlerde bulunmaya yöneltmekte gerekse de İran ve Türkiye benzeri bölgesel aktörler bakımından üstünlük sağlamaktadır (Çolak vd., 2019: 24).

Çin, Doğu Akdeniz'de yaratmaya uğraştığı etkisini diğer bir bölge dışı ülke olan Rusya ile yürütmeyi amaçlamaktadır. Diğer taraftan gereksinim hissettiği enerji

kaynaklarının ulaşım hatları ve sıvılaştırma aktiviteleri için ise GKRY ile görüşme halindedir (Örselli ve Babahanoğlu, 2019: 392-396). Çin'in yoğun popülasyonu ve teknoloji hususunda tecrübe ettiği gelişmeler enerjiye hissettiği gereksinimi her gün çoğaltacaktır. O sebeple gerek global bir güç niteliğinde öteki güçler karşısında konumlanmak gerekse de çoğalan enerji gereksinimini gidermek amacıyla doğal enerji kaynaklarının bulunduğu yörelere istikamet almaktadır. Doğu Akdeniz'de yöre ya da yöre dışı aktörlerle yaptığı işbirliği girişimlerini bahsedilen çerçevede göz önünde bulundurmak olasıdır.

3.3.4 Avrupa Birliği

Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının keşfedilmesinin ardından dikkatini bölgeye çeviren ve aktif bir politika yürüten bir diğer küresel aktör ise AB'dir. Dünya'nın en önemli enerji ithalatçılarından olan AB, petrol ve doğalgaz konusunda büyük ölçüde dışa bağımlıdır. 2020 yılı verilerine göre 444 milyon 700 bin nüfusa sahip olan AB'nin enerji ihtiyacı her geçen gün artmaktadır. AB'nin 2030 yılında günlük petrol tüketiminin 15,6 milyon varile, doğalgaz tüketiminin ise 786 milyar metreküpe çıkacağı öngörülmektedir (Şenyurt, 2010: 80). AB, dünya enerji ithalatında birinci, enerji tüketimindeyse ikinci sırada olup enerji ihtiyacının yarıdan fazlasını dışarıdan karşılamaktadır. AB ülkelerinde 2017 yılında 955 milyon 139 bin 063 ton petrol ve petrol ürünleri ve (Eurostat, 2019a), 477 milyon 822 bin 503 metreküp doğalgaz ithalatı yapılmıştır (Eurostat, 2019b). AB'nin azalan rezerv miktarı enerjide giderek dışarıya daha da bağımlı olmasına neden olmaktadır. AB ülkeleri içerisinde Estonya, Romanya ve Danimarka'nın dışa bağımlılığı % 20 oranlarında iken, Portekiz, İtalya, Litvanya ve İspanya'nın dışa bağımlılığı ise % 80'ler civarındadır (EURAGAS, 2015).

2013 yılında Hırvatistan'ın birliğe dâhil edilmesiyle Avrupa'nın doğusuna doğru genişleme gösteren AB, bu genişlemelerle beraber birtakım avantajlar elde ettiği gibi bazı sorunlarla da karşı karşıya kalmıştır. Zira genişledikçe enerji ihtiyacını artıran Birlik, bu konuda daha fazla dışa bağımlı hale gelmektedir. Bu kapsamda günümüzde yıllık enerji tüketiminin yarısından fazlasını Birlik dışından tedarik eden AB için bu konu, gelecek yıllarda büyük bir tehdit oluşturacak niteliktedir. Bu tehdidin farkına varan AB, enerji tedarik zincirini çeşitlendirerek tek bir ülkeye büyük ölçüde bağımlı

olmaktan kurtulmaya çalışmaktadır. Bu kapsamda Doğu Akdeniz kaynakları, AB'nin kaynak yelpazesini artırması bakımından stratejik öneme sahiptir (Tsakiris, 2019: 41). AB açısından Doğu Akdeniz enerji kaynakları, önemli bir fırsat olarak değerlendirilmektedir. 2004 yılında GKRY'nin birliğe dâhil edilmesiyle Doğu Akdeniz coğrafyasına kadar sınırları genişleyen Birlik, bölgede fiilen yer almaktadır (Uslu, 2019: 227). Bu kapsamda son 10 yılda keşfedilen enerji kaynakları konusunda da etkili bir politika izleyen AB, önemli bir alternatif enerji tedarik merkezi olarak gördüğü Doğu Akdeniz bölgesinde, üye ülkelerin sahip olduğu büyük enerji şirketleri aracılığıyla arama ve sondaj faaliyetleri yürütmektedir (Yorulmaz, 2019: 1-10).

AB'nin GKRY-Yunanistan ikilisine desteğini esirgemediği konulardan biri de Türkiye ve KKTC'nin davet edilmediği Doğu Akdeniz Gaz Forumu'nun en fazla ilgilendiği projelerden Doğu Akdeniz Doğalgaz Boru Hattı (East-Med) Projesidir. Hidrokarbon kaynakların piyasalara eriştirilmesinde Türkiye'yi ekarte eden söz konusu projeye AB tüm platformlarda destek vermektedir. Özetle East-Med Projesi, İsrail doğalgazının GKRY vasıtasıyla Yunanistan'a eriştirilmesini amaçlayan doğalgaz hattı projesidir. Bu projeye Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (AİKB) tarafından finansman sağlanması planlanmaktadır (Özdemir, 2020: 112). 2025 yılında faaliyete geçmesi planlanan projenin geçiş güzergâhı, aşağıda yer alan şekil 3.10'da görülmektedir.

Şekil 3.10 EastMed boru hattı projesinin geçiş güzergâhı

Kaynak: İmamoğlu, 2021: 72

Ancak East-Med projesi, AB'nin bütün enerji ihtiyacını karşılayabilecek ve onun Rusya'ya olan bağımlılığını çok büyük ölçüde azaltacak kapasitede değildir. Söz konusu projenin, yıllık 8 milyar m^3'lük taşıma potansiyeline sahip olabileceği belirtilirken; Avrupa'nın ihtiyaç duyduğu enerji miktarı yaklaşık 450 milyar m^3'tür (Kısacık ve Erenler, 2019: 55). Bu sebeple AB, proje ile aktarılacak kaynakları, bütün Avrupa'ya sevk etmek yerine Birliğin güneyinde yer alan üye ülkelerin ihtiyacını karşılamak için kullanmak istemektedir. Ancak söz konusu projenin hayata geçirilmesinin önünde ciddi problemler yer almaktadır. Özellikle güvenlik riski ve yüksek maliyeti, projenin yapımını engelleyen başlıca etkenlerdir. Ayrıca en önemli problemlerden bir tanesi de teknik yetersizliktir. Deniz yüzeyinin 3,5 km altında ve 1.900 km uzunlukta yapılması düşünülen bu proje için teknolojik anlamda da yetersizlikler söz konusudur. Deniz altından bu kadar uzun bir hat inşa edilmesi, güvenlik sorununu da beraberinde getirmektedir. Sayılan bu etkenler, East-Med projesinin önündeki en büyük problemlerdir (Batıbay, 2020).Sonuç olarak AB, Doğu Akdeniz enerji kaynaklarına yönelik yürüttüğü politikalar ile Rus gazına alternatif bir seçenek oluşturmayı ve kaynak yelpazesini artırmayı planlamaktadır. Bu kapsamda bölge ülkeleriyle ilişkilerini güçlendirme gayreti içerisinde olan AB, kıyıdaş ülkelerle ortak bir zeminde hazırlanacak projeler ile enerji kaynaklarını bölgesine aktarmayı hedeflemektedir.

4. TÜRKİYE'NİN DOĞU AKDENİZ ENERJİ POLİTİKASI

4.1 Türkiye'nin Genel Enerji Stratejileri

Tarihte gelmiş geçmiş tüm milletler, devletlerini verimli topraklara, su kaynaklarının bol olduğu alanlara ve ticaret yolları üzerinde kurmaya gayret etmişlerdir. Devletler, 18. yüzyıla kadar verimli ve ticaretin yapıldığı topraklara egemen olmak için mücadele etmişler, 18. yüzyılda Sanayi Devrimi'nin ardından bu kez enerjiye egemen olmak için mücadele etmeye başlamışlardır. Günümüzde ise her alanda enerjiye kesintisiz bir şekilde ulaşmak oldukça önem arz etmekte olup, gelişen endüstri ve ilerleyen teknoloji enerjiye olan ihtiyacı giderek artırmaktadır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ihtiyaç duydukları enerjiyi, uygun maliyetle, sürekli olarak ve güvenle sağlamak için enerji kaynakları temininde hem enerji hem de enerji kaynağı sahibi ülke çeşitlendirmesine gitmek durumundadırlar. Devletlerin ekonomik bağımsızlıklarını gerçekleştirebilmesi, enerji ihtiyacının karşılanmasıyla ilişkili olarak gittikçe önemi artan bir süreç arz etmektedir. Bu ihtiyaçtan hareketle "enerjiye hâkim olmak", devletlerin öncelikli politikaları haline gelmektedir. Enerji kaynaklarına, güvenli enerji güzergâhlarına ve yollarına sahip olma mücadelesi son yüzyılın vazgeçilmez argümanı haline gelmiştir. Dünyadaki siyasi, ekonomik ve sosyal ilişkileri devletlerin enerji kaynaklarına sahip olma mücadelesi olarak da yorumlamak mümkündür. Winston Churchill bu mücadeleyi *"Bir damla petrol, bir damla kandan daha değerlidir"* şeklinde izah etmiştir (Yılmaz, 2016: 102). Enerji kaynaklarına olan ihtiyaç gün geçtikçe artmakta, kaynakları çeşitlendirme çalışmaları yoğun biçimde devam etmektedir. Değişik enerji kaynağı alternatiflerine rağmen petrol ile doğalgazın 21. yüzyıl boyunca da önceliğini koruyacağı ve bu doğrultuda uluslararası siyaset ile stratejiyi belirleyen rolü üstlenmeyi sürdüreceği öngörülmektedir (Özer, 2021: 1).

Türkiye'nin enerji hususundaki en önde gelen gayesi, dışa bağımlılık seviyesini düşürmektir. Türkiye'nin yıllardır artmakta olan enerji talebinin önemli bir kısmının yurtdışından, bunun da önemli bir bölümünün Rusya'dan, öbür kısmının da Irak ve İran gibi ülkelerden ithal ediliyor oluşu, enerji konusunda Türkiye'yi bağımlı bir konuma sürüklemektedir. 2019'da Türkiye doğalgaz ithalatı 45,2 milyon m^3, petrol

ithalatı da 44.8 milyar ton olarak gerçekleştirilmiştir (EPDK, 2019). O nedenle enerjide dışarıya bağımlılığı düşürmek amacıyla Doğu Akdeniz Havzasındaki verimli doğalgaz kaynaklarına olan gereksinim daha da mühim bir durum halini almıştır.

2018'de Türkiye'nin enerji siyaseti "Milli Enerji ve Maden Politikaları" çatısında belirlenen hedef ve gayeler enerji stratejilerine şekil vermiştir. Yerlileşme ve enerji arz güvenliği hususlarında ise girişimlerde bulunulmuştur. 2018'in başlarında TANAP, Türk Akım ve Akkuyu Nükleer Enerji Santrali ve ilaveten Karadeniz ve Akdeniz'de petrol arama faaliyetleri, depolama potansiyeli ve yenilenebilir enerji potansiyelinin yükseltilmesiyle alakalı faaliyetler öne çıkmıştır (Furuncu vd., 2018: 3).

Türkiye enerji stratejilerinde hedef olarak dışa bağımlı olmayan, yerli ve milli kaynak teknolojilerle kaynak çeşitliliğini artırmayı amaçlayan, yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelen, her alanda enerji verimliliğini esas alan bir enerji stratejisi izlemektedir. Türkiye'nin enerji ihtiyaçlarındaki öncelik sırası doğalgaz, hidroelektrik enerji, petrol ve kömür vb. şeklinde sıralanmaktadır (BOTAŞ, 2021).

Türkiye, enerji güvenliğini sağlamayı amaçlamaktadır. Enerjideki artan ihtiyacın ve ithalatçı devlet sorunun çözümlenmesi büyük önem arz etmektedir. 2020 yılı sonu itibarıyla Türkiye'nin kurulu gücünün kaynaklara göre dağılımı şu şekildedir: % 31,4'ü hidrolik enerji, % 28,6'sı doğalgaz, %22,4'ü kömür, % 8,1'i rüzgâr, % 6,2'si güneş, % 1,6'sı jeotermal ve % 1,7'si diğer kaynaklardır (T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2022). Ülkenin enerji tüketimi gün geçtikçe artmaktadır.

Türkiye'nin bir diğer hedefi ise; enerji kaynaklarının Avrupa ülkelerine nakledilmesinde merkez ülke pozisyonunda bulunma arzusudur. Böylesi bir hedef gerçekleştirilebildiğinde Türkiye; Asya ve Ortadoğu'daki enerji kaynaklarının Batı ülkelerine aktarılmasında mühim bir aktör konumuna ulaşacaktır. Söz konusu bağlamda Doğu Akdeniz'de çıkarılan enerji kaynaklarının nakledilmesinde asgari maliyetli ve güvenli güzergâh Türkiye üzerinden olacaktır (Yılmaz, 2020: 41-42).

Son dönemlerde Türkiye'nin enerji politikaları yerli ve milli, yenilenebilir enerji kaynakları ve çevreci enerji üretim kaynaklarının kullanılması, nükleer enerji

santrallerinin kurulması ve açık denizlerde sismik rezerv arayışları şeklindedir. Bu kapsamda Türkiye enerji stratejilerinde hedef olarak (TC. Dışişleri Bakanlığı, 2022);

- Enerji kaynaklarının çeşitliliğini arttırmak
- Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımında elektrik enerjisini arttırmak,
- Düşük maliyetli, yerli ve milli konsepte dayalı, verimli yenilenebilir enerji kaynaklarına teşvik etmek,
- Sıfır atık projesi kapsamında çevre dostu olmak,
- Rüzgâr ve güneş enerjisinden daha çok verim elde etmek,
- Jeotermal rezervlerini daha etkin kullanmak,
- Transit ülke jeopolitiğini kullanarak enerjide merkez ülke olmak,
- Açık denizlerde münhasır ekonomik bölge çerçevesinde yeni rezerv alanları keşfedip bu rezervlerin çıkarılmak ve işletilmek gibi hedefleri olan ve çalışmalarını bu yönde yapan bir strateji izlemektedir.

Türkiye, yer aldığı coğrafi bölge, yöresel ölçekte enerji ticaret merkezi haline gelme uğraşı ve daimi tüketicilik rolüyle dünya enerji piyasası dâhilindeki etkin aktörlerden birisi durumundadır (BOTAŞ, 2021). Türkiye, genç ve yükselen nüfus yapısı, yöre ve dünya ekonomisindeki yeri, iktisadi, toplumsal genişleme eksenli siyasetleri ve haiz olduğu hâlihazırdaki şartları bakımından, genel anlamda yükselen bir enerji talebine haizdir (Şahin, 2006: 98). Türkiye enerji kaynaklarının yetersiz olması sebebiyle enerji sektöründe ithalatçı devlet olma özelliği ağır basmaktadır. Tespit edilen enerji rezervlerinde oran bir hayli düşük olduğundan ülkenin yeni rezerv alanları arayışı devam etmektedir.

Doğu Akdeniz'de paylaşım gerçekleştirilirken Güney Kıbrıs Rum Yönetimi – Yunanistan ve öteki taraf ülkeler kendi mutabık kaldıkları hudutları BM'ye

iletmişlerdir. Öbür yandan Libya ile Türkiye de üzerinde uzlaştıkları hudutları BM'ye rapor etmiştir.

Şekil 4.1 Akdeniz'de Türkiye'nin münhasır ekonomik bölge alanlarını gösteren harita

Kaynak: Güler, 2020: 125

Yunanistan ve GKRY önderliğinde MEB sınırlama anlaşmaları gerçekleştirilirken KKTC ve Türkiye göz önünde tutulmamıştır. MEB alanını belirleyen sözleşme BMDHS söz konusu sözleşme de alanların kısıtlanması gerektiğini belirtmektedir. Haliyle Yunanistan-GKRY-Lübnan-Mısır-İsrail arasında yapılan MEB anlaşması uluslararası hukuk bakımından uygun kabul edilmemektedir. Çünkü Doğu Akdeniz'de diğer ülkeler de mevcut olup, bunların deniz sahaları ihlal edilmiş, Libya ile Türkiye arasında imzalanan MEB anlaşması da gidişatı farklı hale getirmiştir. BM'nin kıstasları istikametindeki iki farklı anlaşma yeniden hazırlanmalıdır. İmzalanacak anlaşmaya Doğu Akdeniz'de hak iddiasında bulunan tüm kıyıdaş ülkeler dâhil olmalıdır (Güler, 2020: 125).

Türkiye, Doğu Akdeniz'de yetki alanlarını genişletmek amacıyla şimdiye kadar iki ülke ile MEB sınırları anlaşması imzalamıştır. Bu anlaşmalardan ilki 21 Eylül 2011 yılında KKTC ile diğeri ise 27 Kasım 2019 tarihinde Türkiye ve Libya arasında (Acer, 2020a: 15) imzalanan Dolmabahçe Mutabakatı'dır. Dolmabahçe Mutabakatı Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Libya'nın BM tarafından tanınan Ulusal

Mutabakat Hükümeti Başkanı Faiz el-Serrac arasında imzalanmıştır (Yorulmaz, 2020: 4).

Türkiye, 33˚40′ kuzey enlemi ile 32˚16′18″ doğu meridyeni arasındaki hatta uluslararası hukuka dayalı olarak kendi hak ve çıkarı bulunduğunu ifade etmiştir (Yaycı, 2012: 31). Kıbrıs Cumhuriyeti'nin, GKRY adına ilan ettiği MEB sınırları ve deniz yetki sahalarının paylaşımlarını takiben başlayan ruhsatlandırma ve sondaj faaliyetlerini yakından izleyen Türkiye, uluslararası deniz hukukuna aykırı bulunan söz konusu girişimleri kabul etmemiştir. Kendi deniz yetki sahalarıyla çelişen MEB sınırlarını ve KKTC'nin hiçbir talebi olmaksızın imzalanan bütün anlaşmaları hiçe sayarak 2011'de KKTC ile "Kıta Sahanlığı Sınırlandırma" antlaşması yapmıştır. Sonra GKRY ile anlaşmaya varan firmaları zamanın Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın talebi üzerine Türkiye ile gerçekleştirilecek enerji ihaleleri haricinde tutularak kara listeye alınmıştır (Kedikli ve Deniz, 2015: 411).

Şekil 4.2 Türkiye ve KKTC arasında 21 Eylül 2011 yılında New York'ta imzalanan kıta sahanlığı sınırlandırma anlaşması

Kaynak: Yalım, 2018.

Bu yaşanan gelişmelerden sonra Türkiye tüm yetkileri Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO), bünyesine devretmiştir (TPAO, 2021). Ardından sahaya inen ilk

araştırma gemisi Oruç Reis, Afrodit sahası civarında sismik araştırma başlatmıştır. Burada Gazimagosa Türk Yurdu 1 adlı kuyuda sondaj çalışmaları yapmıştır (Acer, 2020a: 15).

4.2 Enerji Politikaları Açısından Doğu Akdeniz ve Kıbrıs Adası

Enerji politikası üzerine yapılan bilimsel çalışmalar, bilhassa uluslararası ilişkilere önemli düzeyde etki eden petrol ve doğalgazın üretimi, arzı ve transferi gibi hususlara ağırlık vermektedir. Bu konuda yapılan çalışmalarda öncelikle ele alınan hususlar, enerji güvenliği olgusunu oluşturmaktadır. Enerji kaynaklarının mevcut olduğu bölgeler ile enerji kaynaklarının tüketiminin gerçekleştiği bölgelerin birbirlerinden uzakta bulunması ve hızlı ekonomik gelişme, dünya enerji güvenliğinin pekiştirilmesinde enerji transferinin önemini çok daha kritik bir duruma getirmektedir. Enerji kaynaklarının taraf ülkeler arasında meydana getirdiği bağımlılık en yoğun olarak yüksek teknoloji ve maliyet içeren yatırımlarda kendini göstermektedir. Petrol ve doğalgaz rezervleri bakımından global enerji piyasalarında gündeme gelen Doğu Akdeniz, enerji kaynakları ithal eden ülkeler bağlamında son dönemlerde dikkat çeken bir bölge durumuna gelmiştir. Avrupa ülkeleri başta olmak üzere, enerji kaynakları ithal eden ülkeler için Doğu Akdeniz enerji kaynakları enerji arz güvenliğinin oluşmasında alternatif kaynak merkezi pozisyonundadır. Doğu Akdeniz son yıllarda Türkiye'nin enerji politikasında önemli bir yer edinmeye başlamıştır. Enerji ihtiyacının %77'sini dışardan tedarik eden Türkiye, Doğu Akdeniz'i artan enerji ihtiyacının giderilmesinde değerlendirmek istemektedir (Özer, 2021: 2-3).

Doğu Akdeniz, Türkiye açısından gerek tarihi ve kültürel ilişkilerin mevcut olduğu bir bölge, gerek ticaret ve mevcut doğal kaynaklarıyla verimli bir saha, gerekse de Ortadoğu ve Hazar enerji kaynaklarının dünya ile kavuşturulduğu bir havza olması sebebiyle mühimdir. Boğazlar ve İskenderun Körfezi'nden geçerek dünya piyasalarına ulaştırılan doğalgaz ve petrol miktarları da sürekli olarak artmaktadır. Söz konusu noktada Doğu Akdeniz, deniz ulaştırma rotalarının güvenliğinin sağlanması Türkiye güvenliğinin bir parçasını oluşturur. Dünya siyaset ortamının son yıllarda söz konusu sularda biçimlenmesi yöredeki enerji çekişmesi ve Akdeniz'in Türkiye'nin açık denizlere dönük yüzü olma özelliği hep birlikte düşünüldüğünde Akdeniz'e olan

gereksinimimiz çok daha açık şekilde algılanacaktır. Akdeniz, Türkiye açısından bir alternatif değil zorunluluk olarak gözükmektedir (Gürdeniz, 2013: 336).

Türkiye bakımından öncelik konumundaki tehdit sahası da Doğu Akdeniz'dir. Arap-İsrail anlaşmazlığı sonucu beliren çatışma ortamı, Irak rejimine dair ABD müdahalesi, Ege'de Türk-Yunan anlaşmazlığı ve onun uzantısı kabul edilebilecek Kıbrıs Sorunu benzeri çözümlenmemiş hususlar Türkiye'nin yöresel etkinliğini zayıflattığı gibi güvenlik algısının bu hususlar üzerine kurulmasına sebep olmaktadır (Tashan, 2003: 282).

Enerji hatlarının önemli bir bölümünün Akdeniz Havzasında birleşmesi ve Enerji tedarikinin çoğunun deniz ulaşımı ile yapılmasından dolayı Türkiye, Doğu Akdeniz'de enerji güvenliği açısından çok önemli bir konumdadır. Kerkük-Yumurtalık Ham Petrol Boru Hattı, Ceyhan (Yumurtalık) Deniz Terminali, Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı ve aynı bölgede bir başka boru hattı ola Haydar Aliyev Terminali de Akdeniz bölgesinde buluşmaktadır. Bu hatların etkisiyle Akdeniz'in (İskenderun Körfezi) deniz ulaşımının çok yoğun olduğu görülmektedir. Akabinde bu hatların haricinde yeni enerji projelerinin inşa edilmesi ve projelerin hayata geçirilmesi durumunda Akdeniz havzası Türkiye açısından hem stratejik hem de ekonomik anlamda daha önemli hale gelecektir (Özgen, 2017: 35-37).

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki hâkimiyeti ve yetki sahaları hakkındaki problemler esasında Türkiye'nin İsrail, Mısır, Suriye, Yunanistan, Filistin ve GKRY arasında kıta sahanlığına dair herhangi bir antlaşmanın mevcut olmamasından dolayı ortaya çıkmaktadır. Bunun yanı sıra Türkiye, 1985 Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi ve 1983 BMDHS'ne tarafı durumunda olmamıştır. Ulusal mevzuatta ise MEB düzenlemeleri mevcut değildir (Başeren, 2010: 3-27). Sadece karasuları hakkında ulusal mevzuatta düzenlemeler mevcuttur. Söz konusu bağlamda Türkiye'nin bulunduğu en mühim girişim Petrol İşleri Genel Müdürlüğü, Türkiye Petrolleri Anonim Ortakları'na TPO/XVI/A, TPO/XVI/D, TPO/XVI/E ve TPO/XVI/F isimli 4 sahada arama izni ve ruhsat taleplerini 9 Ağustos 2007 tarihli Resmi Gazete ile ilan edişidir. TPO/XVI/A sahası, güneyde Anadolu ile Mısır kıyılarına ve doğuda 32-16-

18 meridyenine dayalı ortay hat noktasına göre çizilen bir Türk kıta sahanlığı ve MEB bölgesini zımni olarak ilan etmiştir (Taşdemir, 2012: 14).

İktisadi menfaatlerinin yanında, Türkiye Akdeniz Havzası'nda politik hâkimiyetini tesis etmeye çabalamaktadır. Türkiye'nin 1,870 km uzunluğundaki en uzun kıyı şeridine haiz olması ve yöredeki pozisyonunu müdafaası, uluslararası hukuk önünde haklılığını ortaya koymaktaki en önemli nedendir. Söz konusu çerçevede, GKRY haricinde Akdeniz'e kıyısı bulunan ülkelerle işbirliğine ve uzlaşıya razı bulunduğunu ifade etmektedir (Yılmaz, 2020: 44).

4.3 Türkiye ve GKRY'nin Doğu Akdeniz Üzerindeki Uyuşmazlık Alanları

Doğu Akdeniz yöresi, kıyıdaş olan ülkelerin tarih boyunca radikal problemler tecrübe ettiği bir coğrafya durumundadır. Bilhassa Filistin-İsrail anlaşmazlığı, Suriye sorunu, Arap Baharı meseleleri, bu problemlerin başlıcalarıdır. Söz konusu problemlere ek olarak Doğu Akdeniz, GKRY ve Türkiye arasındaki anlaşmazlık ve sürtüşmelere de sahne olmuştur. İki aktör arasındaki en mühim ihtilaf, hiç şüphesiz Kıbrıs sorunudur. GKRY ve Türkiye'nin hukuksal bakımdan birbirlerini tanımamış oluşu, problemin çözümlenmesini daha da güçleştirmiştir. Zira söz konusu vaziyet, iki aktörün anlaşmaya yanaşmaları ve diyalog halinde olmalarına mani olmuştur. Kıbrıs meselesinin yanı sıra iki aktör arasında son zamanlarda değişik anlaşmazlıklar da belirmiştir. Doğu Akdeniz hidrokarbon kaynaklarının saptanmasıyla beraber GKRY ve Türkiye arasındaki problemlere yenileri eklenmiştir. Söz konusu problemlerin başında, keşfedilen kaynakların ne şekilde pay edileceği ve Avrupa coğrafyasına nasıl nakledileceği bulunmaktadır. İki aktörün söz konusu durumlarda farklı fikirler benimsemiş olması, problemlerin gitgide daha önemli boyutlara erişmesine neden olmuştur. Söz konusu nedenle çalışmanın bu kısmında GKRY ve Türkiye arasında mevcut anlaşmazlıklardan bahsedilecektir. Bu kapsamda ilk kez Kıbrıs Sorunu'ndan daha evvel ayrıntılı şekilde söz edildiğinden bu başlıkta kısaca değinilecektir. Ayrıca, Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının pay edilmesi meselesi ve GKRY ile Türkiye'nin MEB sahalarına dair beliren anlaşmazlıklara değinilecektir. Nihai olarak, hidrokarbon kaynaklarının Avrupa'ya aktarımı hususunda iki aktörün takip ettiği stratejiler

sonucunda tecrübe edilen problemler bu başlığın diğer önemli tartışmalarını oluşturmaktadır.

4.3.1 Kıbrıs Sorunu

Türkiye ve GKYR arasındaki temel sorun, çalışmanın ilk bölümünde de bahsedildiği üzere, Kıbrıs sorunudur. Kıbrıs sorunu, Türkiye ve GKRY açısından Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının keşfiyle birlikte çok daha karmaşık bir hal almıştır. Adadaki mevcut sorunun üzerine enerji kaynaklarının keşfedilmesi, paylaşım sorununu ortaya çıkarmış, dolayısıyla iki aktör arasındaki sorunlar denizlere de yansımıştır. Kaynaklar üzerinde tek başına söz sahibi olmak isteyen GKRY'ye karşı, Kıbrıslı Türklerin de haklarının olduğunu savunan Türkiye, KKTC'nin yok sayılamayacağını her fırsatta dile getirmiştir. Ancak yine de GKRY, tek taraflı politikalarını sürdürmeye devam etmiştir. Dolayısıyla Kıbrıs meselesi, Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının keşfedilmesiyle birlikte yeni bir boyut kazanmış ve tarafların izledikleri politikalar, sorunu çözmenin ötesinde çok daha zorlaştırmıştır (Orhun, 2017: 48).

Kıbrıs Sorunu, Türkiye bakımından yalnızca Kıbrıs Adası'nda ikamet eden Türk soydaşların güvenli yaşamalarıyla alakalı bir problem olmaktan uzaklaşmıştır. Kıbrıs Adası sorunu, Türk soydaşların güvenliğinin yanı sıra, Türkiye'nin ekonomisi ve güvenliği bakımından değerlendirilmektedir. Doğu Akdeniz ve Kıbrıs ile ilgili uluslararası siyaset Türkiye'yi Kıbrıs hakkında çok kapsamlı düşünmeye yönlendirmiştir (Öztürk, 2003: 76).

Türk ulusal güvenliğinin tesisi bakımından mühim bir yeri bulunan Ada, Türkiye'nin Akdeniz'e açılan tüm çıkış noktalarını kontrol altında tutabilecek pozisyondadır. Ada, Mersin Limanı ve İskenderun Körfezi'nin emniyetini sağlarken, düşman güçlerince ele geçirildiğinde ise tehdit öğesi niteliğine kavuşmaktadır (Tamçelik, 2009: 227).

Tehdit öğesi niteliği yalnızca limanlar için değil, bütün Anadolu coğrafyası için de söz konusudur. Ada, Anadolu'ya yönelik olası bir askeri müdahale gerçekleştirilmesini kolaylaştıracak bir pozisyondadır. Ada'da üs kuracak bir güç, gelişmiş askeri teknolojiler sebebiyle, Türkiye'nin Doğu Akdeniz limanları vasıtasıyla Anadolu topraklarının tümüne saldırıda bulunabilir. Türkiye'nin güneyinden gelebilecek

herhangi bir tehdit unsuruna karşılık Ada, nakliye yolu üzerinde bulunması ve ön cephe hattı oluşturması sebebiyle güvenlik stratejisinde ehemmiyetini daha da arttırmaktadır. Söz konusu sebeple Ada'nın Yunanistan tarafından ilhak edilmesi kabullenilemez olarak yorumlanmış ve Ada, Türkiye'nin kırmızı çizgisi niteliğinde dış politikadaki ehemmiyetini sürdürmüştür (Kesgin, 2015: 227).

Ada'yı yok varsayan bir ülkenin yöresel ve global siyasette etkin olabilmesi imkan dahilinde değildir. Ada, Asya-Afrika, Avrupa-Afrika ve Avrupa-Asya arasındaki stratejik ilişkilere doğrudan etki edebilecek bir pozisyona haizdir. Ortadoğu'ya yönelik bir ok misali konumundaki Ada; Kuzey Afrika, Doğu Akdeniz ve Balkanlar'daki stratejik dengelerin asıl dinamiği durumundadır (Davutoğlu, 2010: 176).

Kıbrıs sorununun, Türkiye'nin aleyhine bir biçimde nihayete ermesi, Türkiye'nin kenar devleti olma niteliğinin yitirilmesine ve kıta içi devlet durumuna evrilmesine yol açacaktır (Tamçelik, 2009: 290-291). Kıbrıs'ın muhtemel bir ilhakı, Türkiye'nin kıyılarından yararlanamamasına ve yörede aktif olmayan bir ülke haline dönüşmesine sebep olur. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'den faydalanabilmesi için Ada'daki Türk mevcudiyetinin muhafazası bir mecburiyettir (Kesgin, 2015: 228).

4.3.2 Enerji Kaynakları Paylaşım Sorunu

Doğu Akdeniz'de tecrübe edilen problemlerin kökenini teşkil eden denizcilik yetki sahalarının (MEB alanları ve kıta sahanlığı) sınırlanması problemi de gerginliğe sebebiyet veren pek çok meseleye yol açmaktadır. Bilhassa GKRY, kimi ülkelerle, KKTC ve Türkiye'nin denizcilik yetki sahalarını ihlal eden anlaşmalar imzalamıştır. Türkiye, söz konusu hukuk dışı anlaşmalara yönelik, haklarını korumak amacıyla önlemler almanın yanında doğal kaynak arama ve sondaj faaliyetleri benzeri somut girişimlerde bulunmaktadır (Altunok, 2021: 83-84).

Doğu Akdeniz bölgesi, yarı açık bir deniz olduğundan ötürü kıyısındaki ülkeler, MEB sahalarını saptarken yukarıda bahsedilen sözleşmeler uyarınca müşterek davranmak ve "hakkaniyet prensibini" göz önünde tutmak durumundadır. Fakat söz konusu vaziyet, yöre ülkelerinin MEB sahalarını saptarken kimi anlaşmazlıklar meydana gelmesine neden olmuştur. Yöre dar bir saha içerisinde bulunduğundan dolayı

ülkelerin MEB sahalarında çakışmalar meydana gelmiştir. Söz konusu bakımdan enerji kaynaklarının tespitiyle birlikte öne çıkan Doğu Akdeniz, kıyıdaş ülkelerin deniz yetki sahalarını saptarken takip ettikleri stratejilerle ihtilaflı bir yer durumuna gelmiştir. Doğu Akdeniz yöresinde bulunan kıyıdaş ülkeler arasındaki anlaşmazlıklar, kaynakların keşfi neticesinde ülkelerin uyguladığı tek yönlü siyasetlerle yeni bir boyuta ulaşmıştır. Bilhassa GKRY ve Türkiye arasındaki asıl mesele olan Kıbrıs sorunu, hidrokarbon kaynaklarının saptanmasıyla derinlik kazanmıştır.

GKRY'nin uluslararası hukukun yarı açık denizler için belirlediği noktaları dikkate almaksızın izlediği siyaset, Kıbrıs sorununun çözümlenmesini epey güçleştirmenin de ötesinde yeni sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Böylece GKRY ve Türkiye arasındaki MEB meselesinin esas kaynağı, Kıbrıs sorunu olmuştur. Söz konusu mesele nedeniyle Türkiye, GKRY'yi diplomatik açıdan tanımaktan imtina etmiş ve Doğu Akdeniz kaynaklarının keşfi ile beraber iki aktör arasındaki anlaşmazlık sahası enerji boyutunu da içerecek biçimde genişleme göstermiştir. Bu kaynakların keşfi, Ada'da yerleşik olan Rumlar ve Türkler arasındaki meselelerin denizlere aksetmesine neden olmuştur. Ada'nın iki paydaşından biri durumundaki GKRY, günümüze değin yörede üç farklı ülkeyle MEB sahalarını saptayan anlaşmalar imzalamıştır. İsrail, Lübnan ve Mısır ile imzalanan söz konusu anlaşmalar, uluslararası hukukun belirlediği "kapalı denizlerdeki yetki sahalarının saptanması, karşılıklı işbirliği ile gerçekleştirilir" kuralıyla uyuşmaktadır. Fakat GKRY, söz konusu anlaşmaları imzalarken Ada'nın öteki paydaşı durumundaki KKTC'yi hiçe saymış ve yalnız başına girişimlerde bulunmuştur. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurucu anlaşmaları uyarınca Türkler ve Rumlar Ada'da eşdeğer statüye sahip olduğundan ötürü kaynaklar üzerinde iki milletin de hakkı mevcuttur. Söz konusu kapsamda KKTC'nin yok varsayılması ve haklarının gaspı, hukuka aykırı bir tutumdur (Şahin, 2020: 59).

Şekil 4.3 İsrail-GKRY sınırlandırma antlaşma sınırlarını gösteren harita

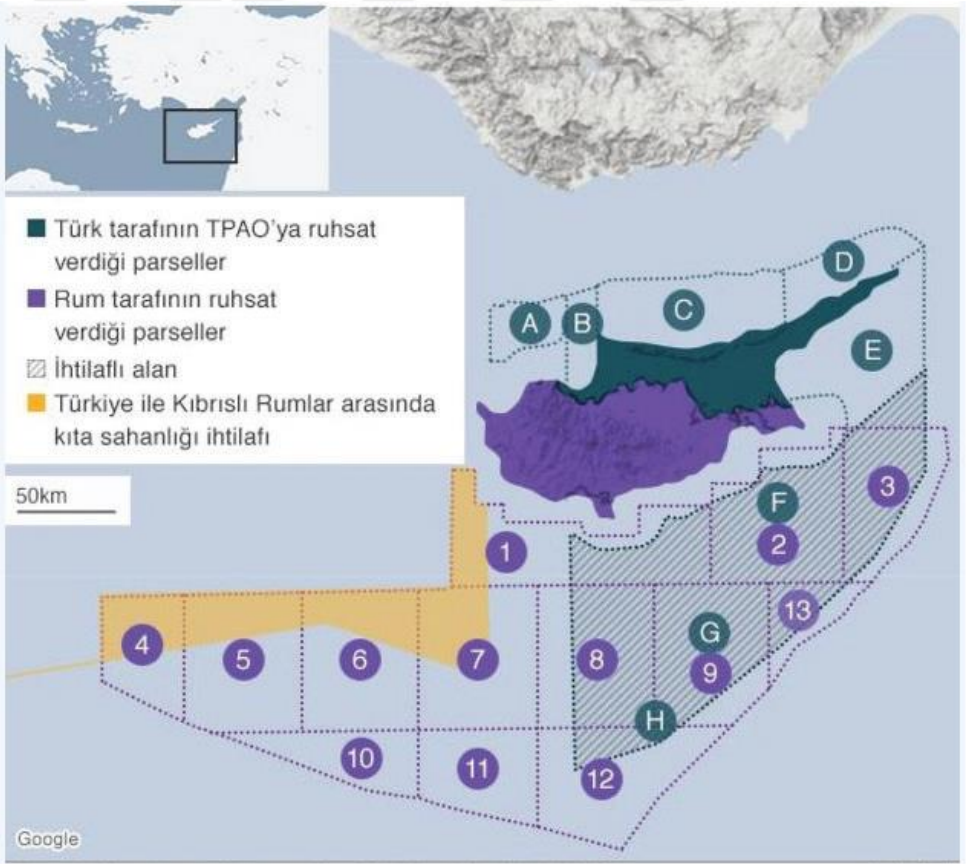
Kaynak: Yaycı, 2012: 27.

Buna ilaveten, KKTC'nin garantörlüğünü üstlenen Türkiye, GKRY'nin imzaladığı anlaşmaları tanımadığını ve uluslararası hukuka ters olduğunu tüm platformlarda paylaşmıştır. GKRY, imzaladığı MEB anlaşmalarıyla birlikte Ada'nın güneyini 13 farklı arama sahasına pay etmiş ve söz konusu sahalarda sondaj faaliyetleri başlatmıştır. Fakat GKRY'nin saptadığı söz konusu sahalar, gerek Türkiye'nin olası MEB sahalarıyla çakışması açısından gerekse de KKTC'nin haklarının ihlali açısından uluslararası hukukun saptadığı kurallara uygun olmamıştır. Buna karşın faaliyetlerini devam ettiren GKRY, saptamış olduğu sahalarda global enerji firmalarıyla işbirliği gerçekleştirerek arama faaliyetlerini başlatmıştır. GKRY'nin tek yönlü faaliyetlerine itiraz eden Türkiye, yörede etkin bir siyaset sürdürerek gerek KKTC'nin gerekse de kendi haklarının gaspına göz yummamıştır. Böylece, Türkiye ile GKRY arasındaki MEB meselesinin esasını, GKRY'nin sürdürdüğü tek yönlü siyaset teşkil etmiştir (Avan, 2020: 94).

GKRY, MEB sahalarını saptarken karşılıklı ülkelerle işbirliği içerisine girmiş olsa dahi, söz konusu anlaşmalar, uluslararası hukuk bakımından geçersizdir. Zira bu anlaşmalar, yalnızca iki aktörün hudutları göz önünde tutularak imzalanmıştır. Yörede yerleşik öteki kıyıdaş ülkelerin hudutları ve hak iddia ettiği sahalar göz önünde tutulmadığından ötürü imzalanan anlaşmalar, uluslararası hukukun işaret ettiği kuralları ihlal etmektedir. Uluslararası hukuk uyarınca iki ülke, MEB sahası saptarken diğer ülkelerin sahalarını da dikkate almalıdır. Fakat GKRY, söz konusu anlaşmaları

imzalarken diğer ülkeleri yok saymıştır. Söz konusu nedenle imzalanan MEB anlaşmaları, Türkiye nazarında hukuka aykırı sayılmıştır (Ece, 2017: 83).

Öte yandan GKRY, Türkiye'nin olası MEB sahalarını hiçe sayarak Yunanistan ile beraber Türkiye'yi Antalya kıyısına hapsetme fikrindedir. Söz konusu kapsamda Yunanistan'ın tezlerini kabul eden GKRY, Türkiye'yi 145.000 km^2 MEB sahasından 41.000 km^2 sahaya hapsetmeyi amaçlamaktadır (Yaycı, 2012: 24). Bu yolla gerek yöredeki kaynaklardan daha fazla faydalanmayı, gerekse de kaynakların Avrupa'ya aktarımında Türkiye'yi oyun dışına çıkarmayı amaçlamaktadır. Böylece GKRY, söz konusu hedefine erişmek amacıyla Türkiye'nin MEB sahalarını ihlal etmektedir. Aşağıdaki şekil 4.4, Türkiye'nin haiz bulunduğu olası MEB sahası ile GKRY'nin saptadığı 13 parselin kesiştiği hususlara yer vermektedir.

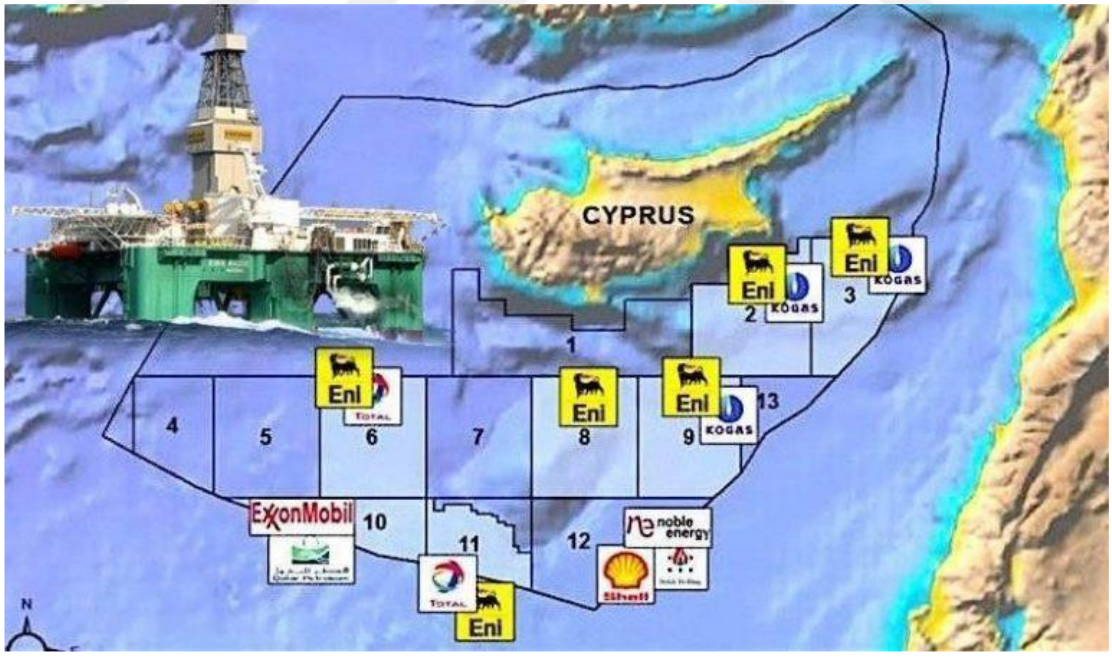
Şekil 4.4 Doğu Akdeniz'deki ihtilaflı parseller

Kaynak: İstikbal ve Boyraz, 2019:73

Şekil 4.4'de görülebildiği üzere Türkiye, GKRY ve KKTC'nin MEB olarak ilan ettikleri sahalarda somut görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Türkiye'nin burada MEB

olarak saptadığı saha neredeyse 145.000 km²'ye denk düşmekteyken, GKRY ve Yunanistan söz konusu sahanın 41.000 km² olduğunu iddia etmektedir (Işıksal ve Örmeci, 2016: 269-270). Böylesi bir tartışmadan ötürü, Rum tarafının kendisine ait olduğunu savunduğu 5 saha (1, 4, 5, 6 ve 7), Türkiye'nin kıta sahanlığı hudutları içerisinde bulunduğundan ötürü söz konusu sahalarda anlaşmazlıklar meydana gelmektedir.

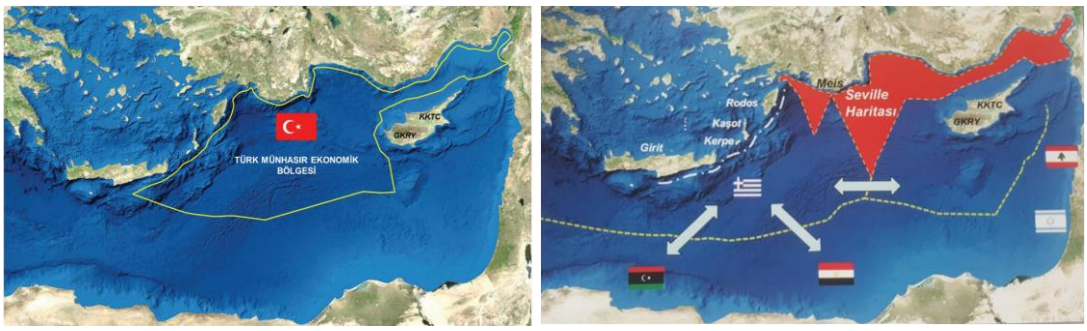
Aşağıdaki haritada ise, hangi parselde hangi enerji şirketinin bulunduğu ve ruhsat verildiği gösterilmektedir. Türkiye'nin Kıta Sahanlığı'nın çakıştığı 6 numaralı parselde İtalya Enerji Şirketi "Eni" ile Fransa Enerji Şirketi "Total" faaliyetlerini sürdürmektedir. KKTC'nin hak talep ettiği alanlar olan 2,3,8,9 numaralı alanlarda, Eni ile Güney Kore Enerji Şirketi "Kogas" yer almaktadır. 12 numaralı parsel alanında ise "Noble Enerji", "Shell", "Delek" yer almakta ve 10 numaralı parsel alanında Amerika Enerji Şirketi "Exxon Mobil" ile "Qatar Petroleum" ve son olarak 11 numaralı parsel alanında ise "Total" ve "Eni" enerji şirketleri faaliyetlerini sürdürmektedir (Aysalar, 2022: 59).

Şekil 4.5 Kıbrıs'ın güneyindeki 13 parselde yer alan petrol şirketleri

Kaynak: Taşçıoğlu, 2018

Söz konusu hususta Rum ve Yunan tarafının bu noktada ileri sürdüğü BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne Türkiye taraf bulunmasa dahi gerçekleştirilen pek çok bilimsel araştırma uyarınca yörede Türkiye'nin MEB ilan etme hakkı mevcuttur (Ece 2017: 86). Söz konusu anlaşmazlıktan dolayı MEB ve kıta sahanlığı hususlarında son zamanlarda yeni krizler meydana gelmiştir. Detaylı ele alındığında Rum tarafının Ada'daki soruna karşın tek yönlü biçimde 13 parsele pay ettiği kimi yörelerin Türkiye'nin ilan ettiği kıta sahanlığı ve KKTC'nin doğalgaz ve petrol arama ruhsatı çıkardığı yörelerle çakışması söz konusu anlaşmazlıkların odağında bulunmaktadır. Bundan dolayı iki taraf (GKRY-Yunanistan ve KKTC-Türkiye) arasında sıklıkla askeri ve diplomatik gerilimler meydana gelmektedir. Somut bir misal olarak, 2018'de GKRY'nin MEB olarak saptadığı 3 no.lu parselde ENI şirketine ait araştırma gemisinin çalışmalarına Türkiye'nin mani olması verilebilir. Sonraları aynı senenin Ekim ayında Türkiye namına Doğu Akdeniz'de faaliyette bulunan Barbaros Hayrettin Paşa sismik arama gemisi, Yunan Deniz Kuvvetleri'ne ait bir firkateynin tacizine uğramıştır. Söz konusu gelişmelerin beraberinde taraflar arasındaki politik gerilim yavaş yavaş askeri boyuta da sirayet etmiştir (İstiklal ve Boyraz, 2019: 73-74). Türkiye, GKRY'nin meşru olmayan bu faaliyetlerini iki sebepten dolayı kabul etmemektedir. Bunlardan birincisi şekil 4.5'de görüldüğü üzere GKRY'nin sözde ruhsat sahalarının Türk ruhsat sahaları ile örtüşmesi, ikincisi ise GKRY Kıbrıs adasında tek taraflı olarak siyaset senaryoları çizmesi ve KKTC devletinin haklarını yok saymasıdır. GKRY, Türkiye'yi Doğu Akdeniz'de Antalya körfezine hapsetmeye çalışmaktadır. Bu durum Avrupa'daki bazı üniversiteler tarafından haritalar çizilerek desteklenmektedir. Ülkemiz Sevilla Üniversitesi'nin çizdiği Şekil 4.6'daki haritada görüldüğü üzere Antalya Körfezi'ne hapsedilmeye çalışılmıştır (Yaycı, 2020: 39-48).

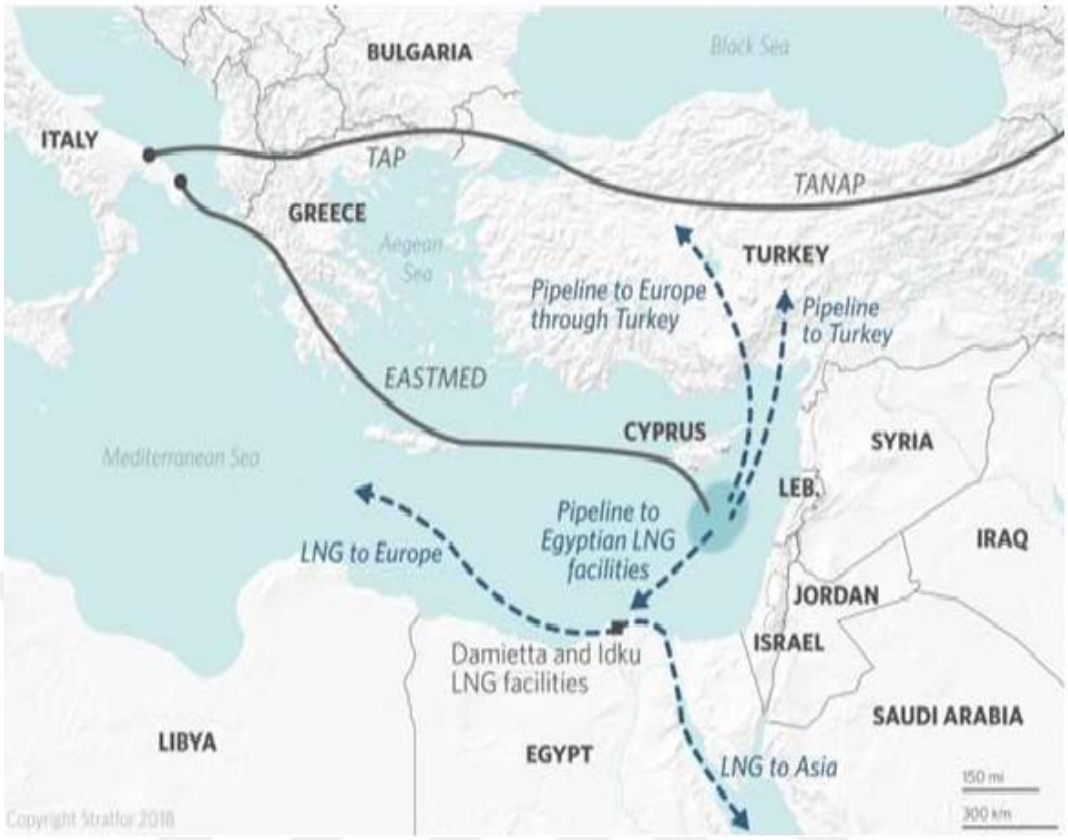
Şekil 4.6. Türk münhasır ekonomik bölgesi ve Sevilla haritasının karşılaştırılması

Kaynak: Yaycı, 2020:61

Tüm bu anlatılanlar göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye ile GKRY arasında yaşanan MEB sorununun çözümünün kolay olmadığı açıktır. Yaşanan MEB krizi, ancak hakça ve adilane paylaşım yoluyla çözülebilecektir. Ancak iki aktörün birbirini diplomatik anlamda tanımıyor olması, sorunun çözümünü zorlaştıran başlıca etkendir. Ayrıca karşılıklı diyalog içerisine giremeyen Türkiye ve GKRY arasındaki MEB sorununu Kıbrıs meselesinden ayrı ele almak doğru değildir. Çünkü iki aktörün enerji konusunda sorunlar yaşamasının temel sebebi, Kıbrıs meselesidir. Dolayısıyla Kıbrıs meselesi çözülmeden enerji sorununun da çözülmesi pek mümkün görülmemektedir (İmamoğlu, 2021: 101).

4.3.3 Enerji Kaynaklarının Transferi Sorunu

GKRY ile Türkiye arasında son zamanlarda gündemde bulunan öteki bir sorun, Doğu Akdeniz hidrokarbon kaynaklarının dünya piyasalarına aktarılması problemidir. Yörede saptanan kaynakların önemli bir miktarı halen çıkarılmamıştır. Fakat şimdiden kaynakların Avrupa coğrafyasına nasıl nakledileceği gündemi yoğun bir biçimde etkilemektedir. Yörede yerleşik pek çok ülkenin ve global enerji şirketlerinin kaynaklar üzerindeki yoğun çalışmaları, kaynakların üretimi ve dünya piyasalarına aktarımı hususunda geniş ölçekli işbirliklerini zorunlu hale getirmektedir. Fakat Doğu Akdeniz'de Türkiye ve GKRY gibi tarihsel meseleleri bulunan ülkelerin sayısının fazlalığı, yörede büyük çaplı iştiraklerin ötesine geçmektedir. O açıdan Doğu Akdeniz coğrafyası, enerji kaynakları üzerinde hak iddia eden kıyıdaş ülkelerin bir arada müşterek bir zeminde buluşmasına mani olan mühim problemlerin bulunduğu bir yöredir. Buna ek olarak, saptanan enerji kaynaklarının dünya piyasalarına aktarımını nasıl gerçekleştirileceği, son zamanlarda kıyıdaş ülkeler arasındaki meselelere ilave edilen bir diğer sorundur. Söz konusu hususta değişik alternatifler gündemde olmuştur. Aşağıdaki şekil 4.7'de, kaynakların dış piyasalara nakli konusunda gündeme taşınan alternatif güzergâhlar gösterilmektedir.

Şekil 4.7 Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının muhtemel ihracat rotaları

Kaynak: İmamoğlu, 2021: 102

Yukarıdaki şekilde görüldüğü gibi, Doğu Akdeniz hidrokarbon kaynaklarının dünya piyasalarına nakledilmesi hususunda 3 alternatif güzergâh gündeme getirilmiştir. Bunlardan ilki ve en bariz olanı, GKRY tarafından desteklenen ve Türkiye'nin devre dışı bırakılmak istendiği "East-Med" projesidir. İkincisi ve en ekonomik olanı, Türkiye üzerinden geçirilecek bir boru hattı yoluyla kaynakların Avrupa'ya nakledilmesi opsiyonudur. Üçüncüsü ise, kaynakların sıvılaştırılarak Mısır'daki LNG tesisleri üzerinden dünya piyasalarına ihraç edilmesidir. İlk 2 opsiyon, GKRY ve Türkiye arasında gerilime neden olmaktadır. GKRY, kaynakların East-Med vasıtasıyla kendi üzerinden Avrupa'ya nakledilmesini amaçlarken, Türkiye opsiyonunun gündeme getirilmesinden tedirginlik duymaktadır. Buna rağmen Türkiye, kaynakların ihraç edilmesi hususunda "Türkiye'nin dahil edilmediği hiçbir projenin gerçekleştirilemeyeceğini" belirterek East-Med projesine itiraz etmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, 2019).

İsrail, keşfettiği doğalgaz rezervlerini işletip, kullanıma hazır duruma getirdikten sonra gerçekleştirilen projelerle doğalgazını Avrupa'ya nakletmek istemektedir. Bölgede öteki aktör konumunda olan GKRY ile beraber çevre ülkelerinden kendisine yakın durumdaki Mısır ve Yunanistan ile söz konusu projeyi hayata geçirme uğraşındadır. 2012'de ilk olarak İsrail; Yunanistan ve GKRY ile bir anlaşma yapmıştır. Söz konusu anlaşmayla İsrail; Kıbrıs açıklarında keşfedilen doğalgazın Yunanistan'a eriştirilmesi planlanmıştır. O sebeple Doğu Akdeniz Boru Hattı Projesi (East-Med) gündeme gelmiş ve yörede projenin gerçekleştirilmesi amacıyla çoklu görüşmelerin ve iştiraklerin önü açılmıştır. Gerçekleştirilen görüşmeler ve toplantıların neticesinde East-Med projesine dair güzergâhların oluşturulduğu ve haritanın çizildiği de ortaya çıkmaktadır. Söz konusu anlaşma, KKTC ve Türkiye'nin ilgisini çekmiş ve Türkiye'nin; GKRY'ni tanımaması ve bölgede stratejik bir aktör olmasını dilemediğinden ötürü rahatsızlık hissetmiştir (Kahraman, 2019: 432).

Doğu Akdeniz Boru Hattı Projesi, teknik ve finansal güçlüklere haiz olmakta ve yöre ülkelerinin söz konusu opsiyonu faaliyete geçirmek amacıyla antlaşmalar imzaladığı görülmektedir. Böylesi bir projenin maliyetli olması hususunda hemfikir olsalar da, yörede daha fazla hidrokarbon rezervlerinin ortaya çıkması durumunda uzun vadeli bir opsiyonu temsil edebileceği tahmin edilmektedir.

Yunanistan'ın, açık denizlerinde gaz keşiflerinin gerçekleşmesi halinde, Girit gaz sahalarından kıtasına her koşulda bir boru hattının inşa edilmesi öngörülmektedir. Böylece East-Med Projesi ile GKRY ve İsrail ile entegre edilen hattın, Yunanistan sahalarında olası bir opsiyon olacağı belirtilmektedir. 200 - 800 metre derinliklerinde inşa edilecek hattın, neredeyse 675 km'lik bir altyapıya haiz olabileceği öngörülmektedir. Projeyi faaliyete geçirmeyi dileyen ülkeler, finansal güçlüklerin altından kalkılabileceğini ve projenin faaliyete geçmesinin faydalı olabileceğini belirtmektedir. Söz konusu hattın Kıbrıs'tan; Girit'e yıllık potansiyeli 28 milyar m^3 olmasıyla, her kilometrede 25 milyon ABD doları maliyeti bulunabileceği öngörülmekte ve böylece de Kıbrıs'tan Girit'e değin uzanan boru hattının tahmini maliyeti ise 20 milyar ABD doları seviyesindedir. Fakat bölgede diğer doğalgaz keşiflerinin mevcut olması ve hat ile yeni faaliyetlerin ve planlamaların devreye

girilmesiyle finansal güçlüklerinin altından kalkılabileceği tahmin edilmektedir (Tagliapietra ve Mattei, 2013: 20-21).

Şekil 4.8 East Med Projesi (Doğu Akdeniz Boru Hattı Projesi)

Kaynak: Tiryakioğlu, 2016

Doğu Akdeniz hidrokarbon kaynaklarının Avrupa'ya nakledilmesi hususunda East-Med projesinin önündeki güçlüklere yönelik en ekonomik, en güvenli ve en akılcı güzergâh, Türkiye rotası olarak durmaktadır. Gerek projenin mesafesinin East-Med hattından daha kısa olması, gerek denizaltına döşenecek bağlantının çok uzun olmaması, gerekse de öteki alternatiflere kıyasla maliyetinin çok daha düşük olması projenin uygulanmasını kolaylaştıran başlıca faktörlerdir. Söz konusu kapsamda Türkiye güzergâhı için tahmin edilen rota ve mesafeler şöyledir:

- Leviathan ve Tamar sahalarını içeren ve Kıbrıs'a değin uzanan denizaltından döşenmesi tasarlanan hattın uzunluğu neredeyse 200 km,

- Kıbrıs'ın güneyi ile kuzeyini birbirine bağlayacak olan ve kara bağlantısıyla döşenmesi tasarlanan boru hattının uzunluğu neredeyse 60 km,

- Kıbrıs'ın kuzeyinden itibaren Mersin'e değin denizaltından döşenmesi tasarlanan boru hattının uzunluğu neredeyse 200 km,

- Mersin'den itibaren Eskişehir'de konumlanmış doğalgaz dağıtım merkezine değin ilerleyen ve kara bağlantısıyla döşenmesi tasarlanan boru hattının uzunluğu neredeyse 450 km,

- Eskişehir'e aktarılan kaynakların TANAP boru hattıyla birleşerek Avrupa coğrafyasına eriştirilmesi tasarlanmaktadır (Kavaz, 2021: 27).

Söz konusu kapsamda bu güzergâh için, toplamda neredeyse 910 km'lik bir hattın inşa edilmesi gereklidir. Böylece Türkiye rotası, East-Med rotasına kıyasla çok daha kısadır (Hava, 2020: 688). İlaveten, hattın yalnızca 400 km'lik bir kısmının denizaltından döşenecek olması ve kalan bölümünün kara bağlantılı olması hattın yapımını çok daha kolaylaştırmaktadır. Ayrıca, boru hattı inşasını takiben enerji ihraç bedellerinin de ilave edilmesiyle birlikte yüklenilecek maliyetler ele alındığında Türkiye rotası, Avrupa için en ekonomik ve en makul opsiyondur. Fakat her ne kadar Avrupa bakımından Türkiye rotası en akılcı opsiyon olsa dahi, söz konusu opsiyonun önünde de bazı maniler mevcuttur. Bu bağlamda Türkiye'nin gerek İsrail ile dış politikada zaman zaman tırmanan krizler ve projenin GKRY üzerinden ilerleyecek oluşu, gerekse de AB'nin Türkiye ile yaşadığı bazı politik problemler Türkiye opsiyonunun seçimini güçleştirmektedir. Çünkü projenin uygulanabilmesi amacıyla Türkiye'nin gerek İsrail ile, gerek GKRY ile, gerekse de AB ile anlaşmaya varması zorunludur. Fakat Türkiye'nin GKRY'yi tanımıyor oluşu, bunun gerçekleşmesinin önündeki en önemli bariyerdir. Öte yandan Türkiye'nin GKRY ile uzlaşıya varması, GKRY'nin Ada üzerindeki statüsünün meşruiyetini mümkün kılacaktır. Diğer taraftan mesele hakkında görüş belirten Cumhurbaşkanı Erdoğan: "Güney Kıbrıs dışında, herkesle aynı masaya oturabiliriz" biçiminde bir açıklama yaparak GKRY ile böyle bir diplomatik girişimde bulunulamayacağını açık bir şekilde belirtmiştir (Karakış, 2020). Öbür yandan GKRY de Türkiye opsiyonuna itiraz ederek Türkiye'nin Doğu Akdeniz yöresinde daha etkili bir pozisyona ulaşmasına mani olmayı dilemektedir. Diğer taraftan, Türkiye bakımından söz konusu projenin uygulanması, mühim kazanımları mümkün kılacaktır. Çağımızda zaten Azerbaycan ve Rus doğalgazını Avrupa coğrafyasına nakleden bir ülke konumundaki Türkiye, Doğu Akdeniz kaynakları için de söz konusu vazifeyi yüklenerek enerji geçiş merkezi haline gelme

amacını sürdürmek ve söz konusu pozisyonunu pekiştirmeyi arzu etmektedir (Ercan ve Kılınç, 2020: 25).

4.4 Türkiye-Libya Münhasır Ekonomik Bölge Sınırlandırılması

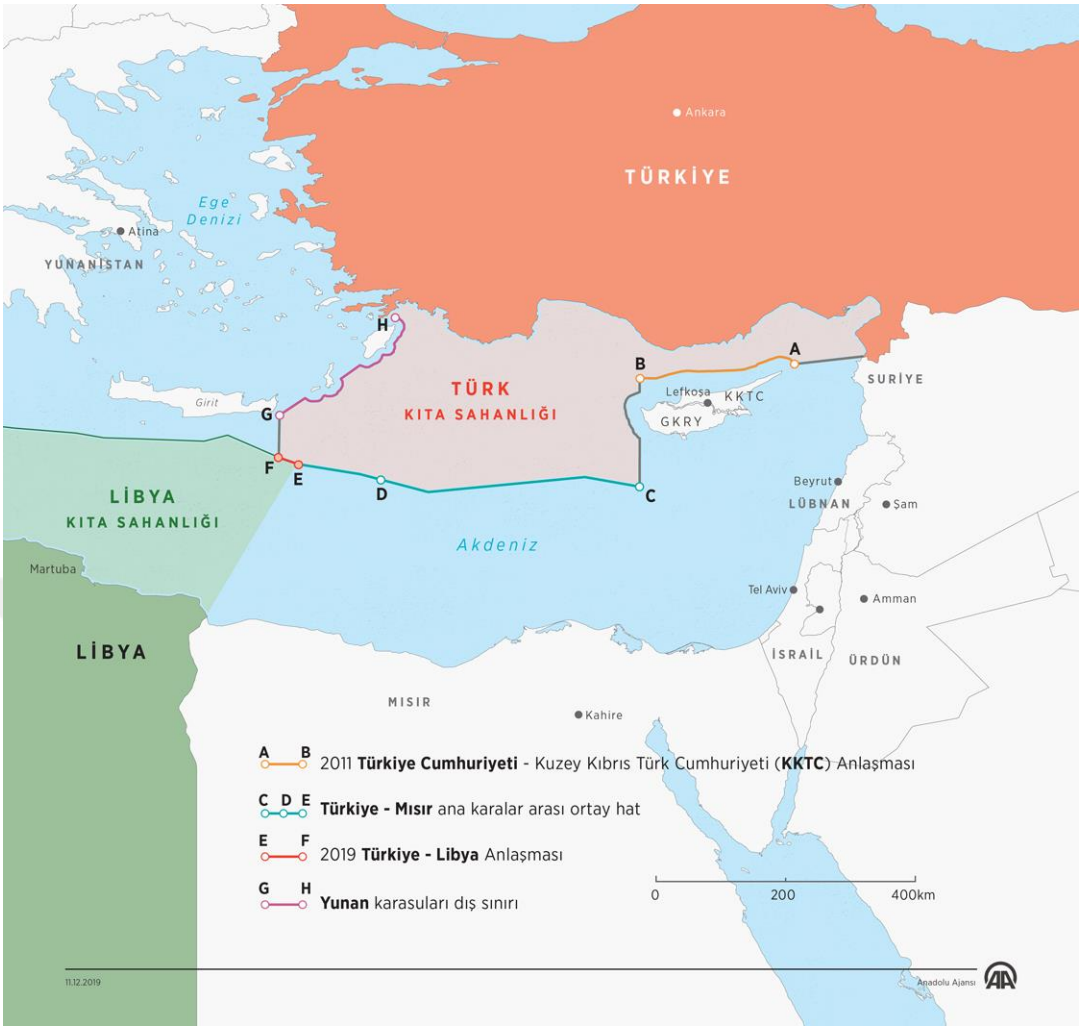
Türkiye, Doğu Akdeniz Bölgesi'nde öteki ülkelerin etki sahasına dahil olmamak ve iradesini ortaya koymak amacıyla, yörede iyi münasebetler devam ettirdiği ülkelerle deniz yetki sahalarının kısıtlanması anlaşması imzalamıştır. 2011'de Kıbrıs ile imzaladığı deniz yetki sahalarının kısıtlama anlaşmasını takiben, Kasım 2019'da doğalgaz ve petrol üretiminde Kuzey Afrika Bölgesi'nde başlıca ülkelerden birisi olan Libya ile deniz yetki sahalarının kısıtlanması anlaşması imzalamıştır.

Türkiye'nin söz konusu girişimi öteki ülkelerin ilgisini çekmiştir. Yörede öteki ülkeler kendi aralarında imzaladıkları antlaşmalar ve ileriye yönelik planları, Türkiye'nin; Libya ile imzaladığı anlaşmayla duraklamıştır. Nitekim Türkiye'nin; Libya Hükümeti ile imzaladığı anlaşma ve kıta sahanlığı sahalarının saptanması uluslararası hukuka ters düşmemekle beraber akılcı bir girişim olarak tanımlanmaktadır. Zira Türkiye'nin 2004'te BM'ne raporladığı kıta sahanlığı sahası ile Libya ile imzaladığı anlaşmanın hukuki bakımdan bir problem teşkil etmeyeceği ifade edilmektedir. Söz konusu girişimle Türkiye'nin eşitlik prensibi, coğrafi avantaj ve hakkaniyet bağlamında yörede öteki ülkelerle de görüşmelere niyetli olduğunu belirtmiştir. Söz konusu anlaşma ile Yunanistan'ın; Girit'ten Meis'e değin olan yöre ile GKRY ve Mısır ile imzalanan anlaşmanın hukuki tabanı güçsüzleşmiştir (Tuna, 2020: 81).

Türkiye; Libya ile ilişkilerini iyi devam ettirmek ve Doğu Akdeniz'deki çıkarlarına sahip çıkmak için, Libya'nın meşru siyasi iktidarını açıktan iktisadi, politik ve askeri bağlamda desteklemiştir. Türkiye'nin; Doğu Akdeniz'de doğalgaz ve petrol kazanımları hayata geçirilebildiğinde, hidrokarbonlar açısından varlıklı olan bir ülke ile anlaşma imzalaması kendi lehine iyi üstünlükler sağlamaktadır. Bununla beraber jeopolitik bakımdan, kazanımları olduğu da anlaşılmaktadır. Söz konusu istikamette Türkiye'nin bu siyasetiyle, yöredeki kaynakların kontrol edilmesi ve Dünya'nın etkin bir biçimde yararlanılan ticaret yollarının dağıtımı hususunda rekabet durumundaki ülkeler açısından mühim bir girişimdir.

Türkiye'nin; Deveboynu Burnu'ndan ve Libya'nın, Mısır hududundan başlayarak Derne'ye değin uzanan kıyıları karşılıklıdır. Libya ve Türkiye'nin deniz yetki sahalarını kısıtlamasının, Afrika Kıtası ve Anadolu sahilleri arasında ortay hat baz alınarak gerçekleştirilmesi her iki ülkenin doğal hakkıdır. Söz konusu durum iki ülkenin de menfaatine hizmet etmektedir. Libya'nın; Türkiye haricinde farklı bir ülke ile benzer bir anlaşmaya varması dezavantaj olarak algılanabileceğinden, Türkiye ile deniz yetkileri kısıtlaması anlaşması imzalaması daha akılcı bir seçenek olmaktadır. Libya'nın; Yunanistan yerine Türkiye ile anlaşma imzalaması, 16.700 km² daha fazla bir sahaya haiz olmasını mümkün kılmıştır. Söz konusu durum GKRY ile Yunanistan'ın deniz yetki sahaları anlaşması imzalaması gibi bir olanağı da yok etmiştir. Yörenin ilgisini cezbeden söz konusu durum, öteki ülkelerin ileriye dönük projelerine de tesir etmiştir. Seville Haritaları ve East-Med projelerinin gerçekleşme olasılıkları azalmış ve Türkiye söz konusu girişimiyle yörede mevcudiyetini pekiştirmiştir (Yaycı, 2020: 47-48).

GKRY lideri Nikos Anastasiadis, Türkiye'nin yörede daha dinamik bir biçimde yayılmacı bir siyaset izlediğini, Libya ile imzaladığı Deniz Yetkilendirme Anlaşması'nın Uluslararası Deniz Hukuku prensiplerini ve kurallarını çiğnediğini dile getirmiştir. Rum Lider Yunan Nea Gazetesi'nde, yöredeki gelişmeler ve Türkiye'nin tavrıyla ilgili şu açıklamayı yapmıştır: "Türkiye, şantaj yöntemiyle uluslararası hukuku kendi yorumuyla dayatmaya çabalıyor". Ayrıca "Doğu Akdeniz'de sıcak bir çatışma olur mu?" sorusuna ise; Rum Lider "gerilimi yatıştırmak için uğraşıyoruz" söylemlerinde bulunmuş ve yöre için fikirlerini dile getirmiştir (Hürriyet, 2021). Rum Lideri'nin söz konusu söylemlerine rağmen, Libya ve Türkiye'nin karşılıklı sahilleri ve Dışişleri Bakanlığı tarafından belirtilen E-F ortay hattı baz alınarak imzalanan anlaşma, BM tarafından onaylanmıştır. 11 Aralık 2019 tarihinde BM'e sunulan, Türkiye-Libya Anlaşması'nın onay metninde "BM Sözleşmesi'nin 102. maddesi esas alınarak anlaşmanın, BM Genel Sekreterliği tarafından sekreterliğe kaydedildiğini onaylar." Türkiye ve Libya Anlaşması'nın BM tarafından onay tarihi ise 30 Eylül 2020'dir. Söz konusu durumda uluslararası hukuka ters herhangi bir ihlal olmaksızın anlaşmanın geçerliliği belirtilmiştir (BBC, 2020). Türkiye'nin; Libya ile imzaladığı anlaşmaya ait harita aşağıda gösterilmektedir.

Şekil 4.9 Türkiye ve Libya anlaşmasının harita üzerinde görünümü

Kaynak: Acer 2020b.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Kıbrıs, geçmişten günümüze kadar uzanan köklü bir geçmişe sahip bir sorunlu alanı temsil etmektedir. Osmanlı-Rus savaşından sonra değişen güç dengeleri nedeniyle Osmanlı Devleti'nin İngiltere'ye para karşılığı kiraya verdiği Kıbrıs adası, Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na katıldığı sırada İngiltere tarafından ilhak edilmiş, dönemin koşulları çerçevesinde Lozan anlaşması ile Kıbrıs'ta İngiliz egemenliği resmen tanınmıştır. 1960 yılına kadar İngiliz egemenliği altına çeşitli sorunların yaşandığı Kıbrıs'ta Rum ve Türkler birlikte Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kurmuşlardır. Ancak Rumlar adada Türkleri istememişler ve çeşitli şiddet eylemleri gerçekleştirerek Kıbrıs'ta Türkleri çok küçük bir alana sıkıştırarak yaşamalarına neden olmuşlardır. Yaşananlar karşısında yapılan tüm barışçıl girişimler sonuçsuz kalınca 1974 yılında Türkiye tarafından Kıbrıs'a karşı barış harekâtı düzenlenmiş ve Kıbrıs, Güney ve Kuzey Kıbrıs olarak ikiye bölünmüştür. Ancak KKTC'yi Türkiye dışında tanıyan ülke olmamış, uluslararası platformda GKRY kendisini adanın tek yetkilisi ve yönetimi olarak görmüş, Türkleri yok saymıştır.

Güney ve Kuzey Kıbrıs arasında yaşanan sorunlara yönelik pek çok girişimde bulunulmuş olsa da bu konuda en önemli girişim BM genel sekreteri Annan'ın ortaya koyduğu plan olmuştur. Kıbrıs'ta iki tarafın birlikte yönetime katılması ve eşit haklara sahip olmasını öne süren plan GKYR ve KKTC'de referanduma sunulmuş, Türk tarafının çoğunlukla evet dediği referandum, Rum tarafının çoğunluğunun hayır demesiyle sonuçsuz kalmıştır. Bu durum bir nevi çözümsüzlüğe neden olan tarafın kim olduğunu uluslararası topluma kanıt niteliğinde olmuştur. Türkiye ve KKTC'nin yıllardır savunduğu federal yapıda iki toplumun yaşamasına ilişkin politikalar, Annan planının Rumlar tarafından reddedilmesiyle beraber, iki egemen toplum ve iki eşit devlet tezine dönüşmesini sağlamıştır. Bunun anlamı, federal yapıda tek devlet çözümünün imkânsız hale gelmesidir.

Devam eden süreçte Türkiye'nin diplomatik alanda çözüm arayışları ve AB'ye girme çabaları sonuçsuz kalırken, GKYR AB tarafından üyeliğe kabul edilmiştir. AB'nin bu tavrı, 1960 yılındaki Kıbrıs Cumhuriyeti'nin anayasasına ve insan haklarına aykırı

olup AB'nin Türkiye'ye yaklaşımının da bir göstergesidir. GKRY'nin uluslararası topluma verdiği mesaj, Türklerin adada yok hükmünde olduğu, tüm adanın tek temsilcisinin GKRY olduğudur. Türk ordusunu işgalci olarak niteleyen GKRY, Türk askeri varlığının adadan tamamen çekilmesini istemektedir.

Kıbrıs sorunu bu çerçevede gelişirken 2000'li yıllarda Doğu Akdeniz'de hidrokarbon kaynaklarının keşfedilmesi, dikkatlerin bu bölgeye çekilmesini sağlamıştır. 21. yy'da değişen dengeler çerçevesinde enerji kaynaklarına sahip olmak, güvenli rotalardan dağıtımını sağlamak ülkeler arasındaki en önemli rekabet konusu ve güç mücadelesinin yoğun yaşandığı bir alan haline gelmiştir. Doğu Akdeniz'e kıyısı olan ülkelerin yanında, bölgedeki güç mücadelesinden çıkar sağlamak ve enerji kaynaklarından fayda sağlamak isteyen Rusya, AB, ABD ve Çin arasında da rekabet söz konusudur.

Akdeniz bölgesi jeopolitik konumu ile birlikte uluslararası ticaretin gelişimi için önemli bir coğrafi ortam sunmaktadır. Süveyş Kanalı bölgesel ticareti olumlu etkilemekte bu durum Doğu Akdeniz'i ülkelerin daha çok ilgi gösterdiği bir deniz alanı haline getirmiştir. Merkezi konumdaki bu alan ticari faaliyetler açısından en vazgeçilmez deniz alanlarından biridir ve dünya ticaretine yön vermek isteyen ülkelerin yönetmek istediği bir alandır. Bu bağlamda Türkiye coğrafi yapısı gereği bu bölgede aktif bir politika benimseyen bir ülkedir.

Tüm deniz alanlarında olduğu gibi Doğu Akdeniz'deki alanlarında da Türkiye güvenliğini sağlamaya çalışmaktadır. Türkiye'nin bölgedeki petrol ve gaz arama girişimleri bölgedeki ve bölge dışındaki tüm aktörlerin dikkatini çekmektedir. Doğu Akdeniz, jeostratejik konumu nedeniyle hidrokarbon enerji kaynaklarının keşfi ile bölge ülkeleri için daha sıcak bir konuma dönüşmüştür. Özellikle Kıbrıs, İsrail ve Mısır kıyılarında doğalgaz rezervlerinin keşfedilmesi, zaten sorunlu bir alan olan Doğu Akdeniz'de yeni sorunların yaşanmasına neden olmuştur. Bu ülkelere kıyasla enerji keşfinde nispeten geç kalan Türkiye gibi ülkelerin artan enerji talepleri ve bunları karşılayacak yeterli kaynağa sahip olmamaları bölgesel gerilimleri daha da artırmaktadır. Buna ek olarak, Kıbrıs Rum yönetimi ile KKTC arasındaki sorunların karadan denize kaymasına yol açan farklı gelişmeler enerjiyi, Doğu Akdeniz'deki

sorunların merkezine taşımıştır. Bölgede hiçbir ülke güç dengesinin kendi aleyhine işlemesini istememektedir. Bölge ülkelerinin artan nüfuslarının ve gelişen ekonomilerinin enerji talebinin karşılanması ve bölgedeki varlıklarının devamlılığının sağlanması en önemli önceliklerindendir. Bu durum Doğu Akdeniz'deki yaşanan mücadelenin daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır.

Bölgedeki iç talebi karşılamak için hidrokarbon enerji kaynaklarının araştırılması, çıkarılması, işletilmesi ve nihai ihracatı veya kullanımı bir dizi zorluğu beraberinde getirmektedir. Bu zorluklardan ilki ve belki de en önemlisi, diğer kıyı devletlerinin rızası olmadan deniz yetki sınırlandırma anlaşmaları ve lisanslama faaliyetleridir. Zira bu sınırlandırma anlaşmalarının çoğu bölgesel üstünlük, orantılılık, kapatmama, özellikle adil dağıtım ilkesini ihlal etmektedir. Doğal olarak bundan zarar gören Türkiye ve KKTC rahatsızlık duyarak tepki göstermektedir.

İkincisi ise üretilen enerjinin hangi güzergâh veya güzergâhlardan ihraç edileceğidir. Bu durum ülkelerin birbirlerinin görüşlerine karşı çıkmalarına neden olmuştur. Çünkü her ülke Doğu Akdeniz'in enerji kaynaklarını kullanarak bölgesel bir enerji merkezi olma çabası içindedir. Bununla birlikte, seçilecek her çıkış yolunun kendi avantajları ve dezavantajları vardır. Ancak Türkiye'de bu konuda ikinci olarak T.C. bütçesinden hidrokarbon yataklarına ulaşım ve çıkarım teknolojilerine yatırım ayrılması ve bu enerji alanında uluslararası enerji markaları ile işbirliği ve akitleri başlatılırsa, aktif siyaset izleyerek, bölgenin enerji kaynaklarını kendi üzerinden geçirilmesini sağlarsa stratejik açıdan bir üstünlük kazanacaktır. Hem Doğu Akdeniz'deki enerjinin akışını kontrol etmiş olacak hem de bu durum Kıbrıs sorununun çözümünde koz olarak kullanabilecektir.

Kıbrıs adasının çevresindeki sularda petrol ve gaz kaynaklarının bulunması, Kıbrıs sorununu yeni bir siyasi ve ekonomik çıkmaza sokmuştur. Kıbrıs Rum yönetiminin tek taraflı olarak sondaj faaliyetlerine başlaması üzerine Türkiye, kendi ve KKTC'nin haklarını korumak için söz konusu bloğa sismik araştırma gemileri göndermiştir. Kıbrıs adasının hidrokarbon kaynak zenginliğinin tek taraflı olarak işletilmesi, uluslararası piyasaya sunulması ve elde edilen gelirin KKTC'de yaşayanlarla paylaşılmaması ayrı bir konu gibi görünse de, KKTC için önemli olan eşit haklara

sahip olan iki ayrı ülke olarak kabul edilmektir. Ayrıca bu hususta yapılan sismik araştırmaların geleceğe yönelik istikrarı, yatırım teminatı, değişmez politikalar olarak uygulanması gerekmektedir.

Doğu Akdeniz ülkelerinin farklı dış politikalarına rağmen hepsi bölgenin enerji kaynaklarından yararlanmaya ve bu yönde fayda sağlamaya çalışmaktadır. Bu nedenle bölgeye komşu ülkeler hidrokarbon kaynaklarından en iyi şekilde yararlanmak için politikalarını bu doğrultuda oluşturmakta ve uygulamaya çalışmaktadır. Bu kapsamda Güney Kıbrıs'ta Rum yönetimi; Yunanistan, Mısır ve İsrail ile ilişkilerini geliştirmektedir.

Türkiye ise GKYR ve Yunanistan'ın bu hamlelerine kayıtsız kalmamış, Doğu Akdeniz'e kıyısı olan bir diğer ülke olan Libya ile yapıcı ilişkiler geliştirerek ve münhasır ekonomik bölge anlaşması imzalayarak, bu yönde güçlü adımlar atmıştır. Ancak bu anlaşma zaman etkin yönetilemediği için Libya'da meclis onayından geçirilememiş, iyi bir proje olmasına rağmen takibi kadük kalmıştır. Yakın gelecekte siyaset kurumunun mevcut konuyu ciddiyetle takibi ilgili ülkelere göz ardı edilemeyecek derecede büyük bir yarar sağlayacaktır.

Türkiye siyasi anlamda karışıklıklarla mücadele eden Doğu Akdeniz'de aktif politika ve diplomasisi yürüterek KKTC ve Türkiye'nin haklarını güvence altına alması gerektiği önerilmektedir. Öncelikle sorun yaşadığı ülkelerle sorunların adım adım çözülmesi ve ilgili diğer kıyıdaş devletlerin çabalarıyla her taraf için kazançlı anlaşmalar yapılması akılcı gözükmektedir. Böylelikle Doğu Akdeniz'in sahip olduğu bu zenginlikten tüm paydaşlar hakkaniyetli bir şekilde faydalanmış olacaktır. Bu nedenle, bu zenginliği yönetmenin birincil aracı çatışma değil, diplomasi olmalıdır. Türkiye'nin, her zaman olduğu gibi, uluslararası hukuk kurallarına uymaya devam etmesi ve bölgedeki deniz yetkileri sorununun çözümüne gerekli katkıları yapması onun dış politik çıkarlarına uygundur. KKTC ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ulusal çıkarlarına zarar vermeye yönelik girişimlerin önüne geçmek için Türkiye'nin bölgedeki haklarına saygı gösterilmelidir. Türkiye'nin bugüne kadar uluslararası hukuktan kaynaklanan hakları birçok platformda savunulmuştur. İhtilaflı sahalarda

petrol ve gaz arama faaliyetlerine gereken tepki de gösterilerek, yasa dışı girişimlerin önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Kıbrıs sorununun çözümü, petrol ve gaz kaynak yönetimi ve enerji iletim güzergâhından bağımsız düşünülemeyecek bir konu haline gelmiştir. Petrol ve gaz rezervlerinin keşfi bir anlamda Kıbrıs sorununu karmaşık ve çok boyutlu hale getirmektedir. Bugün gelinen noktada Türkiye'nin adadaki varlığının korunması ve keşfedilen doğalgaz rezervlerinin ortak kullanımı KKTC ve Türkiye'ye stratejik değerde bir fırsat sunmaktadır. Birincisi, Kıbrıs adası Türkiye'nin ulusal güvenliği için hayati öneme sahiptir. Jeostratejik açıdan Kıbrıs adası, Orta Doğu ve Doğu Akdeniz'deki olası krizlere müdahale etme imkânı sunan ve aynı zamanda Türkiye'nin güney kıyılarını da güvence altına alan İskenderun Körfezi'nin yakınında olması bölgede tespit edilen petrol ve gaz kaynaklarının aranması ve geliştirilmesi konusunda ortak bir çözüme ulaşılması, Kıbrıs'ta kalıcı bir siyasi çözümün kapısını aralayacak ve hem Kıbrıslı Türklerin hem de Türkiye'nin çıkarlarını güvence altına alacaktır.

Kıbrıs'ın fiilen bölünmesi statüko olarak belirsizlik oluştursa da insanların hayatını kaybettiği olayları engellemiştir. Tarihsel süreç iki toplumun birlikte yaşamasının olası olmadığını göstermiştir. Hidrokarbon kaynaklarının bulunması ise Kıbrıs'ta oluşan fiili durumun devam etmesini mümkün kılmamaktadır. Hidrokarbon kaynaklarının bölüşümü aynı zamanda Kıbrıs sorununun seyrini de etkilemektedir. KKTC ile GKRY arasında enerji bölgelerini bölüştürmek aynı zamanda KKTC yönetiminin de fiilen kabul edilmesi anlamını taşımaktadır. Şu an için sadece Türkiye tarafından tanınan KKTC'nin uluslararası camia tarafından da tanınması hem Türkiye'nin ve KKTC'nin elini rahatlatacak hem de Rum kesiminin tüm adayı temsil ettiği iddiasının önüne geçilmiş olacaktır. Konuyla ilgili Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 20 Eylül 2022 tarihinde BM 77. Genel Kurul konuşmasında uluslararası toplumu KKTC'yi tanıma daveti büyük önem arz etmiştir. Fakat bu hususta izlenecek politikanın enerji istikametinde süreklilik ve aklıselim tutumdan uzaklaşmayarak ciddiyetle takibi önem arz etmektedir. Ayrıca 1974'ten beri yıllarca bölgede enerji konusu gündeme gelmeden çözüm için ciddi bir yol alamamışken, şimdi bu alana eklenen enerji kaynakları üzerine çok hassasiyetle, uluslararası hukuka uygun hükümlerin çerçevesinde politika sürdürmek gerekmektedir. Aksi hali Akdeniz'de iki

devletli Kıbrıs çözüm konusu ve Yunanistan ile Türkiye arasındaki sorunlar çok denklemli bir boyut alarak, uzun yıllar devam edeceği de sözkonusu ihtimaller arasındadır. Uluslararası toplumun KKTC'yi tanıması demek, Kıbrıs sorununun bölünme ile çözülmüş olması anlamına gelmektedir. Enerji rezervlerinin paylaşımı meselesinin de Kıbrıs'ın fiilen ikiye ayrılması gibi bir süreç sonucunda nihayete varması muhtemel bir durum olarak değerlendirilebilir.

Ayrıca GKRY, Türkiye'yi ve Türkleri yok saydığı, kendisini adanın tek sahibi olarak gördüğü sürece, Kıbrıs sorunu çözülemez niteliktedir. Çözümsüzlüğün ve eşitsizliğin olduğu yerde hidrokarbon zenginliğinin paylaşılmasına yönelik her türlü girişim sonuçsuz kalacaktır. Bu süreçte diğer kıyıdaş ülkeler ve küresel güçlerle etkili diplomasi geliştirerek Türkiye, Rumların ve Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'de Türkiye'yi yalnızlaştırmaya yönelik politikalarını sonuçsuz bırakabilir ve uluslararası alanda Rumlar'a ve Yunanistan'a baskı yapılmasını sağlayarak Kıbrıs sorununun KKTC ve Türkiye lehine çözümlenmesine yönelik ilerleme kaydedebilir. Önemli nokta olarak bilinmelidir ki KKTC, GKYR ve enerji alanlarının çözümünde sonunda Yunanistan ile masaya oturarak çözmek zorunda kalınabileceği göz önünde bulundurulmalı ve dostluk politikası her zaman canlı tutulmalıdır.

- Sonuç olarak KKTC Türkiye açısından önem arz etmektedir ve uluslararası alanda tanınmasına yönelik diplomatik çabalar sürdürülerek Kıbrıslı Türklerin haklarının aranmasına ve korunmasına devam edilmelidir.

- Doğu Akdeniz'de kıyıları bulunan diğer ülkelerle olumlu ilişkiler geliştirilmeli, tarihten gelen dostluk ve kardeşlik ilişkileri pekiştirilerek, GKYR ve Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'deki Türkiye'yi dar alana sıkıştırma planları boşa çıkarılmalıdır.

- Doğu Akdeniz'de Türkiye kendi münhasır bölgesini ilan ederek, deniz yetki alanlarının sınırlarını belirlemelidir.

- Özellikle Mısır ve İsrail ile ilişkilerini geliştirerek, Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'de Türkiye'yi sınırlandırma çabalarını boşa çıkarmalıdır.

- İsrail'le geliştirilecek ilişkiler çerçevesinde İsrail'in Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon kaynaklarının çıkarılması ve işletilmesi noktasında daha aktif politika izlemeli ve İsrail'in enerji kaynaklarının Avrupa'ya ulaştırılması konusunda da Türkiye'nin en doğru ve rasyonel seçenek olduğu konusunda ikna edilmelidir.

- Türkiye Lübnan ile de yeni bir diyalog süreci başlatmalı ve bu olumlu diyaloğu enerji alanında da sürdürmeye yönelik stratejiler geliştirmelidir.

- Diğer taraftan kıyıdaş diğer bir ülke olan Suriye ile Türkiye ilişkilerini normalleştirmelidir.

- Türkiye, özellikle AB menşeli uluslararası enerji şirketleri ile görüşmeler yaparak, Türkiye'den enerji kaynaklarının AB'ye transferinin daha uygun maliyetli ve avantajlı bir seçenek olduğuna ikna edilerek ve anlaşmalar yapılarak, bölgedeki konumunu güçlendirmelidir.

- Kıbrıs sorununun çözülmesi için diplomatik çaba ve girişimler devam etmelidir. Son olarak Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan'ın BM Genel Kurulu'nda KKTC'nin tanınmasına yönelik girişiminin olumlu sonuç vermesi, sorunun çözümüne katkı sağlayacaktır.

- Doğu Akdeniz'de hidrokarbon kaynakları aramaya yönelik Türkiye'nin sondaj faaliyetleri devam etmeli, bölgedeki hakları hiçbir ülkenin ihlal etmesine olanak verilmemelidir.

- Doğu Akdeniz hidrokarbon kaynaklarının Avrupa ülkelerine ulaştırılması noktasında Türkiye aktif diplomasi izlemeli, bölge ülkeleri ile işbirliğini güçlendirerek, Doğu Akdeniz ile Avrupa arasındaki en doğru seçeneğin Türkiye üzerinden geçecek boru hatlarının olduğu konusunda uluslararası kamuoyunu aydınlatacak ve destek sağlayacak strateji izlemelidir.

- Türkiye Doğu Akdeniz'e kıyıdaş olan başta Mısır, İsrail ve Suriye ile ilişkilerini normalleştirerek, GKYR ile sınırı olmayan bu ülkeler ile izleyeceği strateji ile GKYR'yi Doğu Akdeniz'de baskı altına alabilecek bir politika izleyebilir.

- Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de uyguladığı etkili politikalar ve yapacağı işbirliklerinin hem bölgedeki konumunu güçlendireceği, hem de Kıbrıs sorununun Türkiye ve KKTC lehine çözüme kavuşturulmasına katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

KAYNAKLAR

Acar, I. & Yılmaz, M. (2018, Ekim 3-6). *Doğu Akdeniz kıta sahanlığı sorunsalı üzerinden doğalgaz paylaşımı.* Tücaum 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu, Ankara, Türkiye.

Acer, Y. (2020a). Doğu Akdeniz'de Yunanistan-Mısır sınırı antlaşması ve Türkiye. *Adalet Dergisi*, 65, 13–26.

Acer, Y. (2020b). Türkiye-Libya deniz sınırı antlaşması'nın Birleşmiş Milletler tarafından tescilinin önemi.[Çevrim-içi: https://www.setav.org/perspektif-turkiye-libya-deniz-siniri-antlasmasinin-birlesmis-milletler-tarafindan-tescilinin-onemi/], Erişim tarihi: 2 Ekim 2022.

Acun, F. (2019). Modern Türkiye'nin dış politikası. Şimşek, A. (Eds.), *Modern Türkiye Tarihi* (ss 212 – 256). Pegem Akademi.

Ak, G. (2013). Kıbrıs adası çevresindeki deniz dibi hidrokarbon zenginliklerinin adadaki sorunun çözümüne muhtemel etkileri. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, 1*, (Kıbrıs Özel Sayısı-I), 333-338.

Akçay, B. (2015). Kıbrıs sorununun çözüm sürecinde beklentiler. *Kıbrıs sorununun çözüm sürecinde beklentiler.* Avrupa Birliği Küresel Araştırmalar Derneği (ABKAD) Yayın.

Akengin, H. & Yaşar, A. (2018). Suriye'nin jeopolitik konumu bağlamında Suriye-Rusya ilişkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *3*(32), 159–200.

Akın, İ. (2019). *Süveyş Kanalı geçiş rejimi*. Çomak, H. & Şeker, Ş, B.(Eds.), Akdeniz Jeopolitiği, (ss.304-315). Nobel Yayıncılık.

Aksoy, M. (2016). Doğu Akdeniz enerji rekabeti. *İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (İnsamer),* 23.

Aljazeera Türk (2016). *Doğu Akdeniz gazı için ilk adım.* [Çevrim-içi: http://www.aljazeera.com.tr/haber/dogu-akdeniz-gazi-icin-ilk-adim], Erişim tarihi: 12 Ağustos 2022.

Altunok, V. (2021). *Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki enerji stratejileri bağlamında Kıbrıs Adası'nın jeopolitiğinin önemi*. [Yüksek Lisans Tezi]. Kapadokya Üniversitesi.

Anadolu Ajansı (2017). *Küresel doğalgaz tüketimi 2022'de 4 trilyon metreküp olacak*. [Çevrim-içi: https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/kuresel-dogalgaz-tuketimi-2022de-4-trilyon-metrekup-olacak-/860269], Erişim Tarihi: 18 Ekim 2022.

Anadolu Ajansı (2020). *Cumhurbaşkanı Erdoğan: Biz nasıl kimsenin toprağına göz dikmiyorsak, bize ait olanlardan da taviz vermeyeceğiz. [Çevrim-içi:* https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/cumhurbaskani-erdogan-biz-nasil-kimsenin-topragina-goz-dikmiyorsak-bize-ait-olanlardan-da-taviz-vermeyecegiz/1953549], Erişim tarihi: 12 Ağustos 2022.

Arıdemir, H. & Allı, Ç. (2019). Doğu Akdeniz bölgesindeki münhasır ekonomik bölge tartışmalarının analizi. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi, 4*(10), 188-202.

Arslan, M.İ. (2020). *52 yıldır çözülemeyen düğüm: Kıbrıs meselesi.* [Çevrim-içi: https://www.aa.com.tr/tr/dunya/52-yildir-cozulemeyen-dugum-kibris-meselesi/2014857], Erişim tarihi: 2 Ekim 2022.

Avan, E. A. (2020). Doğu Akdeniz deniz yetki alanları sorunu: Türkiye'nin politikası ve AB'nin yaklaşımı. *Avrasya Etüdleri*, 91-118.

Avcı, R. (2021b). Doğu Akdeniz'de enerji kaynakları keşfedilmesinin Kıbrıs meselesine etkileri ve Türkiye'nin tavrı. *Working Paper Series, 2(*2), 75-87.

Avcı, R. (2021a) *Doğu Akdeniz'de enerji kaynakları keşfedilmesinin Kıbrıs meselesine etkileri ve Türkiye*. [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Ticaret Üniversitesi.

Aysalar, A. (2022). *Türkiye'nin Doğu Akdeniz politikası*. [Yüksek Lisans Tezi]. Yalova Üniversitesi.

Balıkçıoğlu, E. (2016). Kıbrıs müzakerelerinde taksim tartışmaları (1956–1959). *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi,* (1),30-61.

Bassoussy, E.A. (2019. East Mediterranean gas: a new arena for international rivalry. *Review of Economics and Political Science, 3*(2),70-87 https://doi.org/10.1108/REPS-07-2018-005

Başer, V. (2011). Türkiye için deniz kadastrosu kavramının gelişimi. *7.Kıyı Mühendisliği Sempozyum Bildiriler Kitabı.* TMMOB Yayını.

Başeren, S. (2010). *Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanları uyuşmazlığı.* Stratejik Araştırmalar Uygulama ve Araştırmalar Merkezi.

Batıbay, D. (2020). *Doğu Akdeniz'de düğüme doğru mu çözüme doğru mu*?. [Çevrim-içi: https://fikirturu.com/jeo-strateji/dogu-akdenizde-dugume-dogru-mu-cozume-dogru-mu/]. Erişim tarihi: 15 Eylül 2022.

Bayraç, H.N. (2009). Küresel enerji politikaları ve Türkiye: petrol ve doğalgaz kaynakları açısından bir karşılaştırma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10(1), 115-142.*

BBC, (2020). *Doğu Akdeniz: BM'nin Türkiye- Libya deniz yetki alanları anlaşması'nı kayda geçirmesi ne anlama geliyor?* [Çevrim-içi: https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54390418], Erişim tarihi: 15 Ekim 2022.

BMDHS (1982). *Birleşmiş Milletler deniz hukuku sözleşmesi (Türkçe metin).* [Çevrim-içi: http://www.turkishgreek.org/kuetuephane/item/153-unclos-turkish Erişim tarihi], 15 Eylül 2022.

Botaş (2021). *2018 yılı sektör raporu.* [Çevrim-içi: https://www.botas.gov.tr/ docs/raporlar/tur/sektorap_2016.Pdf], Erişim tarihi: 2 Ekim 2022.

Bozkurt, A. 2013. Türkiye'nin Libya olaylarında izlediği politikayı realizmin insan doğası. Güç ahlak tanımları üzerinden açıklamak. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *4*(7),1-23.

Brzezinski, Z. (2005). *Tercih: küresel hakimiyet mi? küresel liderlik mi? (Çev. Cem Küçük)*. İnkılap Kitabevi.

Budak, Ö. (2006). *Türkiye'nin dünya ülkeleri açısından jeopolitik önemi ve Avrasya'daki yeri.* Bilgi Yayınları.

Can, Ş. (2014). *Kurtarılmış ada Kıbrıs 1974 Barış harekâtı*. Akademisyen Kitabevi.

Cankara, Y. (2016). Doğu Akdeniz'in artan petropolitik önemi ve Türkiye'nin Kuzey Kıbrıs siyaseti. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 47, 18-35.

Cankut, A. (2021). Rumların akritas soykırım planları ve Kıbrıs'ta çözümsüzlüğün başlangıcı. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi, 8* (19),71-87

Copeaux, É. & Mauss-Copeaux, C. (2009). *Taksim!: Bölünmüş Kıbrıs, 1964-2005*. İletişim.

Çalık Orhun, F. (2017). Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının Kıbrıs sorununa muhtemel etkileri. *Vakanüvis - Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, 2(*2),36-54. DOI: 10.24186/vakanuvis.351418

Çelik, H. & Çetinoğlu, H. (2019). *Akdeniz'e kıyıdaş ülkeler arasında kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge sorunları.* Çomak, H. & Şeker, Ş, B. (Eds.), Akdeniz Jeopolitiği. (ss1251–1263). Nobel Yayıncılık.

Çetin, Ş. (2020). *Türkiye- Libya deniz yetki alanları antlaşması Doğıu Akdeniz'de dengeleri değiştirdi. [Çevrim-içi:* www.aa.com.tr: https://www.aa.com.tr/tr/dunya//2057661], Erişim tarihi: 15 Eylül 2022.

Çitlioğlu, E., Kansu, Z.N. & Okşan Okur, A. (2017). *Doğu Akdeniz*. Cinius Yayınları

Çolak, Y. (2019). Doğu Akdeniz'den Basra'ya krizler ve düzen. *III. Uluslararası güvenlik sempozyumu raporu.* Polis Akademisi Yayınları.

Dağlıoğlu, E. & C. (2014). *Gazze'nin kendine özgü jeopolitik konumundan ötürü bu bir soykırımdır.* [Çevrim-içi: https://www.agos.com.tr/tr/yazi/7663/ gazzenin-kendine-ozgu-jeopolitik-konumundan-oturu-bu-bir-soykirimdir], Erişim tarihi: 15 Eylül 2022.

Davutoğlu, A. (2010). *Stratejik derinlik* (42. bs.). Küre Yayınları .

Demir, N. (2005). Avrupa Birliği Türkiye ilişkilerinde Kıbrıs sorunu. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 15*(1), 347-367.

Demirel, E. (2016). *Türkiye Ve Yunanistan'ın tezleri ışığında Kıbrıs sorunu*. [Yüksek Lisans Tezi]. Pamukkale Üniversitesi.

Denizli, C. (2022). *Doğu Akdeniz hidrokarbon kaynakları üzerine jeopolitik bir değerlendirme.* [Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.

Doğan, H.H. (2004). Kıbrıs'ın kiraya verilmesi: tarihsel süreci ve Türk dış politikası gündemine yeniden taşınması. İ. Kalaycı (Ed.) *Kıbrıs ve Geleceği: Ekonomi-politik bir tartışma,* (ss.359-380). Nobel Yayınları.

Duman, S. (2019). Doğu Akdeniz'de emperyal girişimler ve Türkiye. *Karadeniz, 213-230.*

Eastern Mediterranean Region, (2013). *U.S Energy ınformation administration.* [Çevrim-içi: https://www.eia.gov/international/analysis/regions-of-interest/ Eastern_ Mediterranean], Erişim tarihi: 2 Ekim 2022.

Ece, N.J. (2017). Doğu Akdeniz'de münhasır ekonomik bölge: sınırlandırma anlaşmaları, paydaşlar ve stratejiler. *Journal of Eta Maritime Science, 5*(1).

EIA, Çin (2020). *China international energy data and analysis*. [Çevrim-içi: https://www.eia.gov/international/content/analysis/countries_long/China/china.pdf], Erişim tarihi: 15 Eylül 2022.

EIA, Rusya (2017). *Country Analysis Brief: Russia*. [Çevrim-içi: https://www.eia.gov/beta/international/analysis_includes/countries_long/Russia/russia.pdf], Erişim tarihi: 15 Eylül 2022.

EİA, Kıbrıs (2014). [Çevrim-içi: https://www.eia.gov/international/overview/country/CYP], Erişim tarihi: 15 Eylül 2022.

EPDK (2019). *Doğal Gaz Piyasası 2018 Yılı Sektör Raporu.*

ENI (2017). *Eni begins producing from Zohr, the largest ever discovery of gas in the Mediterranean Sea, [*Çevrim-içi: https://www.eni.com/en-IT/media/press-release/2017/12/eni-begins-producing-from-zohr-the-largest-ever-discovery-of-gas-in-the-mediterranean-sea.html#:~:text=Natural%20resources-,Eni%20begins%20producing%20from%20Zohr%2C%20the%20largest%20ever%20discovery,gas%20in%20the%20Mediterranean%20Seatext=San%20Donato%20Milanese%20(Milan)%2C,two%20and%20a%20half%20years], Erişim tarihi: 15 Eylül 2022.

EPDK, Doğalgaz piyasası 2019 *Yılı sektör raporu.* (Erişim Tarihi:10. 12.2021)

Ercan, M. & Kılınç, M.C. (2020). Bölgesel ve küresel aktörlerin Ortadoğu merkezli Doğu Akdeniz politikaları, Kıbrıs çatışması ve Libya mutabakatı. *Anadolu Strateji Dergisi, 2*(2), 15-28.

Erçakıca, M. (2021). Doğu Akdeniz'de yaşanan güncel gelişmelerin Kıbrıs sorunu ve uluslararası deniz hukuku çerçevesinde değerlendirilmesi. *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 16*(1), 301-334.

Erdoğan, H. (2016). Kıbrıs meselesinin Türkiye Avrupa Birliği ilişkilerine etkileri. *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, 135-161.

Erhan, Z. & Özçelik, S. (2019). İngiltere egemen askeri üslerinin Akdeniz'deki deniz yetki alanlarına etkisi. Çomak, H. & Şeker, Ş, B. (Eds.), *Akdeniz jeopolitiği* (1), 1282–1290. Nobel Yayıncılık.

EUROGAS (2015). *Statistical report* [Çevrim-içi: https://eurogas.org/website/flipbooks/ statistical-report-2015/mobile/index.html#p=1], Erişim tarihi: 15 Eylül 2022.

Euronews, (2021). *Türkiye dördüncü sondaj gemisini Norveç'ten almaya hazırlanıyor*. Euronews, [Çevrim-içi: https://tr.euronews.com/2021/02/10/turkiye-dorduncu-sondaj-gemisini-norvec-ten-almaya-haz-rlan-yor], Erişim tarihi: 15 Eylül 2022.

Eurostat, (2019a). *Eurostat, imports of natural gas by partner country*, [Çevrim-içi: https://appsso.eurostat.ec.

europa.eu/nui/show.do?dataset=nrg_ti_gaslang=en%20/], Erişim tarihi: 10 Ekim 2019

Eurostat, (2019b). Eurostat, Imports of Oil And Petroleum Products By Partner Country https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=nrg_ti_oillang=en / Erişim tarihi: 15 Eylül 2022.

Faram, M.D. (2019). *Why the US Navy has 10 ships, 130 aircraft and 9,000 personnel in the Mediterranean.* NavyTimes, [Çevrim-içi: https://www.navytimes.com/news/your-navy/2019/04/24/why-the-us-navy-has-10-ships-130-us-aircraft-and-9000-personnel-in-the-mediterranean/], Erişim tarihi: 15 Eylül 2022.

Fırat, M. (1997). *1960-71 arası Türk dış politikası ve Kıbrıs sorunu*.1. Siyasal Kitap Evi.

Furuncu, Y., Kavaz, İ. & Özdemir, Z. B. (2018). 2018'de Enerji. *Academia,* 1–24.

Güler, H. (2020). *Türkiye – KKTC İlişkileri: Kıbrıs barış harekâtı ve Doğu Akdeniz politikası.* [Yüksek Lisans Tezi]. İnönü Üniversitesi.

Güntay, V. (2015). Uluslararası ilişkiler bağlamında güvenlik algısı ve siber güvenlik; Akdeniz, Karadeniz ve Avrupa bölgeleri üzerine bir değerlendirme, *The Journal Of Academic Social Science Studies, 37,* 477-489.

Gür, H. (2019). Stratejik kavşak noktası olan Doğu Akdeniz'de yürütülen enerji politikaları ve Türkiye. *International Social Sciences Studies Journal, 5*(30), 655-663.

Gürdeniz, C. (2013). *Hedefteki donanma.* Kırmızı Kedi Yay.

Gürdeniz, C. (2020). *Mavi Vatan'ın güney cephesi*. Doğu Akdeniz (Baskı 2). Pankuş Yayınları.

Gürel, Ş.S. (2020). *Kıbrıs tarihi 1878-1960: kolonyalizm ulusçuluk ve uluslararası politika.* İmge Yayınları.

Hava, T.H. (2020). Doğu Akdeniz'deki doğal gaz rezervlerinin ekonomik ve güvenlik boyutuyla Türkiye açısından değerlendirmesi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi, 16*(35), 675–706,https://doi.org/10.17752/guvenlikstrtj.80702

Henderson, S. (2013). *Natural gas export optıons for ısrael and cyprus. the German Marshall fund of the united states mediterranean paper series,* [Çevrim-içi: https://www.gmfus.org/publications/natural-gas-export-options-israel-and-cyprus], Erişim tarihi: 15 Eylül 2022.

IEA, (2017). World energy outlook 2017. IEA, Paris [Çevrim-içi: https://www.iea.org/reports/world-energy-outlook-2017], Erişim tarihi: 25 Ağustos l 2022.

Işıksal, H. &Örmeci, O. (2016). Türkiye-Güney Kıbrıs Rum Yönetimi İlişkileri: Geçmişin Prangaları Arasında Gelecek Arayışları. *Mavi Elma: Türkiye-Avrupa ilişkileri.* (ss. 257-274). Gazi Yayınevi.

İmamoğlu, M.F. (2021). *Türkiye ve Güney Kıbrıs Rum yönetimi'nin Doğu Akdeniz enerji politikalarının neorealist perspektiften karşılaştırmalı analizi: Kıbrıs ekseninde çatışma alanları*. [Yüksek Lisans Tezi]. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.

İstikbal, D. & Boyraz, H.M. (2019). Doğu Akdeniz enerji kaynaklarına ekonomi-politik bir yaklaşım. *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*, *3*(5), 69-86.

İşeri, E. & Bartan, A.Ç. (2019). Turkey's geostrategic vision and energy concerns in the eastern mediterranean security architecture: a view from Ankara. *the new geopolitics Of The Eastern Mediterranean: Trilateral Partnerships And Regional Security*, 111-124.

İTÜ (2023). *Petrol, doğal gaz ve jeotermal enerji hakkında merak edilenler.* [Çevrim-içi: https://web.itu.edu.tr/~yamanlar/faq_t/#:~:text=Do%C4%9Fal%20gaz%2C%20%C3%A7o%C4%9Funlukla%20C1%2DC5,gaz%C4%B1n%20yakla%C5%9F%C4%B1k%20olarak%20bile%C5%9Fimleri%20verilmektedir], Erişim tarihi: 5 Şubat 2023.

Kahraman, Ö.F. (2019). Doğu Akdeniz enerji sarmalını İsrail enerji politikaları penceresinden değerlendirmek. *Ortadoğu Etütleri, 11*(2), 420-438.

Kahveci, H. (2014). *Doğu Akdeniz'de jeopolitik dengeler ve Kıbrıs'ın hidrokarbon macerası, yaşam ve stratejik kaynaklar açısından Kıbrıs*. Gazeteciler Cemiyeti Yayını.

Kalelioğlu, D.O. (2008). Türk Yunan ilişkileri ve megali idea. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 105-123.

Karaçin, B. (2012). Doğu Akdeniz'de siyasi dengeleri değiştirecek yeni bir denklem mi oluşuyor. *Analiz Dergisi*, (21), 10-11.

Karagöl, E.T. (2018). *Enerjide dışa bağımlılığı azaltmak için neler yapılmalı*. Yeni Şafak, 15 Mart 2018.

Karagöl, E.T. & Özdemir, B.Z. (2017). *Türkiye'nin enerji ticaret merkezi olmasında Doğu Akdeniz'in rolü*. SETA.

Karakasis, V.P. (2014). The energy security question in the eastern mediterranean: understanding the recent tensions (Part 1). *Project Lead On The Cyprus Issue Project At Bridging Europe Paper* No: 7, [Çevrim-içi: https://scholarlypublications.universiteitleiden.nl/access/item%3A2857007/view], Erişim tarihi: 15 Eylül 2022.

Karbuz, S. (2019). *Doğu Akdeniz'de ne kadar doğal gaz var?* Bilkent Üniversitesi Enerji Politikaları Araştırma Merkezi. Bilkent Enerji Notları.

Kasım, K. (2004). *Kıbrıs Sorunu ve Doğu Akdeniz"de güvenlik, uluslararası güvenlik sorunları.* ASAM

Kasım, K, (2007). Soğuk savaş dönemi sonrası Kıbrıs sorunu. *Gazi Akademik Bakış, 1*(1), 57-72.

Kavaz, İ. (2019). Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin stratejisi. *Kriter Siyaset Toplum ve Ekonomi Dergisi*, *4*(38)

Kavaz, İ. (2021). Doğu Akdeniz'deki enerji rekabeti üzerine bir değerlendirme. *TYB Akademi, 11*(31), 26-47.

Kaya, İ. S. (2016). *Uluslararası deniz hukuku çerçevesinde Doğu Akdeniz'deki petrol ve doğal gaz kaynakları*. Adalet Yayınevi.

Kaya, Ş. (2007). *Uluslararası deniz hukuku kapsamında Doğu Akdeniz sorunları*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınları.

Kedikli U. & Deniz, T. (2015). Enerji kaynakları mücadelesinde Doğu Akdeniz havzası ve deniz yetki alanları uyuşmazlığı. *Alternatif Siyaset, 7*(3), 399- 424.

Kedikli, U., Çalağan, Ö. (2017). Enerji alanında bir rekabet sahası olarak Doğu Akdeniz'in önemi. *Sosyal Bilimler Metinleri,* (1), 120-138.

Keser, U. & Ak, G. (2018). Kıbrıs sorunu ve deniz hukuku bağlamında Doğu Akdeniz'de yapılması gerekenler. *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi, 1*(2), 95-107.

Keser, U. (2006). Kıbrıs'ın stratejik önemi bağlamında adada askeri faaliyetler ve ilgili tarafların askeri gücü. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, *2*(3), 115 – 117.

Kesgin, S. (2015). *Küresel ve bölgesel perspektiften Doğu Akdeniz güvenliği.* [Doktora Tezi]. Karadeniz Teknik Üniversitesi.

Kılıçoğlu Cihangir, Ç. (2016). Modern Yunanistan'ın karanlık çağı: Albaylar cuntası: 1967-1974. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl*, *4*, 518-539.

Kırdar, S. &Ratip, M. (2013). *Anastasiades'in seçilmesi Kıbrıs'ta çözüm için bir fırsat olabilir*. Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Değerlendirme Notu, İstanbul.

Kırklıdökme, U. (2014, Eylül 23-24). Enerji köprüsü ülke olma yolunda Yunanistan'ın politikası. *Uluslararası Enerji Ve Güvenlik Kongresi*. Kocaeli, Türkiye.

Kısacık, S. & Erenler, F. (2019). Doğu Akdeniz güvenlik algılamaları bağlamında, kalıcı yapılandırılmış işbirliği savunma anlaşması. *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, *2*(1), 51–76.

KKTC Mahkemeleri (2015). [Çevrim-içi: http://www.Mahkemeler.Net/Cgi-Bin/Elektroks.Aspx], Erişim tarihi: 2 Ekim 2022.

Klare, M.T., (2017). The changing geopolitics of oil and gas. Timothy C. Lehmann (Eds.). *The Geopolitics of Global Energy: The New Cost of Plenty*. Lynee Rienner Publisher.

Kocakılıç, G. (2021). Kıbrıs meselesinin genel seyri. *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, *3*(1), 57-70.

Kökyay, F. (2021). Güney Kıbrıs Rum yönetimi'nin Akdeniz Enerji politikası. *Liberal Düşünce Dergisi, 26(101), 143-168*. DOI: 10.36484/liberal.866714

Kuran, S. (2009). *Uluslararası deniz hukuku*. Türkmen Yayınları.

Loizides, N. (2011). Contested migration and settler politics in Cyprus. *Political Geography, 30(7), 391–401*. Https://Doi.Org/10.1016/J.Polgeo.2011.08.004.

Mackinder, H. (2005). *Kara egemenliği teorisi.* Ankara: Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) İstihbarat Okulu Komutanlığı, Stratejik İstihbarat Ders Notları.

Maksudoğlu, M. (1994). Dayı. *İslam ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı

Mearsheimer, J.J. (2009). Reckless states and realism. *International Relations, 23*(2), 241-253.

Mekhdiev, E.T. (2018). Influenceof eastern mediterranean gas discoveries on european energy security. *Atlantis Press, Advances in Social Science, Education and Humanities Research, 290,* 517-520.

Metcalf, G.E. (2014). The economics of energy security. *The Annual Review of Resource Economics, 6,155-174.*

Naaz, F. (2012).Role of national interest. R. Basu (Eds.). *International Politics Concepts, Theories and Issues* (pp.52-70). Sage Publications:

Nincic, M. (1999). The national ınterest and ıts ınterpretation. *Cambridge University Press, 61*(1), 29-55.

Nuechterlein, D.E. (1976). National ınterests and foreign policy:a conceptual framework for analys is and decision-making. *British Journal of International Studies, 2*(3), 246-266.

Ocakoğlu, N. (2009). Gaz Hidratlar ve önemi: Türkiye çevresi denizlerde gaz hidrat ve sığ gaz aramaları. *İstanbul Yerbilimleri Dergisi*, *22*(1), 29-47.

Oceans, Law Of The Sea United Nations (2020). *Divison for oceans affairs.* [Çevrim-içi: https://Www.Un.Org/Depts/Los/Convention_Agreements/Convention_Overview_Convention.Htm.], Erişim Tarihi: 23 Ekim 2020.

Olçar, K. (2010). Uluslararası çatışmaların enerji politik analizi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, *6*(11), 93-127.

Ongur, H.Ö. (2010). Kimlik, uluslararası ilişkilerde kuram yapımı ve 11 eylül 2001 olayları. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9*(17), 135-163.

Orhun, F. Ç. (2017). Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının kıbrıs sorununa muhtemel etkileri. *Vakanüvis -Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, *2*(2), 36-54.

Önder, M. & Akıncı, N. (2019, Nisan 18-20). Doğu Akdeniz'de petrol ve doğalgaz aramalarının bölge enerji ve güvenlik politikalarına etkisi, *13.Uluslararası Kamu Yönetimi Sempozyumu.* Gaziantep, Türkiye.

Örnek, S. & Mızrak, B. (2015). Bir güvenlik sorunu olarak kıbrıs'ın enerji kaynakları ve uluslararası aktörlerin politikaları. *Bilge Strateji, 8*(15), 13-32.

Özdemir, Ç. (2020). The united states-backed containment of turken in the eastern mediterranean. *Insight Turkey*, *22*(2), 111-126.

Özekin, M.K.(2020). Doğu Akdeniz'de değişen enerji jeopolitiği ve Türkiye. *Güvenlik Stratejileri Dergisi, 16*(33), 1-51. DOI: 10.17752/guvenlikstrtj.719964

Özer, Ç. (2021). *Hazar bölgesi'nde enerji mücadelesi ve Türkiye*. [Doktora Tezi]. Kocaeli Üniversitesi.

Özersay, K. (2013). 11 eylül olayı ertesinde ak parti dönemi: Kıbrıs Konusu. Baskın, O. (Eds.). *Türk dış politikası: kurtuluş savaşından bugüne olgular, belgeler, yorumlar* Cilt 3 (ss.632-690). İletişim Yayınları.

Özersay, K. (2013). *Kıbrıs konusu*. Türk dış politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar. 3, 2001-2012.

Özgen, C. (2013). Doğu Akdeniz'de enerji güvenliğine yönelik bir girişim: Akdeniz Kalkanı Harekâtı. *Akademik Orta Doğu*, *8*(1), 104.

Özgen, C. (2017). *Doğu Akdeniz'de deniz ve enerji güvenliği*. İstanbul: Türk Asya Strateji Araştırma Merkezi.

Özgür, H. K. (2017). Eastern mediterranean hydrocarbons: regional potential, challenges ahead, and the hydrocarbon-ization of the Cyprus problem. *Perceptions*, *22*(2-3), 31-56.

Özkan, A. (2012, Ekim 1-2). Doğu Akdeniz'de münhasır ekonomik bölge'nin sınırlandırılması uyuşmazlığı, *II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu*. Kahramanmaraş, Türkiye.

Öztopal, K.M. & Yiğittepe, L. (2020). Türkiye'nin enerji güvenliği bağlamında doğu Akdeniz'de enerji rekabeti. *Akademik Bakış Dergisi*, 259–272.

Öztürk, O. (2003). *Stratejik açıdan Doğu Akdeniz ve Kıbrıs*. Altınküre Yayınları.

Pazarcı, H. (2017). *Uluslararası hukuk*. Gözden Geçirilmiş 16. Baskı. Turhan Kitabevi Yayınları.

Platan, P. & Teal, J. (2001). Comparative geopolitics – a geopolitical analysis of Egypt. *Spring, 2,* 1–7.

Prontera, A., Mariusz R. (2017). Energy security in the eastern mediterranean, *Middle East Policy*, *24*(3), 145-162.

Sandıklı, A. (2010). Yeni kıbrıs stratejisini tanıma. *Jeopolitik, Ekonomi-Politik Ve Sosyo-Kültürel Araştırmalar Dergisi*, *2*(2),1-23.

Savcı, M. (2021). Türkiye'nin Kıbrıs politikasında Amerikan etkisi: Kıbrıs Barış Harekâtı örneği. *Harp Tarihi Dergisi*, 3, 1-42.

Saynur Derman, G. & Kurban, V. (2017). Kıbrıs sorununun Türk dış politikasına etkisi ve ABD-SSCB İle İlişkiler. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, 16* (33) , 455-484.

SETA (2016). *Türkiye'nin enerjide merkez olma arayışı*. Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı.

Shaffer, B. (2011). Israel-new natural gas producer in the mediterranean. *Energy policy*, *39*(9), 5379–5387. Https://Doi.Org/10.1016/J.Enpol.2011.05.026.

Sol, (2014). *Rusya ile Filistin'den gaz anlaşması mı*. [Çevrim-içi: https://haber.sol.org.tr/dunyadan/rusya-ile-filistinden-gaz-anlasmasi-mi-haberi-95376], Erişim tarihi: 15 Eylül 2022.

Sönmez, İ. & Özdağ, S. (2020). Marksizm ve ulusların kendi kaderini tayin hakkı. *Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi, 2* (2) , 98-111

Sürmelioğlu Parlar, D. (2022). Doğu Akdeniz enerji rekabetinde Libya. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi, 12*(23), 87-111.

Şafak, E. (2019). *Doğu Akdeniz'de enerji bağlamında değişen dengeler*. Yakın Doğu Enstitüsü Yayınları.

Şahin, A. (2006). *Türkiye'nin sürdürülebilir kalkınma hedefleri içerisinde enerjinin yeri ve önemi*. İstanbul: Tasam Yayınları.

Şahin, C. (2009). Suriye, Ortadoğu'da bir Akdeniz ülkesi. *İslâm Ansiklopedisi. Ankara:* Türkiye Diyanet Vakfı.

Şahin, İ. (2020). Türkiye-Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti kıta sahanlığı anlaşması. *Adalet Dergisi*, *65,* 51–70.

Şahin, İ. & Günar, A. (2021). Türkiye'nin Doğu Akdeniz ve Kıbrıs siyaseti. *Uluslararası güç mücadelesinin yeni arenası Doğu Akdeniz*, Arı, T., Caşın, M., H. (Eds.) (ss.43-66). İdeal Kültür Yayıncılık.

Şahin, M. (2019). Akdeniz: Doğu-Batı Arasındaki Köprü ve Medeniyetler Buluşması. *Akdeniz Jeopolitiği*, *1640*(1), 3–7.

Şenyurt, Y. (2010). *Hazar ve Basra körfezi havzalarının enerji kaynakları üzerinde stratejiler ve Türkiye*. [Yüksek Lisans Tezi]. Ufuk Üniversitesi.

Tacibayev, R. (2012). Rusya'nın Orta Asya'ya yönelik politikalarının dönemlere göre değişimi. M. Savaş Kafkasyalı (Eds). *Bölgesel ve Küresel Politikalarda Orta Asya*. Ankara-Türkistan: Ahmet Yesevi Üniversitesi.

Tagliapietra, S. & Mattei, F. E. (2013). *Towards a new eastern mediterranean energy corridor*. Nota Dı Lovoro.

Tamçelik, S. (2009). *Kıbrıs'ta güvenlik stratejileri ve kriz yönetimi*. ODTÜ Geliştrme Vakfı Yayıncılık ve İletişim.

Tarakçı, N. (2014). *Gazze'nin gizemi.* [Çevrim-içi: Http://Tasam.Org/Files/Icerik/File/Gazzenin_Gizemi_D6220135-5007-43ac-8289-2c53aba840fc.Pdf]. Erişim: 7 Ekim 2022

Tashan, S. (2003). Turkish strategic perspevtives on mediterranean security, bo huldt and others (Eds.),*Euro-Mediterranean Security and the Barcelona Process.* Stockholm: Swedish National Defence College,Strategic Yearbook.

Taşçıoğlu, Ö. L. (2018). GKRY'nin Türkiye Cumhuriyeti'ne ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne ait deniz yetki alanlarında hidrokarbon arama çalışmaları ve münhasır ekonomik bölge anlaşmaları. *Hidropolitik Akademi*, Erişim: 21 Şubat 2021, [Çevrim-içi: Https://Www.Hidropolitikakademi.Org/Tr/Article/24674/Gkrynin-Turkiye-Cumhuriyetine-Ve-Kuzey-Kibris-Turk-Cumhuriyetine-Ait-Deniz-Yetki-Alanlarinda-Hidrokarbon-Arama-Calismalari-Ve-Munhasir-Ekonomik-Bolge-Anlasmalari]. Erişim: 7 Ekim 2022

Taşdemir, F. (2012). *Kıbrıs Adası açıklarında petrol ve doğalgaz arama faaliyetleri kapsamında ortaya çıkan krizin hukuki, ekonomik ve siyasi boyutları*. (Rapor No: 2012-3 b.). Ankara: Ankara Strateji Enstitüsü.

TC. Dışişleri Bakanlığı (2022). Kıbrıs meselesinin tarihçesi, BM müzakerelerinin başlangıcı**.** [Çevrim-içi: https://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa]. Erişim: 7 Ekim 2022

Temizer, M. (2020). Türkiye'nin denizlerdeki enerji filosu. Anadolu Ajansı, [Çevrim-içi: https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/turkiyenin-denizlerdeki-enerji-filosu/1949802], Erişim: 7 Ekim 2022

Terzi, F. & Asal, U.Y. (2021). Doğu Akdeniz'deki gelişmelerin Kıbrıs sorununa yansıması: Enerji jeopolitiğinde yeni dönem ve jeostratejik dönüşüm. *OPUS International Journal of Society Researches*, *18*(40), 2868-2895.

Tiryakioğlu, M. (2016). Greek poseidon, us noble to cooperate in East-Med. [Çevrim-içi: https://www.aa.com.tr/en/energy/natural-gas/greek-poseidon-us-noble-to-cooperate-in-east-med/6372], Erişim Tarihi: 9 Mart 2021.

Tongüç, İ. (2020). *Doğu Akdenizde enerji politikalarının Kıbrıs üzerinden Türkiye'ye etkileri*. [Yüksek Lisans Tezi]. Ufuk Üniversitesi.

Tsakiris, T. (2014). Greece and the energy geopolitics of the eastern mediterranean. *LSE IDEAS Strategic Update 14*.1, [Çevrim-içi: http://eprints.lse.ac.uk/59078/1/__lse.ac.uk_storage_LIBRARY_Secondary_libfile_shared_repository_Content_LSE%20IDEAS_Greece%20and%20the%20energy%20geopolitics_SU14.1_Greece_Energy_Web.pdf], Erişim: 7 Ekim 2022

Tsakiris, T. (2019). The importance of east mediterranean gas for eu energy security: the role Of Cyprus, Israel And Egypt. *the Cyprus Review, 30*(1), 25-50.

Tsakiris, T., Ulgen, S. & Han, A.K. (2018). Gas developments in the eastern mediterranean: trigger or obstacle for EU-Turkey cooperation. *Feuture Online Paper, 22,* 1-16.

Tuna, F. (2020). Türk dış politikasında realist yaklaşım: Türkiye'nin Doğu Akdeniz ve Libya politikası. *Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi, 2*(1), 74-87.

Turan, Ş. (2003). Levant, Avrupa literatüründe X. yüzyıldan başlayarak Akdeniz'in doğu kıyılarındaki ülkelere verilen ad. *İslam Ansiklopedisi, 27,* 145–147.

Turhan, A. (2016). Doğu Akdeniz ve Karadeniz'de meydana gelen jeopolitik kırılmalar ve Türkiye jeopolitiği. *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi, 1*(2), 19-25.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, (2019). *Doğu Akdeniz'de Türkiye'yi ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni yok sayan hiçbir proje hayata geçirilemez*. [Çevrim-içi: https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/108302/-dogu-akdeniz-de-turkiye-yi-ve-kuzey-kibris-turk-cumhuriyeti-ni-yok-sayan-hicbir-proje-hayata-gecirilemez-]. Erişim: 7 Ekim 2022

Türkiye Petrolleri, (2021). 2021 yılı ham petrol ve doğal gaz sektör raporu. [Çevrim-içi: https://www.tpao.gov.tr/file/2206/2021-petrol-ve-dogal-gaz-sektor-raporu-861629db02eb5624.pdf]. Erişim: 12 Ekim 2022

Uçarol, R. (2015). *Siyasi tarih (1789 – 2014)*. Der.

Politika Akademisi (2020). *Kıbrıs siyasetinde yeni tartışma: kapalı maraş açılacak mı?* [Çevrim-içi: http://politikaakademisi.org/2020/07/07/kibris-siyasetinde-yeni-tartisma-kapali-maras-acilacak-mi/], Erişim: 7 Ekim 2022

Uslu, K. (2019, Haziran 11-13). *Doğu Akdeniz'deki mücavir ekonomik bölge enerji kaynaklarının ab, Türkiye ve Kıbrıs yönünden değerlendirilmesi.* International Conference On Eurasian Economies, Gazimagusa, Kıbrıs.

Uygun, A.G. (2021). Doğu Akdeniz'de paylaşım rekabeti: Türkiye-Yunanistan gerginliği ve Avrupa Birliği'nin tutumu. *TYB Akademi, 11*(31), 69-89.

Uzer, U. & Cengiz, M. (2002), *Kıbrıs sorunu*. Ankara Barosu Yayınları.

Ünalmış, A. N. (2019). *AB'nin Kıbrıs sorununa bakışı ve Türkiye AB ilişkileri, 1960-2012 arası dönem*. Akçağ Yayınları.

Üstün, N. (2016). *Doğu Akdeniz'de enerji politikaları ve Kıbrıs müzakerelerine etkisi*. KTO Araştırma Raporu Ekonomik Araştırmalar ve Proje Müdürlüğü.

Varol T. (2015). Enerji güvenliği açısından Suriye, Kuzey Irak ve IŞİD çıkmazı. H. Çomak, C. Sancaktar, Z. Yıldırım (Eds.). *Enerji Diplomasisi* (ss.487-516). Beta.

Vatansever, M. (2010). Kıbrıs sorununun tarihi gelişimi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, *12* (Özel Sayı), 1487-1530.

Yalçın, E. (2017). Yunanların bitmeyen ideali: "Megali İdea". *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi 4* (7) , 33-48.

Yalım, Ü. (2018). Suriye ile uğraşırken Akdeniz'den kuşatılıyoruz [Çevrim-içi: https://www.haberhabere.com/suriye-ileugrasirken-akdenizden-kusatiliyoruz-makale,5828.html], Erişim: 7 Ekim 2022

Yaycı, C. (2020). *Doğu Akdeniz'in paylaşım mücadelesi ve Türkiye*. Kırmızı Kedi.

Yaycı, C. (2012). Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarının paylaşılması sorunu ve Türkiye. *Bilge Strateji*, *4*(6).

Yeni Enerji, (2018). Dünya enerji görünümü 2017 raporu açıklandı, Çin'deki değişim dünya enerji piyasalarını etkileyecek, *Yeni Enerji Dergisi*, Ocak-Şubat Sayısı, [Çevrim-içi: https://www.yenienerji.com/rapor/dunya-enerji-gorunumu-2017-raporu-aciklandi-cin-deki-degisim-dunya-enerji-piyasalarini-etkileyecek], Erişim: 7 Ekim 2022

Yıldırım, Ş.B. (2016). *Küresel aktörlerin Kıbrıs müzakerelerindeki rolü. Analiz/Avrupa*. Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi.

Yıldız, A.M. (2016). Türkiye'nin Doğu Akdeniz'i güvenlikleştirmesi. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi, 3*(1), 1-25.

Yıldız, D. (2008). *Tarihi geçmişi, stratejik önemi ve su sorunu açısından Akdeniz'in doğusu*. Bizim Yayınlar.

Yıldız, Y. (2012). *Doğu Akdeniz'de küresel satranç.* Truva yayınları

Yılmaz, E.A. (2020). Doğu Akdeniz'deki gelişmeler doğrultusunda Türk dış politikasının dünü ve bugünü. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergisi, 12*(48). (27-48). DOI: 10.17498/kdeniz.791715

Yılmaz, H. (2016). Ortadoğu'nun jeo-ekonomik önemi ve ABD'nin Ortadoğu politikasının ekonomik nedenleri. *TESAM Akademi Dergisi*, *3*(1), 99-108

Yorulmaz, R. (2019). Sıcak gündem: Doğu Akdeniz. *Ortadoğu Analiz Dergisi, 10*(88), (80-83).

Yorulmaz, R. (2020). Libya ile mutabakatın Doğu Akdeniz denklemine etkisi. *ORSAM*, *105*, 1–10.

EKLER

Ek-1: Benim İki Bayrağım Var Şiiri

Benim iki bayrağım var
Biri ana birisi kız
Benim iki bayrağım var
İkisinin de bağrında
Namusumdur ayla yıldız.

Biri Anamurda gurub
Biri Girnede şafaktır
Benim iki bayrağım var
Biri yurdumun tapusu
Biri kan bedelim haktır.

Biri damarlarımda kan
Birisi alnımda aktır
Benim iki bayrağım var
Birisi gönül yarası
Biri tükenmeyen aşktır.

Biri dudaklarda dua
Biri gözlerde amindir
Benim iki bayrağım var
Biri güneş kadar sıcak
Biri ay gibi serindir.

Biri yüreklerde sabır
Biri yaştır kirpiklerde
Benim iki bayrağım var
Gölgesi üstüme düşer
Pırıl pırıldır göklerde.

Mustafa Kayabek-1986